

มอบให้ สังกัดวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

1/2557: 1/2557

รหัส 2554A15662014

7 มี.ย. 57

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ 2554

องค์การชุมชนกับการพึ่งตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนบางเหรียง

อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

สนับสนุนโดย สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัย

ในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ชื่อโครงการวิจัย องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชุมชนบางเหริย อำเภอกวนเนียง
จังหวัดสงขลา

สาขาที่ทำวิจัย ประวัติศาสตร์ชุมชน

ปีงบประมาณ 2554

ชื่อผู้วิจัย กิตติ ตันไทย

คณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

E- mail atong2@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเกิดและพัฒนาการขององค์กรชุมชน ตลอดจนศึกษา องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย การ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก การเสวนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนดั้งเดิม มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้ อย่างดีทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและความสัมพันธ์อันเครือญาติภายในชุมชน ชุมชนในช่วงกำเนิด กลุ่มและขยายตัว ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนเป็นแบบพึ่งพา ชุมชนพึ่งพิงภายในท้องถิ่นได้ น้อยลงเพราะทรัพยากรถูกทำลายจึงต้องหัน ไปพึ่งพิงภายนอกท้องถิ่นมากขึ้น เกิดปัญหาในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จึงมีการรวมตัวกันเป็นองค์กร ร้อยรัดคนเข้าด้วยกันด้วย สายใยวัฒนธรรมและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเอง ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่ องค์กรมีการบริหารจัดการที่ดี มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ได้ช่วยพัฒนาความคิดของสมาชิกให้คิด พึ่งตนเองมากขึ้น เพื่อการกินดีอยู่ดี มีวิถีชีวิตที่พอเพียง โดยผ่านองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการ ทำงานแบบบูรณาการและเชื่อมโยงองค์กรทั้งภายในและภายนอกถักทอเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง จน คนในชุมชนสามารถพึ่งพิงตัวเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: องค์กรชุมชน, การพึ่งตนเอง, ชุมชนบางเหริย

Research Title: Community Organizations and Self-Reliance: A Case Study of Bang-Riang
Community, Kuan Neang District in Songkhla Province

Field of research : Community History

Academic Year : 2011

Researcher : Kitti Tanthai M.A. (History), Associate Professor

Organization : Department of Social Science, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Songkhla Rajabhat University

Abstract

The objective of this research, community organization and self-reliance: A case study of Bang-Riang community, Kuan Neang district, in Songkhla province, is to study the establishment and development of community organization as well as the organization's self-reliance. This qualitative research uses in-depth interviews, group discussion, community forums and observation without participation.

The study found that prior to the community establishment the community thrived on sufficiency economy. The community relied on and in turn well took care of natural resources. The people also had very close family ties. During the community establishment and expansion, the community shifted to relying on the outside forces as natural resources were destroyed. The economical, social and cultural problems occurred afterward, therefore, the community members got together to form an organization. The organization was formed based on cultural and historical ties to solve the community problems by the community members. The community during development and well established was under great management. There were systems for member's regular continual participations and educations. The members turned back to self-reliance for better and self sufficient lives using strong community organization. The community

during the well established period has strong networks both inside and outside the organization to revive the community to be able to rely on self sustaining.

Keywords: community organization, self-reliance, Bang-Riang community

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากบุคคลหลายๆท่าน โดยเฉพาะผู้ช่วยวิจัยทั้ง 3 ท่านคือ นายวิทยา บุษบงศ์ นางบุปผา ไชยชนะและน.ส.เพ็ญผกา จุลนิล ที่ให้ความช่วยเหลือมาตั้งแต่ต้นจนงานสำเร็จ รวมทั้งเจ้าหน้าที่หอสมุดต่างๆที่กรุณาให้ความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการค้นคว้าเอกสารตลอดมา

ขอขอบคุณอาจารย์โปรแกรมวิชาประวัติศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ขอขอบคุณอาจารย์กัลย์วดี เรืองเดช และคุณเขาวรัตน์ อมรปิติเจริญ ที่ช่วยพิมพ์และให้ความช่วยเหลือเรื่องเอกสารด้านการเงินมาเป็นอย่างดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาในการให้ความช่วยเหลือติดต่อประสานงานจนเสร็จสิ้น โครงการ ขอขอบคุณอาจารย์เพ็ญศิริ ต้นไทย ภรรยา นายอรรถพล ต้นไทย บุตรและ น.ส.องค์อร ต้นไทย ธิดา เป็นพิเศษที่ทำให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด

ขอขอบคุณชาวชุมชนบางเหรียงทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยด้วยความเต็มใจตลอดช่วงระยะเวลาการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การเสวนากลุ่ม หรือการจัดเวทีประชาคม จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ท้ายสุดขอขอบคุณสำนักบริหาร โครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาเป็นอย่างยิ่งที่ให้เงินอุดหนุนการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กิตติ ต้นไทย

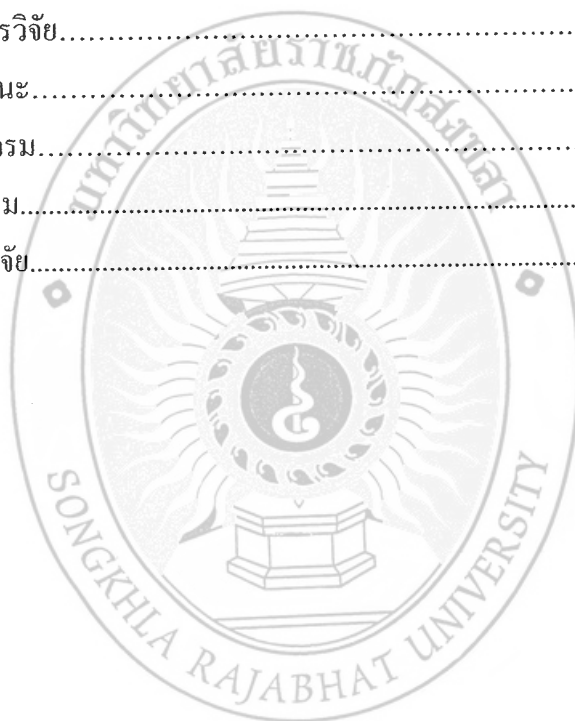
เลข Bib #	1134042
วันที่	22 ม.ค. 2558
เลขเรียกหนังสือ	จ 307 1340

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	[1]
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	[2]
กิตติกรรมประกาศ.....	[4]
สารบัญ.....	[5]
สารบัญภาพ.....	[7]
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
กรอบคิดในการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
แนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	10
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน.....	10
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.....	12
แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	14
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	20
พื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง.....	20
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	21
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	21
การตรวจสอบข้อมูล.....	22
การสังเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการวิจัย.....	23
บทที่ 4 วิธีชีวิตกับการรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเอง.....	24
ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม.....	24

การจัดตั้งและพัฒนากลุ่มเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน.....	29
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต.....	30
กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา.....	40
วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง.....	52
กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้าน โศกเมือง.....	64
ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็ง.....	78
องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง.....	82
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	86
สรุปผลการวิจัย.....	86
ข้อเสนอแนะ.....	91
บรรณานุกรม.....	93
บุคลากร.....	97
ประวัติผู้วิจัย.....	103

สารบัญญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 กรอบคิดการวิจัยของค้กรชุมชนกับการพึ่งตนเองของชุมชนบางเหริย 8

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

การพัฒนาประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 ทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาเศรษฐกิจ เห็นได้จากอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับสูงอย่างน่าพอใจ โดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 7.8 ต่อปี รายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนเพิ่มขึ้นจาก 2,100 บาท ใน พ.ศ. 2504 เป็น 68,000 บาท ใน พ.ศ.2538 เพิ่มขึ้นถึง 32 เท่าตัว ในช่วงเวลาเพียง 34 ปี การพัฒนาที่เน้นการขยายตัวของเม็ดเงินเป็นหลัก เป็นการพัฒนาตามแบบทุนนิยม ทุนนิยมลักษณะนี้ ทำให้นายทุนซึ่งเป็นเจ้าของทุนและปัจจัยการผลิต สามารถควบคุมภาคธุรกิจ การค้าและอุตสาหกรรม สามารถถ่ายโอนทรัพยากรออกจากชุมชนเพื่อเลี้ยงดูเมืองและส่งออกต่างประเทศ จึงมีฐานะร่ำรวย ในขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศจะทำหน้าที่ส่งวัตถุดิบ สินค้าเกษตรและแรงงานราคาถูกให้นายทุน จึงอยู่ในฐานะเสียเปรียบและยากจน

ดังนั้นการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา แม้ว่าจะประสบความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างดี ตัวเลขรายได้ประชาชาติสูงขึ้น การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจโดยรวมสูงขึ้นอย่างน่าพอใจแต่มีผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของชุมชนในชนบทสูญเสียไป ประชากรยากจน การอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองมีมากขึ้น ศักยภาพในการพึ่งตนเองในชนบทลดลง ชนบทไทยแทบจะล้มละลาย เนื่องจากรายจ่ายมากกว่ารายรับ มีหนี้สินมากมายบางรายถึงกับต้องสูญเสียที่ดินเพราะหลุดจำนอง คนจนเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะที่คนรวยมีจำนวนน้อยและกระจุกตัวอยู่ในเมือง ดังนั้นผลของการพัฒนาจึงไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาคความยากจนของคนส่วนใหญ่ เนื่องจากการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม (ธวัช มกรพงศ์, 2531: 121) ประกอบกับถูกซ้ำเติมด้วยวิกฤติทางเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ทำให้ประเทศประสบปัญหาต่างๆเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณและเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาโสเภณี ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการว่างงานและปัญหา

สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สถานการณ์เช่นนี้ทำให้รัฐต้องปรับนโยบาย ในการพัฒนาประเทศใหม่จากการ เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เป็นการพัฒนาทางด้านสังคมควบคู่กันไป โดยเน้นการ กระจายอำนาจไปยังภูมิภาคท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อสร้างภาวะสมดุลของการพัฒนาและเน้นไปที่การ พึ่งพาตนเองของชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือ ตนเองได้ สามารถคิดและวิเคราะห์ แสวงหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีความเป็นอิสระที่จะ กำหนดทิศทางหรือวิถีชีวิตของตนเองได้ (ดิเรก อุภัยห่วย, 2523: 8-9)

สำหรับการพึ่งตนเองของชุมชน ควรมีองค์ประกอบอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. องค์ประกอบระบบเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งผลิตเพื่อพอกอยู่ พอกินที่ เหลือจึงขายและขายอย่างรู้เท่าทัน ไม่เสียเปรียบไม่ขาดทุน ไม่มีหนี้สิน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่ง กันและกันในชุมชน โดยการจัดตั้งกองทุนต่างๆ และองค์กรทางเศรษฐกิจขึ้น เพื่อรองรับระบบ เศรษฐกิจภายในหมู่บ้านหรือชุมชนอื่นๆ

2. องค์ประกอบด้านระบบวัฒนธรรมชุมชน ประกอบด้วยความเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีระบบครอบครัวและเครือข่ายหมู่บ้านที่มั่นคง มีระบบความเชื่อทางศาสนา วัด พระ ผู้นำอาวุโส ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชุมชนเป็นหลักยึดเหนี่ยวไม่ให้หมู่บ้านแตกสลาย

3. องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจด้านเทคโนโลยี มี ความสามารถในการซ่อมแซมและปรับปรุงเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน

4. องค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คนในชุมชนต้องรู้และเข้าถึงข้อมูลทาง ทรัพยากรธรรมชาติ สามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม เกิดสำนึกร่วมกันใน การรักษาและฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนให้มีความสมดุลและยั่งยืน (อนุก นาคะบุตร, 2531: 25-30, ประเวศ วสี, 2531: 72-77 และ เฉลิมชัย ห่อหนาด, 2531: 3-4)

แนวคิดการพึ่งตนเองปรากฏชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ซึ่ง เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ “แผนพัฒนาชนบทแนวใหม่” มีเป้าหมายสำคัญให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาและพัฒนาองค์กรชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ (วิทยากร เชียงกุล, 2526: 52-56) ด้วยเหตุนี้จึงมีการส่งเสริมให้หมู่บ้านและท้องถิ่นต่างๆ ฟื้นฟูพัฒนาชุมชนของตนเอง ให้เข้มแข็ง ทั้งทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการสร้างฐานเศรษฐกิจในชุมชนเพื่อให้ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการในพื้นที่เป็นสำคัญ เน้นการ รวมพลังในการแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน สนับสนุนให้มีการรวมพลังทุกภาคส่วนในท้องถิ่น มาร่วม คิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งจนสามารถ

พึ่งตนเองได้ในที่สุด โดยกำหนดให้องค์กรเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ซึ่งจะประกอบด้วยคน ในชุมชนที่เข้าร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความสมัครใจ และดำเนินการโดยชุมชนเพื่อ ชุมชนอย่างแท้จริง

องค์กรชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งขององค์กร เกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ที่มี การ จัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของ ส่วนรวมให้ลุล่วงไปด้วยดี องค์กรลักษณะนี้เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นมาสืบทอดชีวิตของ ชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมให้คงอยู่ ยาวนาน (กาญจนา แก้วเทพ, 2540: 11-13) การที่องค์กรชุมชนจะดำรงอยู่อย่างยาวนาน ได้นั้นจะต้อง มีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนตนเองให้สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและ สามารถแก้ปัญหาต่างๆที่หลังไหลเข้ามาในชุมชนในรูปแบบใหม่ สถานการณ์ใหม่ได้อย่างมี ประสิทธิภาพแม้ว่าจะยากลำบากกว่าและต้องอาศัยเวลาและความอดทนมากกว่าก็ตาม (ภมร รัตน์ สุธรรม, 2546: 34) องค์กรชุมชนจะต้องดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและมีพลัง เป็นพลังของคนใน ชุมชนที่มาร่วมตัวกันด้วยใจสมัครเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองและสร้างอำนาจต่อรองในการ เปลี่ยนแปลงแก้ไขสถานการณ์ของพวกเขาเอง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ปรึกษาหารือและ วางแผนร่วมกัน ในอันที่จะได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการเข้าร่วมในกระบวนการ เปลี่ยนแปลงอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน เป็นการรักษาความเป็นธรรมให้คงอยู่ในสังคมต่อไป

ในปัจจุบันองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งจนทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้มีอยู่ในท้องถิ่นต่างๆหลาย กลุ่ม หลายประเภทด้วยกันแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ที่จัดตั้งขึ้นมา ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการและสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มสวัสดิการชุมชน เป็นการตั้งกองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการ แก่สมาชิกด้านการรักษาพยาบาล กลุ่มเกษตรกรรมผสมผสานตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ บริโภคภายในครอบครัว กลุ่มทอผ้าตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาธุรกิจของกลุ่ม เป็นต้น กลุ่มหรือองค์กรต่างๆ แม้จะตั้งขึ้นมากมายหลากหลายประเภท แต่ต่างมีจุดประสงค์คล้ายคลึงกัน คือ เพื่อแก้ปัญหาเรื่อง การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตตลอดจนความเป็นอยู่ของตน มีความมุ่งหวังที่จะให้คุณภาพชีวิต ของตนดีขึ้น สามารถลดต้นทุนการผลิต ลดการเอาัดเอาเปรียบจากนายทุน สามารถควบคุมดูแล

ทรัพยากรในพื้นที่ให้คงอยู่และสามารถใช้ได้อย่างยั่งยืน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสำคัญ คือ การพึ่งตนเองได้ทั้งสิ้น

การรวมกลุ่มกันจนกลายเป็นองค์กรที่เข้มแข็งสามารถดำเนินกิจกรรมจนบรรลุวัตถุประสงค์ จนสามารถทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีหลายองค์กรครอบคลุมทุกภาคของประเทศ เช่น ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคาร โค-กระบือ ภาคตะวันตกมีกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเพื่อการเกษตร เป็นต้น

ในภาคใต้มีองค์กรที่ประสบความสำเร็จและมีความเข้มแข็งจนชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อย่างเป็นรูปธรรมหลายองค์กรด้วยกัน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและตอบสนองความจำเป็นของชีวิตในชุมชน สร้างสวัสดิการให้คนในชุมชน โดยการระดมทุนในชุมชนเพื่อเป็นสวัสดิการเกี่ยวกับชีวิตของสมาชิก เรียกว่า การออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต ให้สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ฅาปนกิจศพ และการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น สร้างแหล่งเงินทุนขึ้นในหมู่บ้านเป็นแหล่งกู้ยืมเงิน จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าภายในหมู่บ้าน เพื่อป้องกันการเอาเปรียบจากพ่อค้า (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2544: 20-27) การรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งทำให้มีอำนาจต่อรองกับองค์กรธุรกิจอื่นๆ ได้อย่างดี นอกจากนี้มีกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านคีรีวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีกองทุนสามารถสร้างสวัสดิการให้ตนเองและครอบครัวยามเจ็บไข้และตาย แม้เมื่อเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2531 กองทุนก็สามารถให้ความช่วยเหลือสมาชิกจนพ้นวิกฤติไปได้ (พรพิไล เลิศวิชา, 2532: 1-101) บางองค์กรได้รวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาเรื่องท่ามาหากิน ร่วมกันคิด แก้ปัญหาและพัฒนาอาชีพของตนสามารถตั้งสมประสงค์การณภูมิปัญญามากขึ้น มีระบบการออมและสะสมทุนจนมีมากพอที่จะยกระดับอาชีพของตนจากธุรกิจชุมชนเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ดังเช่น อุตสาหกรรมขนมอบชุมชน ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับชุมชนบางเหียง อ.ควนเนียง จ.สงขลา เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีพัฒนาการมาเป็นเวลา ยาวนาน ชื่อของชุมชนนี้มีที่มาจาก คำว่า บาง หมายถึง คลอง ส่วนคำว่าเหียง หมายถึง ดินเหียง ซึ่งในสมัยก่อนมีดินเหียงอยู่ต้นหนึ่งมีขนาดลำต้นสูงใหญ่มากขึ้นอยู่ที่ปากคลองบางเหียง บริเวณ ทางแยกหรือทางเข้าคลอง ชาวบ้านจึงเรียกชุมชนของตนว่า บ้านบางเหียง ภายหลังชาวบ้านเรียก ชุมชนของตนเองจนเคยชินว่า ชุมชนบางเหียง ต่อมาใน พ.ศ.2537 ได้ยกฐานะเป็น องค์การบริหาร ส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล มีเนื้อที่ประมาณ 69.97 ตารางกิโลเมตร (43,371 ไร่)

วิถีชีวิตของคนในชุมชนในอดีต ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกผัก ปลูกพลู และทำประมงชายฝั่ง โดยมีเป้าหมายการผลิต เพื่อการบริโภคเป็นหลักสำคัญ เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย เพื่อให้ได้เงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น วิธีการผลิตใช้ แรงงานคน และสัตว์เลี้ยง สามารถพึ่งพิงทรัพยากรภายในชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ เพราะระบบนิเวศ ยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพืช สัตว์ ผลไม้ ให้คนแสวงหาเพื่อบริโภคได้อย่างพอเพียง มีการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนเป็นอย่างดี มีวัฒนธรรมที่ค้ำจุน โยงยึดผู้คนเข้าด้วยกัน วิถีชีวิตของคน จึงเรียบง่ายและผ่อนคลายยิ่ง

ผลของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ทำให้วิถีชีวิตของ คนในชุมชนบางเหียงเปลี่ยนไป เพราะทิศทางการพัฒนามุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้คนหันมาเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ มีการใช้พืชพันธุ์ใหม่ ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช เพื่อเร่งผลผลิตให้มากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดตามมาในอนาคต ส่งผลโดยตรงต่อ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน คนบางเหียงเคยปลูกพลูเพื่อขายเป็นอาชีพหลักแต่การยึดติดกับ ตลาดซึ่งมีความเสี่ยงสูง ทำให้ต้องเลิกปลูกในที่สุด เพราะผลผลิตราคาตกต่ำมากโดยหันไปการปลูก ผักแทนเพราะขายได้ราคาดี มีผลกำไรสูง จึงมีการปลูกผักอย่างกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่แทบทุก หมู่บ้านของชุมชนบางเหียง การขยายตัวอย่างรวดเร็วของอาชีพปลูกผัก ทำให้ต้นทุนการผลิต สูงขึ้นไม่ว่าจะเป็นราคาที่ดิน ปุ๋ยเคมีและการใช้ยาปราบศัตรูพืชเกินปริมาณที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง ทำลายระบบนิเวศให้เสื่อมโทรม พืชและสัตว์ที่เป็นอาหารถูกทำลายลดจำนวนลง จนคนในชุมชน ไม่สามารถพึ่งพิงทรัพยากรในชุมชนได้ดังเช่นอดีต

ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทำให้การขายผลผลิตเริ่มขาดทุน การใช้สารเคมีอย่างไม่ระมัดระวัง ทำให้คนในชุมชนเจ็บป่วยกันมากขึ้นและขาดเงินออมจากการขายผลผลิตไม่มีกำไร เมื่อไม่มีเงินออมพอเพียงในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคมาใช้ในครัวเรือน ไม่มีเงินพอเพียงในการรักษาพยาบาล และส่งเสียบุตรหลานเรียนหนังสือ ในที่สุดต้องกู้หนี้ยืมสิน หลายครอบครัวมีหนี้สิน และกลายเป็นแรงงานรับจ้าง สภาพเช่นนี้ทำให้ชุมชนอ่อนแอไม่สามารถพึ่งตนเองได้อีกต่อไป ในขณะที่รัฐให้ความช่วยเหลืออย่างเชื่องช้า ไม่ทันเหตุการณ์ สภาพของชุมชนจึงเสื่อมโทรมไปเรื่อยๆ เกิดปัญหามากมาย ทั้งเรื่องการทำกิน ปัญหาสังคม สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ในที่สุดคนในชุมชนจึงต้องหาหนทางช่วยเหลือตนเอง โดยมารวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนแทนอำนาจรัฐ

การรวมกลุ่มกันของชุมชนบางเหริ่ง เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2544 เนื่องจากคนในชุมชนเห็นว่า ผลผลิตของตนถูกนายทุน เอารัดเอาเปรียบกดราคาตามใจชอบ เริ่มจากกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในระยะแรกจึงเกิดกลุ่มอื่นๆอีกหลายกลุ่มตามสภาพปัญหาของชุมชนในแต่ละพื้นที่ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง เป็นต้น โดยคนในชุมชนจะยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ด้วยทุกคนตระหนักดีว่าการที่จะต่อสู้และปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่ถาโถมเข้ามาในชุมชนตามระบบทุนนิยมนั้น ชุมชนจะต้องรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นในรูปองค์กรต่างๆอย่างเข้มแข็ง มีเป้าหมาย เจตนารมณ์และอุดมการณ์อย่างเดียวกัน มุ่งพัฒนาชุมชนของตนให้มีความเจริญ คนในชุมชนจะได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีท่ามกลางความเขี้ยวกรากของระบบทุนนิยมที่ไหลเข้ามาในชุมชนอย่างรวดเร็วและรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนบางเหริ่ง มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในท้องถิ่นจังหวัดสงขลา หลายองค์กรชุมชนเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง เป็นต้น ดังนั้น โจทย์วิจัยก็คือ องค์กรชุมชนเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร มีเหตุปัจจัยใดบ้างที่เกื้อหนุนให้องค์กรพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นองค์กรที่เข้มแข็งจนชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเองมีลักษณะเป็น

อย่างไร สามารถแก้ไขวิกฤติที่เกิดขึ้นและพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่องได้อย่างไร ผลที่เกิดจากการศึกษาจะสามารถนำมาสรุปเป็นบทเรียนในการพึ่งตนเองของชุมชน เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนของไทยได้อย่างเหมาะสม ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการเกิดและพัฒนากองกรณ์ชุมชน
2. ศึกษาองค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง

ขอบเขตการวิจัย

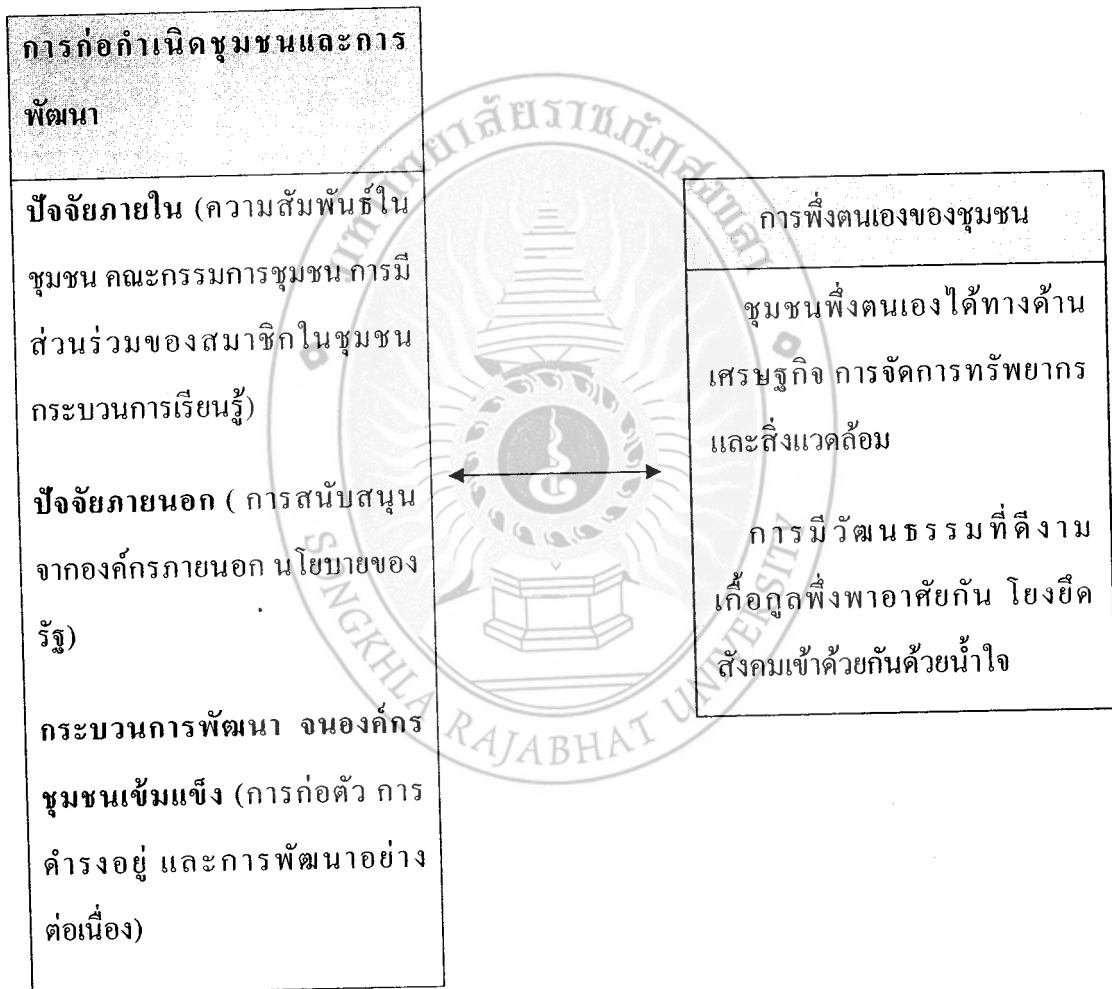
การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาชุมชนที่รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นจนสามารถจัดตั้งและพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยทำการศึกษาในพื้นที่ชุมชนบางเหียง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา

กรอบคิดการวิจัย

1. กรอบคิดเกี่ยวกับการกำเนิดและพัฒนากองกรณ์ชุมชนบางเหียง จะศึกษาตั้งแต่การเกิด พัฒนาการและขยายตัวตลอดจนการดำรงอยู่ขององค์กร โดยศึกษาถึงการรวมตัวของชุมชนว่าเกิดจากเหตุปัจจัยอะไร ชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาของตนเองอย่างไร ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกมีส่วนเกื้อหนุนส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนเป็นองค์กรได้อย่างไรพลังของชุมชนช่วยเสริมสร้างให้องค์กรเข้มแข็ง จนสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องจนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ในที่สุดอย่างไร
2. กรอบคิดการพึ่งตนเองของชุมชน โดยพิจารณาจากประสิทธิภาพการดำเนินการขององค์กรชุมชน อย่างเข้มแข็งต่อเนื่องจนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านการผลิต การจำหน่าย และการตลาด ในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์กรสร้างอำนาจต่อรองกับผู้รับผิดชอบภาครัฐจนมีอำนาจและสิทธิในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้ ด้านสังคมวัฒนธรรม คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง โดยผ่านวัฒนธรรมชุมชนที่คนในชุมชนริเริ่มฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เป็นวัฒนธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีมิตรไมตรีและมีน้ำใจต่อกัน เป็นต้น

เพื่อให้เห็นกรอบคิดการทำวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอกรอบคิดในรูปของแผนภาพดังนี้

กรอบคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบคิดการวิจัยองค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเองของชุมชนบางเหริยง

นิยามศัพท์เฉพาะ

องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบล โดยมีเป้าหมายที่เป็นอันเดียวกับชุมชนและกระทำตามเป้าหมายเพื่อชุมชน เป็นตัวแทนของชุมชนในการรักษาผลประโยชน์และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและระยะยาว กลุ่มที่จัดตั้งมีสองลักษณะ คือกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีกฎหมายรองรับ แต่อาจมีระเบียบราชการหรือระเบียบของกลุ่มที่จัดทำขึ้นเอง เพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการซึ่งตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายรองรับ

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ ช่วยตนเองให้ได้มากที่สุดโดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความมั่นคงและพอใจในชีวิต ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้นมีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน การพึ่งตนเองต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องและสมดุล

องค์กรชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง องค์กรที่มีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถเผชิญกับสภาวะวิกฤติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ชุมชนบางเหริ่ง หมายถึง ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แนวทางการพัฒนาขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
2. เป็นข้อมูลสำหรับผู้กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ ได้ใช้ในการกำหนดรูปแบบและวิธีการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยองค์การชุมชน
3. คนในชุมชนได้เรียนรู้ สร้างเครือข่าย และถอดบทเรียนร่วมกันในการแก้ปัญหา โดยคนในชุมชนเอง

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่ององค์การชุมชนกับการพึ่งตนเองนั้น มีแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองโดยองค์การชุมชนนั้น มีหลายแนวคิดที่สามารถอธิบายพัฒนาการดังกล่าวได้อย่างดี ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

แนวคิดการวิจัย

สำหรับแนวคิดที่สำคัญที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการศึกษานี้ มี 3 แนวคิดด้วยกัน คือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการมีส่วนร่วม เนื่องจากเชื่อว่าเป็นแนวคิดที่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

1. **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน** เชื่อว่าชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นอุดมการณ์ที่รวมคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ซึ่งแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมแตกต่างกันในวิถีชีวิตทั้งในด้านการผลิตและการแสดงออกที่เด่นชัดแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นของประเทศหลากหลายรูปแบบ แต่มีลักษณะร่วมกันคือความพอเพียงและการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ มีวัฒนธรรมของการเป็นญาติมิตร มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โยงยึดคนในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่นและมีความสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่ของชุมชน อย่างไรก็ตาม แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน กำลังถูกคุกคามจากแนวคิดทุนนิยมแบบสุดโต่ง ระบบทุนนิยมทำให้ผู้คนนึกถึงการเป็นเจ้าของและการบริโภควัตถุ ปฏิเสธวัฒนธรรมอันประกอบด้วยคุณค่าและศาสนา ชุมชนและสังคมปัจจุบันมีปัญหา โดยเฉพาะการสืบทอดของหนุ่มสาวภายในชุมชนและคนชั้นกลาง ซึ่งเป็นปัญหาจากระบบการศึกษาและสื่อที่เข้าครอบงำระบบความคิดอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนบูชาผลประโยชน์ทางวัตถุ ปราศจากคุณธรรม ไม่มีน้ำใจ แข่งขัน แย่งชิง เอารอดเอาเปรียบกันในสังคม ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ดังนั้นทางออกในการพัฒนาชุมชนที่จะให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ จะต้องเริ่มจากวัฒนธรรมชุมชนเพราะเป็นการพัฒนาที่มาจากวิถีชีวิตของคน มาจากใจของคนในสังคม เป็นใจที่มี

ความเอื้ออาทรต่อกันฉันญาติมิตร ผูกพันกันด้วยน้ำใจพึงถึงจนเป็นจิตวิญญาณของคนไทยทั่วไป ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ทางเศรษฐกิจของคนในสังคม ดังนั้นแม้ว่าในปัจจุบัน วัฒนธรรมชุมชนจะถูกคุกคามจากระบบทุนนิยมอย่างรุนแรง จนตกอยู่ในภาวะเสื่อมถอย แต่ วัฒนธรรมชุมชนสามารถรื้อฟื้นได้ สร้างใหม่ได้ สามารถเลือกสรรรับสิ่งที่ดีจากโลกภายนอกได้ รับ ส่วนบวกจากโลกาภิวัตน์ได้ รับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัยได้ โดยสามารถรักษาจิตวิญญาณแบบ เอื้ออาทรและความมีน้ำใจเอาไว้ได้ ดังนั้นการพัฒนาต้องทำให้วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง ให้ ชาวบ้านรู้สำนึก ฐานะและความสำคัญของตน เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมของตน เห็นน้ำใจสำคัญ กว่าเงิน สำคัญกว่าอำนาจ เห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมสำคัญกว่าความสัมพันธ์ทางอำนาจ ซึ่ง จะส่งผลให้คนในชุมชนมีความสำคัญมากขึ้น การปลูกให้คนมีจิตสำนึกเช่นนี้ คนในท้องถิ่นจะต้อง ค้นหากวาคติที่มีอยู่ในชุมชน และจัดองค์กรชุมชน โดยคำนึงถึงประ โยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สิ่ง เหล่านี้คนในชุมชนจะต้องทำกันเอง มีปัญญาชนของชุมชนเป็นผู้นำ ไม่ใช่ให้คนอื่นมาทำ คนอื่น เป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น(ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและวันวร จะนู,บรรณาธิการ, 2555:8-145) เมื่อ วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ จะสำเร็จได้ไม่ยาก แนวคิดนี้ได้รับการพิสูจน์ซ้ำเมื่อระบบทุนนิยมไหลเข้ามาในชุมชน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคน ในชุมชนอย่างมากแต่คนในชุมชนก็สามารถดำรงอยู่ได้ แม้ว่าจะต้องพึ่งพิงตลาดทุนมากขึ้นก็ตาม เพราะชุมชนมีระบบเศรษฐกิจของตนเอง เป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ครัวเรือนและชุมชนเป็น หน่วยการผลิต มีเป้าหมายการผลิตเพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชน แม้จะมีการผลิตเพื่อ ขายก็เพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว ไม่ได้เพื่อกำไรสูงสุด ที่จะทำให้เกิดแก่งแย่งทรัพยากรจนทำ ให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเสื่อมคลายลง แม้ว่าในระยะหลังกระแสทุนนิยมจะมีบทบาทต่อ ชุมชนชัดเจนขึ้น มีโรงงานขนาดเล็กเกิดขึ้นในชนบท ชาวบ้านก็ปรับตัวได้ดี เข้าสู่งานบริการและ การค้ามากขึ้น โดยรักษาระบบเดิมไว้ได้ ภายในชุมชนยังคงมีน้ำใจเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการจัดสรรและแบ่งปันผลผลิตที่สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การจัดการกลุ่มออม ทรัพย์ การแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดนัด เป็นต้น ซึ่งยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากกว่าความ ขัดแย้ง(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2547:7-23) จึงเห็นได้ว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน สามารถอธิบายการ เกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตลอดจนช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ของเหตุ ปัจจัยต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างดี

2. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับประชาชน เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของคนไทย ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ประเทศ ให้สามารถใช้ชีวิตและดำรงอยู่ในสังคมอย่างสมดุลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ให้มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เดินทางสายกลาง มีความพอเพียงกับตนเอง ครอบครัวและชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกต่างๆที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ และรู้จักการนำทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี

ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ 2 เงื่อนไข ดังนี้

1) ความพอประมาณ มีรากฐานความคิดมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ซึ่งหมายถึงความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆอย่างรอบคอบ เช่น ความมีเหตุผลในการบริหารความเสี่ยง ซึ่งจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการพึ่งพิงภายนอก ถ้าพึ่งพิงภายนอกมากความเสี่ยงจะสูง แต่ได้รับผลประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนตามทฤษฎี comparative advantage คือ ผลิตในสินค้าที่ตนเองถนัดแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกัน แต่ขาดความมั่นคง ในทางตรงกันข้ามถ้าพึ่งพิงภายนอกน้อย ก็จะเสียประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนแต่มีความมั่นคงสูง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหนึ่งในสี่กั๊ก ส่วนที่เหลือเป็นเศรษฐกิจการค้าหรือผลิตเพื่อขาย และนำเงินมาซื้อสินค้าที่ผลิตเองไม่ได้ (สมชัย จิตสุชน, 2549:4)

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นจึงต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต้องเรียนรู้ตามของใหม่ รู้เท่าทันและปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ต้องมีสติและมีสุขภาพที่แข็งแรง (พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา, 2549:4) จึงจะสามารถดำรงตนเองอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมั่นคง

ทั้งนี้จะต้องมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ คือ

1) ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2) คุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนจะต้องเน้นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสายกลาง เป็นการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม หรือความรู้ด้านเทคโนโลยี โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1) ด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข เป็นสังคมที่คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ คนในชุมชนมีจิตสำนึกที่ดี มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และต้องเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้คนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น เกิดพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มนายทุนที่เข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในชุมชน และมีอิสระในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเสรีเพื่อให้ชุมชนเกิดความมั่นคงและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ความรุ่งเรืองและสันติสุขในชุมชนก็จะเกิดขึ้นอย่างถาวร

2) ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อจนตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม โดยมีข้อปฏิบัติที่สำคัญ คือ ยึดทางสายกลางในการดำเนินชีวิต รู้จักพอ พอดี พอประมาณและพอใจ มีความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มุ่งประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่หาความรู้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพจนสามารถพึ่งตนเองได้ พออยู่ พอกิน พอใช้ โดยไม่เดือดร้อน

3) ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้มีความเข้มแข็งเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน แนวคิดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทยเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 มีข้อความสำคัญตอนหนึ่งว่า “ การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป” (มูลนิธิชัยพัฒนา,2550)

4) ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการความยั่งยืนรวมทั้งสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัตถุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อม ต้องช่วยกันบำรุงรักษา รวมทั้งการฟื้นฟู เพื่อความสมบูรณ์ของคนในชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียง

5) ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาในชุมชนมีทั้งสิ่งที่ดีงามและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับสภาพลมฟ้าอากาศและประชาชนในท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันมาก และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นเอง (ศิริพร พงศ์ศิริโรจน์,2550:21-34)

กล่าวได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมอาชีพใดก็ต้องยึดถือวิถีชีวิตไทย อยู่อย่างเรียบง่ายตามอัตภาพ อยู่อย่างพอมีพอกินพอใช้ อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไรประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีพเจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อการดำรงชีวิตที่สงบสุข ร่มเย็น ดังนั้นการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจะช่วยให้เห็นภาพของการดำรงอยู่และการพัฒนาของชุมชนจนสามารถพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี

3. แนวคิดการมีส่วนร่วม การพัฒนาชุมชนของตน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา วางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันดำเนินงานตามแผน ประเมินผลและวิเคราะห์ปัญหา

อุปสรรคตลอดจนปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างราบรื่นหรือมีอุปสรรค การเข้าร่วมในลักษณะนี้ ต้องเป็นการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น มีเป้าหมายเดียวกันที่จะพัฒนาชีวิตของพวกเขาให้ดีขึ้น ที่สำคัญจะต้องมีพลังในการตัดสินใจโดยผ่านองค์กรที่เข้มแข็ง มีอิสระในการกำหนดความต้องการของชุมชน มีอำนาจในการตัดสินใจและควบคุมทรัพยากร เพื่อตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม สามารถควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ กำหนดวิถีการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี และพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ความสามารถและการจัดการ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ โดยการทำงานต้องเน้นในรูปขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง จึงจะมีพลังที่จะพัฒนาและต่อสู้อุปสรรคต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ภมรรัตน์ สุธรรม, 2546: 35-36)

แนวคิดทั้ง 3 แนวคิดดังกล่าวข้างต้น มีจุดเด่นที่คล้ายคลึงกันคือ การให้ความสำคัญกับคนภายในชุมชนและเชื่อว่าคนในชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดีงามที่โยงยึดคนเข้าด้วยกันอย่างแน่นแฟ้น มีพลังในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้เห็นในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สุขสงบและผ่อนคลายยิ่ง แม้ว่าวัฒนธรรมชุมชนจะถูกระบบทุนนิยมแทรกตัวเข้ามาทำลายจนเสื่อมถอยไปบ้างในระยะต่อมา แต่สิ่งเหล่านี้สามารถฟื้นฟูได้และการพัฒนาที่ยึดหลักวัฒนธรรมชุมชน จะเป็นแนวทางที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้อย่างมั่นคง ดังนั้นผู้วิจัยเชื่อว่าการใช้แนวคิดเหล่านี้เพื่อตอบโจทย์การวิจัย จะช่วยให้เข้าใจพัฒนาการของชุมชน เข้าใจการดำเนินวิถีชีวิต การปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่และการพัฒนาอย่างมั่นคงของชุมชนได้อย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาของ สงบ ส่งเมือง (2546 : บทคัดย่อ) เรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยภาคใต้ ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาจวบจนปัจจุบัน ชุมชนหมู่บ้านในภูมิภาคของไทย รวมทั้งภาคใต้ถูกกลืนเข้าสู่โครงสร้างของระบบทุนนิยมโลกอย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อเกิดวิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ในขณะที่ภาครัฐและทุนตกอยู่ในภาวะเกือบล้มละลายจากหนี้สิน แต่ชุมชนหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะทางภาคใต้ มิได้ตกอยู่ในภาวะวิกฤติที่รุนแรงตามภาคเมืองหรือรัฐและทุนตามไปด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะชุมชนหมู่บ้านไทยคุ้นเคยกับวิถีชีวิตที่เป็นปรกติสุขแบบพอเพียง มี

ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนภายในและภายนอกชุมชน ใช้ระบบธรรมชาติและภูมิปัญญาประดิษฐ์
คิดค้นสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสม เพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจตลอดมาใน
ลักษณะของธรรมชาติศึกษา จึงเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีกระบวนการถ่ายทอด เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์
ระหว่างผู้คนชุมชน และธรรมชาติทั้งใกล้และไกลอย่างชัดเจน มีประสบการณ์ชี้ความสามารถ
และศักยภาพที่จะรับถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์จากทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ในระดับต่าง
ๆ ตามพลังและความเข้มแข็งของทุนทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของพวกเขา เพื่อปกป้อง
รักษาวิถีชีวิตแบบชุมชนนิยมเอาไว้กล่าวคือ สร้างชุมชนหมู่บ้านให้พอเพียง เข้มแข็ง เป็นไท
พัฒนาได้อย่างมีอนาคตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในปัจจุบันได้ถ่ายทอดเอากรรมวิธีการผลิต
การบริหารจัดการ รวมทั้งการใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรมดั้งเดิมมาประยุกต์ สร้างองค์กรของ
ชุมชนหมู่บ้านใหม่ ในรูปของกลุ่ม ชุมชน สมาคม ประชาคม และเครือข่าย เพื่อต่อรองกับ
ภาครัฐและทุนที่มีการรวมศูนย์เข้มข้นมากขึ้นอีกด้วย

พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องเส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม
นิยม พบว่า กระบวนการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากการทำงานร่วมกันของกลไกที่สำคัญ
คือ การสร้างจิตสำนึกชุมชนซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งยัง
เกิดจากกลไกเชิงอุดมการณ์ที่ทำให้ชุมชนให้ความหมายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนใน
ลักษณะเดียวกันเพราะอุดมการณ์ของการพัฒนาจะเป็นตัวกำหนดเป้าหมายและแนวทางของการ
พัฒนา ในขณะที่กลไกการจัดระเบียบบรรทัดฐานได้ทำให้แบบแผนของพฤติกรรม และ
ความสัมพันธ์ในกระบวนการพัฒนา เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับอุดมการณ์และเป้าหมายของ
การพัฒนา รวมทั้งมีการควบคุม ตรวจสอบ เฝ้าระวัง และลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนบรรทัดฐานดังกล่าว
นอกจากนี้การพัฒนาซึ่งเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชน องค์กรทางเศรษฐกิจของชุมชน
รัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งจะต้องมีกลไกในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ใน
กระบวนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนขององค์กรดังกล่าวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
รวมทั้งกลไกการผลิตซ้ำที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งที่เป็นการผลิตซ้ำในเชิงอุดมการณ์และ
การผลิตซ้ำเชิงหน้าที่

กมรรัตน์ สุธรรม (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องพลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พลวัตของชุมชนในช่วงบุกเบิกเป็นชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมหรือแบบพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านปัจจัยสี่ในระดับสูง โดยมีปัจจัยที่สำคัญในการพึ่งตนเอง ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนประชากรน้อย และความสัมพันธ์แบบเครือญาติภายในชุมชน ชุมชนในช่วงขยายตัวได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่เน้นการผลิตเพื่อขาย ทำให้ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพา ระดับการพึ่งตนเองในด้านปัจจัยสี่ลดลงต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น ชุมชนเกิดวิกฤติในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ชุมชนในช่วงปรับตัวได้มีการรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการจัดสวัสดิการให้กับชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน สำหรับปัจจัยเงื่อนไขที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชนแบบเครือญาติ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งกับการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น พบว่าองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีบทบาทที่สำคัญในชุมชนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้ชุมชนมีแหล่งเงินทุนของตนเอง ชุมชนสามารถจัดสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับสมาชิก ในการดำเนินกิจกรรมด้านการพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนเพื่อเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน โดยการสร้างพลังอำนาจของชุมชนในการใช้สิทธิของชุมชนในการต่อรองเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน การฟื้นฟูระบบนิเวศน์ให้กลับคืนสู่ความสมดุล การสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ และทำให้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจชุมชน ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สุวิทย์ ธีรสาสวัต (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544 พบว่า เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานในยุคก่อนพืชมานิชย์(ก่อน พ.ศ.2503) เป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง เกือบทุกครัวเรือน เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติ รอบๆชุมชนครัวเรือนผลิตทุกอย่างที่บริโภค มีการสมดุลระหว่างการผลิต การเกิดขึ้นตามธรรมชาติ และ

การบริโภค มีความเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันในกลุ่มชน มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ต่อมา มีการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเศรษฐกิจการตลาด เพราะ (1) การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ของประชากรอีสาน (2) การขยายตัวของทุนนิยม (3) การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (ถนน เขื่อน ไฟฟ้า) และการปราบคอมมิวนิสต์ (4) นโยบายการผลิตเพื่อการส่งออก เศรษฐกิจ การตลาดในยุคพืชพาณิชย์ส่งผลให้เกิดการผลิตเพื่อขายเป็นอย่างมากทั้งข้าวและพืชไร่ การลง แยกและการแลกเปลี่ยนแรงงานลดลงอย่างมาก มีการขยายแรงงานต่างถิ่นมากขึ้น อาชีพเปลี่ยนไป จากที่เกือบทุกคนเคยทำเฉพาะการเกษตร ก็กลายเป็นอาชีพการเกษตรเพียงร้อยละ 51.6 อาชีพ นอกเกษตรร้อยละ 23.1 และอาชีพผสมร้อยละ 25.3 สาเหตุสำคัญที่ชาวบ้านชนบทอีสานไปทำ อาชีพนอกเกษตรเพิ่มขึ้นมาก เพราะรายได้จากการเกษตรที่เป็นเงินสดมีเพียงร้อยละ 41.6 ของ รายจ่ายทั้งหมดของครัวเรือน ครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 15.77 ในปี 2496 เป็นร้อยละ 70.8 ในปี 2543 เพราะรายจ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้นมาก รายได้ก็เพิ่มขึ้น แต่ไม่ค่อยแน่นอน อัน เนื่องมาจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตและสภาพดินฟ้าอากาศ ช่องว่างระหว่างรายได้ของ คนรวยกับคนจนมีมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ (2546:บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านภาคเหนือ ตอนล่าง พบว่า เศรษฐกิจหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่างในยุคประมาณต้นศตวรรษที่ 20 มี ลักษณะพอเพียง การผลิต การกระจาย และการบริโภค ผลผลิตหมุนเวียนอยู่ในชุมชนและระหว่าง ชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนประชากรน้อย ตลอดจนวิถีธรรมเนียม ปฏิบัติในชุมชน ล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์อย่างดีในชีวิตของชาวบ้าน ประมาณ กลางศตวรรษที่ 20 เศรษฐกิจของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากแบบพอเพียงมาเป็นเศรษฐกิจการตลาด สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงมีหลายประการ เช่น 1) นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการก่อสร้างโครงสร้าง พื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อขยายการส่งออก 2) การเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตภูมิภาค 3) การ ขยายตัวของระบบทุนนิยม 4) การขยายตัวของเทคโนโลยีตะวันตก 5) ความเสื่อมถอยของ วัฒนธรรมชุมชนชนบท ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อ หมู่บ้าน อิศราภาพของชาวบ้านในการดำรงชีวิตลดลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากต้องพึ่งพิงอยู่กับปัจจัย ภายนอกหลายประการ ครอบครัวต้องมีหนี้สิน สภาพแวดล้อมถูกทำลาย ครอบครัวต้องแยกจากกัน ไปแสวงหางานชีวิตใหม่ในเมืองต้องอยู่กับความแออัดและยากจน ทั้งๆที่เผชิญกับความยากลำบาก

แต่หมู่บ้านยังคงดำรงอยู่ ประมาณปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน เราได้เห็นขบวนการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้านเกิดขึ้นอยู่โดยทั่วไป ชาวบ้านทั้งรายบุคคลและกลุ่มได้แสวงหาความสามารถเพื่อรักษาชุมชนของตนไว้โดยฟื้นฟูหลักการพึ่งพิงตนเองขึ้นมา ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ปัญญาชน นักวิชาการ ผู้นำการพัฒนา วิธีปฏิบัติบางอย่างเกิดขึ้นอย่างเป็นเครือข่ายกระจายไปทั่ว เช่น การทำเกษตรแบบพอเพียง อุตสาหกรรมครัวเรือนขนาดเล็ก และการใช้เทคโนโลยีขนาดกลาง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า ชุมชนได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมามากมาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ผลจากการพัฒนาทำให้คนในชุมชนยากจน มีหนี้สิน หนุ่มสาวละทิ้งถิ่นเกิดไปทำงานตามโรงงานต่างๆ ในตัวเมือง เกิดปัญหาขึ้นมากมายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความยากจน ยาเสพติด หรือโสเภณี และการไร้ศีลธรรมคุณธรรมของคนในชุมชนทำให้คนในชุมชนหันมารวมตัวกัน ในรูปแบบของกลุ่มหรือองค์กรเพื่อแก้ปัญหาของตนเองมีกระบวนการแก้ปัญหาและเรียนรู้การแก้ปัญหา ตลอดจนพัฒนาาร่วมกัน ทำให้ชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น มีอำนาจและพลังในการต่อรองกับนายทุนและองค์กรภายนอกไม่ว่าจะเป็นด้าน การผลิต การจำหน่าย การตลาด ตลอดจนสิทธิในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนมากขึ้น ผลสำเร็จขององค์กรชุมชน ส่งผลให้เกิดเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน รักถิ่นเกิด และพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองให้ก้าวหน้าต่อไปอย่างยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง องค์การชุมชนกับการพึ่งตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนบางเหียง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเกิดและพัฒนาการขององค์การชุมชน ตลอดจนศึกษา องค์การชุมชนกับการพึ่งตนเอง ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง เช่น เอกสาร บทความและงานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนใช้วิธีการแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต การรวมกลุ่มเป็นองค์กร การปรับตัวของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องจนสามารถนำไปสู่การตีความข้อมูลเพื่อเข้าใจ “ความหมาย” ที่ซ่อนอยู่และสามารถอธิบายความหมายนั้นเพื่อตอบปัญหาได้ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกชุมชนบางเหียง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ศึกษาเพราะพื้นที่นี้ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อต่อสู้และปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เข้าสู่ชุมชนตามระบบทุนนิยมและความเจริญในยุคโลกาภิวัตน์ การรวมกลุ่มเกิดขึ้นมากมายและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นองค์การชุมชนที่เข้มแข็งจนคนในชุมชนสามารถพึ่งพิงตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งผลการวิจัยชุมชนนี้จะสามารถนำมาสรุปเป็นบทเรียนในการพึ่งตนเองของชุมชน เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนของไทยได้อย่างเหมาะสมตามบริบทของแต่ละพื้นที่ต่อไป

กลุ่มตัวอย่าง การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 4 กลุ่ม เป็นกรณีศึกษา คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา วิชากิจ ชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์ม ทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง ซึ่งกลุ่มต่างๆเหล่านี้จะมีความหลากหลายและมีความเข้มแข็งในมิติต่างๆ จึงช่วยให้ได้ข้อสรุปที่สามารถตอบโจทย์วิจัยได้อย่างดี

กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) กลุ่มละ 11 คน ดังนี้

- 1) ผู้ก่อตั้งกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน องค์กรละ 3 คน
- 2) กรรมการบริหารองค์กรชุมชน องค์กรละ 3 คน
- 3) เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่ในชุมชนกลุ่มละ 1 คน
- 4) สมาชิกภายในกลุ่ม กลุ่มละ 4 คน

2. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) การเสวนากลุ่ม (focus group) และการจัดเวทีประชาคม (community forum) จะใช้เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ตามขอบเขตเนื้อหา วัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย ตลอดจนมีการสังเกตเพิ่มเติมโดยใช้วิธีสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

3. วิธีการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การเสวนากลุ่มและการจัดเวทีประชาคม และการสังเกต ดังจะกล่าวถึงดังนี้

3.1 ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่ เพื่อทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำกรวิจัย ไม่ว่าจะเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือสมาชิกของแต่ละกลุ่ม โดยให้ผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นคนในพื้นที่เป็นผู้ติดต่อและประสานงานให้ ผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการวิจัย และขออนุญาตสัมภาษณ์ในโอกาสต่อไป

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและมีความยืดหยุ่น โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลได้อย่างเต็มที่ ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยจะกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามการวิจัย เพื่อให้สามารถตอบโจทย์วิจัยได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด

3.3 การเสวนากลุ่มและการจัดเวทีประชาคม ทั้งสองลักษณะนี้จะ เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้ที่มีส่วนร่วมมากขึ้น เป็นการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน ช่วยเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ขาดหาย ที่สำคัญจะช่วยให้คนในชุมชนได้ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันถอดแบบเรียนร่วมกันร้อยเรียงประวัติศาสตร์ของตนขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันในการที่จะต่อสู้ปรับตัวเพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและมีศักดิ์ศรีต่อไป

3.4 การสังเกต ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตสภาพแวดล้อม ตัวบุคคลและความสัมพันธ์ทางสังคม การสังเกตสภาพแวดล้อมจะมีทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน สภาพบ้านเรือน ที่สาธารณะ โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ทั่วไป ส่วนการสังเกตตัวบุคคลและความสัมพันธ์ทางสังคมจะสังเกตทั้งบุคลิกภาพ อารมณ์ความรู้สึก การสื่อสาร ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม เป็นต้น

4. การตรวจสอบข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลเพื่อให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากที่สุด ผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลหลากหลายวิธีด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านเอกสาร งานวิจัย บทความวิชาการ การสังเกต การสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่มและการจัดเวทีประชาคม จากผู้มีประสบการณ์ตรงและอ้อม มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) เพื่อให้เรื่องราวที่ทำการวิจัยนั้นครอบคลุมและมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเทคนิคการเก็บข้อมูลแบบนี้ นอกจากจะช่วยเติมเต็มข้อมูลที่ขาดหายไปแล้วยังเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลระหว่างผู้ให้ข้อมูลในรูปแบบต่างๆ กับผู้วิจัยอีกด้วย

5. การสังเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยวิธีการต่างๆมาแยกประเภท หมวดหมู่ ตามที่กำหนดไว้ในเนื้อหา วัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ จากนั้นเสนอผลรายงานการวิจัย โดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (analytical description)

บทที่ 4

วิถีชีวิตกับการรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเอง

วิถีชีวิตของคนในชุมชนบางเหียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ที่มีการรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเองจนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เห็นได้จากกลุ่มตัวแทน 4 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกงและกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง โดยจะกล่าวถึง 4 ประเด็น คือ 1) ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม 2) การจัดตั้งและพัฒนาการของกลุ่มเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน 3) ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็ง 4) การพึ่งตนเองของชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม

ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม มีผู้คนอยู่อาศัยตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2460 ส่วนใหญ่เป็นคนจีน มีคนไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแต่มีจำนวนน้อยมาก คนจีนส่วนหนึ่งอพยพมาจาก ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง และอำเภอ ระโนด จังหวัดสงขลา อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คนจีนที่อพยพมาจากบ่อยางสงขลา “เชื่อว่าถ้าจีนอยู่ต่อไปจะไม่มีรายได้เพียงพอจะเลี้ยงลูกได้ ลูกอาจจะต้องอดตาย จึงเสี่ยงมาสร้างสวนสร้างบ้านที่บางเหียงเพราะคิดว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่า”(เอี่ยม พระศรี,สัมภาษณ์ 2554) อีกส่วนหนึ่งเป็นคนจีนที่มาก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ บริเวณสถานีรถไฟควนเนียงในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อสร้างทางรถไฟเสร็จก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บางเหียงเลย คนจีนเหล่านี้ส่วนมากเป็นจีนฮกเกี้ยนและไม่มีครอบครัว เข้ามาอยู่ระยะหนึ่งก็แต่งงานกับคนไทย ค่อยๆเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกันขึ้นและดำรงอยู่อย่างสงบสุข

การเข้ามาอยู่ที่บางเหียงของคนจีน ไม่มีปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน เพราะที่ดินยังรกร้างว่างเปล่าอยู่มาก ดังนั้นที่ดินตรงไหนที่รกร้างก็สามารถจับจองเข้าไปหักร้างถางพงปลูกพืชผลได้ ใครมีกำลังมากก็สามารถบุกเบิกที่ดินเพื่อการเพาะปลูกได้มาก อย่างไรก็ตามถ้าเป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลก็สามารถจับจองที่ดินได้มากกว่าคนอื่น ดังเช่นกรณีของขุนฤทธิ์ ฤทธิ์พูล สามารถจับจอง

ที่ดินได้เป็นร้อยไร่ แถวฝั่งตะวันตกของคลองบางเหริ่งตั้งแต่หนองขุนฤทธิ์ไปถึงป่าช้าจีน ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่อื่นเพราะอาศัยอำนาจและตำแหน่งหน้าที่จับจองได้ก่อนคนอื่น วิธีการจับจองก็ใช้วิธีซื้อเอาว่า “ตรงนี้ถึงตรงนั้นเป็นของเรา โดยมากไม่มีการจับจองทับซ้อนกัน แต่ถ้าเกิดกรณีพิพาทเรื่องที่ดินซึ่งเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก เพราะมีที่ดินว่างเปล่าอยู่มาก ก็ให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ตัดสิน ส่วนใครจะได้ที่ดินดังกล่าวขึ้นอยู่กับว่าผู้ใดเสียเงินให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านมากกว่ากัน” (เสนอ พระศรี, สัมภาษณ์ 2554)

สภาพพื้นที่ของบางเหริ่งค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีลำคลองสองสายไหลผ่านลงทะเลสาบสงขลา คือ คลองบางกล้าและคลองบางเหริ่ง โดยปลายลำคลองไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา จึงมีน้ำเค็มหนุนขึ้นมาตามลำคลอง ทำให้ดินบริเวณที่น้ำเค็มขึ้นถึงมีรสเค็ม อย่างไรก็ตามคลองดังกล่าวก็ทำให้พื้นที่สองฝั่งคลองมีความชุ่มชื้นสูง พื้นที่เต็มไปด้วยป่าเสม็ดและต้นไม้ใหญ่ต่างมากมายในคลองอุดมไปด้วยกุ้ง หอย ปู ปลา สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในพื้นที่ได้อย่างดี ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “ปลามีมากมาย เช่น ปลาโคบ ปลากะพง ปลาหมก ปลาบึกกะเป่า เป็นต้น เมื่อต้องการกินปลาตั้งน้ำแกงรอไว้ได้เลย พาแหไปจับปลาเดี่ยวเดี่ยวก็เอามาแกงได้แล้ว นอกจากนี้ มีสัตว์ใหญ่อีกหลายชนิดที่อาศัยในบริเวณนี้ เช่น เสือปลา ซึ่งชาวบ้านจะเห็นลงมาจับปลากินในคลองอยู่บ่อยครั้ง แต่สัตว์ที่มีอันตรายมากที่สุด คือ จระเข้ซึ่งมีมากในคลองบางกล้า ชาวบ้าน โดยเฉพาะเด็กๆ จะกลัวมากเมื่อจำเป็นต้องเดินผ่านบริเวณเหล่านี้จะเดินให้ห่างชายคลองให้มากที่สุด” (เยี่ยม พระศรี, สัมภาษณ์ 2554)

ความสมบูรณ์ของพื้นที่ ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกพุด ปลูกอ้อย ปลูกผักและทำประมงชายฝั่ง โดยมีเป้าหมายการผลิต เพื่อการบริโภคเป็นหลักสำคัญ เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนในตลาดนัดที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น ตลาดนัดบ้านรอบ ซึ่งเป็นตลาดนัดที่มีขนาดใหญ่ เป็นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งของคนในพื้นที่และคนใกล้เคียง เพื่อให้ได้เงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น วิธีการผลิตใช้แรงงานคน และสัตว์เลี้ยง ผู้คนสามารถพึ่งพิงทรัพยากรภายในชุมชนเพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ เพราะระบบนิเวศยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพืช สัตว์ ผลไม้ ให้คน

 307
 ก340

แสวงหาเพื่อบริโภคได้อย่างพอเพียง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนเป็นอย่างดี มีวัฒนธรรมที่ดีงาม โยงยึดผู้คนเข้าด้วยกัน วิถีชีวิตของคนจึงมีความสุขและผ่อนคลายยิ่ง

การช่วยเหลือเอื้ออาทรกันในชุมชนครอบคลุมทั้งด้านการผลิตและการสังคม ในด้านการผลิตโดยเฉพาะการทำนาเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมากและต้องทำให้ทันเวลาเพาะปลูกตามฤดูกาล ดังนั้นในหลายขั้นตอนของการทำนา ชาวนาจึง ไม่มีแรงงานพอเพียงหรือในบางครั้งครอบครัวเกิดเจ็บป่วย ก็ต้องขอความช่วยเหลือจากญาติมิตรหรือเพื่อนบ้านบ่อยครั้ง เรียกว่า ออกปาก ตั้งแต่ออกปากคายหญ้า ไถนา ดำนา เก็บข้าว หาบข้าว เป็นต้น โดยผู้ที่มาช่วยเหลือ จะต้องจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ไปเองตามลักษณะงาน เช่น ในกรณีออกปากไถนา ผู้ถูกขอความช่วยเหลือ จะนำวัวและไถไปเอง หรือการทำนาในที่ลุ่มมีน้ำลึก มีหญ้ากักขึ้นสูง ชาวนาก็จะนำควายไปช่วย เวียนควาย ซึ่งการทำนาวิธีนี้ จะต้องใช้ควายฝูง ประมาณ 15-20 ตัว แล้วออกปากคน 4-5 คน ถือไม้ไผ่ควาย สำหรับผู้นำในการไถให้ควายเวียนเหยียบหญ้ากักที่ขึ้นสูงต้องใช้คนชำนาญ ไม่เช่นนั้นควายจะไม่เวียนเหยียบหญ้ากักที่ขึ้นรก ส่วนผู้ช่วยไถควายคนอื่นๆจะเป็นใครก็ได้ คอยใช้ไม้ไผ่ควายให้มันเวียนเหยียบกักในนาจนกว่าจะเป็นเทือก เมื่อพื้นที่นาเป็นเทือกแล้วจึงจะปลูกข้าวได้ หรือถ้าออกปากเก็บข้าว ก็จะนำแกระไปเอง เป็นต้น ส่วนในด้านสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี เห็นได้ชัดในกรณีที่บ้านไหนมีงานสำคัญที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่น งานแต่งงาน งานศพ เพื่อนบ้านจะมาช่วยกันปลูกทับ (โรงเรือน) ช่วยสานทางมะพร้าว ทำหลังคาเพราะไม่มีเงินที่ช่วยหาฟัน นวดข้าว ซ่อมข้าวสาร หรือถ้าเห็นว่าจะมีผู้เสียชีวิตญาติจะออกปากเพื่อนบ้าน 4-5 คน ให้นำควายไว้เสียก่อนเพื่อให้มีข้าวสารเพียงพอที่จะใช้ในการจัดงานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ภายในชุมชนจะมีระบบป้องกันและช่วยเหลือตนเองตามกำลังที่มีอยู่ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้เรียกประชุมโดยใช้การตีเกราะเป็นสัญญาณ “ ถ้าเป็นการเรียกประชุมเพื่อแจ้งข่าว จะตีเกราะครั้งเดียว แต่ถ้าหากมีโจรเข้ามาขโมยทรัพย์สินในชุมชน เช่น วัว หรือทรัพย์สินภายในบ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะตีเกราะหลายครั้งเพื่อระดมคน แบ่งหน้าที่ช่วยเหลือกัน ส่วนหนึ่งช่วยกันตามวัวที่ถูกขโมยซึ่งบางครั้งก็ได้กลับมา บางครั้งก็ไม่ได้กลับมา อีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่เวรยามเพื่อตรวจตรารักษาความปลอดภัย ถ้าใครไม่มาประชุมจะถูกสอบสวนในฐานะผู้ต้องสงสัยว่าเป็นขโมย” (เอี่ยม พระศรี, สัมภาษณ์ 2554) การที่ชาวบ้านต้องช่วยเหลือกันเช่นนี้ เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐมีน้อยดูแลไม่ทั่วถึง เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกล การคมนาคมยากลำบาก บ่อยครั้งเมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นใน

ชุมชนกว่าเจ้าหน้าที่จะมาช่วยเหลือ เหตุการณ์ก็ล่วงเลยเป็นเวลานานจึงไม่สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้มากนัก “ดังนั้นคนบางเหรียญทุกคนจึงต้องช่วยเหลือตัวเองพึ่งกันเองก่อน โดยไม่จำเป็นต้องรอให้เพื่อนช่วย ถ้าช่วยตัวเองไม่ได้จริงๆจึงค่อยขอความช่วยเหลือจากญาติมิตรเพื่อนฝูง และเจ้าหน้าที่ต่อไป” (เสนอ พระศรี, สัมภาษณ์ 2554) การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเช่นนี้ ทำให้ผู้คนในชุมชนรักใคร่สามัคคีกันเป็นอย่างดี ผูกพันกันอย่างแนบแน่นด้วยน้ำใจเป็นสำคัญ

วิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ใน พ.ศ.2504 และอีกหลายฉบับในเวลาต่อมา ตามคำแนะนำของธนาคารโลก เป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะแรกๆนั้น มุ่งเน้นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ฉะนั้นด้านหนึ่งรัฐสนับสนุนให้บริษัทข้ามชาตินำทุน เทคโนโลยี และการจัดการสมัยใหม่มาลงทุนในประเทศไทย อีกด้านหนึ่งรัฐเร่งรัดพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อเกื้อกูลการลงทุนและส่งเสริมการพัฒนากระบวนอุตสาหกรรมของนายทุนข้ามชาติ ขยายฐานการผลิตภาคเกษตรให้กว้างขวาง เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมและ การบริโภคของสังคมเมือง โดยรัฐมองความเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ จากรายได้ต่อหัวของคนเป็นหลัก ซึ่งวัดกันด้วยตัวเงินเป็นสำคัญ

สำหรับสงขลา รัฐได้เร่งสร้างปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเริ่มขึ้นหลังจากประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติไม่นานนัก มีการพัฒนาระบบวิทยุกระจายเสียงซึ่งเริ่มตั้งขึ้นในประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2492 จากนั้นได้แพร่ขยายไปสู่เมืองและชนบท ในพ.ศ. 2505 รัฐได้สร้างสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยขึ้นที่ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลาเสร็จเรียบร้อย และเริ่มแพร่ภาพออกอากาศ ในขณะเดียวกันมีการสร้างถนนและไฟฟ้าตามโครงการพัฒนาตำบลในสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมท เป็นนายกรัฐมนตรี เข้าไปในชุมชน ใน พ.ศ.2518 โดยใช้ชื่อโครงการว่า โครงการเงินผัน ทำให้ความทันสมัยแทรกตัวเข้าสู่ชนบท พร้อมกับจำนวนคนที่ไหลเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะชาวบางเหรียญ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ผู้คนเพิ่มจำนวนมากขึ้น บ้านเมืองขยายตัวกว้างขวางขึ้น พร้อมกับความเจริญที่แทรกตัวเข้ามาในพื้นที่อย่างรวดเร็ว คนเริ่มรับรู้ข่าวสารนอกชุมชนของตนมากยิ่งขึ้น เป็นช่องทางให้วัฒนธรรมเมือง ซึ่งยกย่องผู้มีฐานะร่ำรวยมุ่งแสวงหาวัตถุสิ่งของมาครอบครองเพื่อบ่งบอกฐานะของตน เริ่มแทรกซึมเข้ามา

ในชนบทโดยผ่านระบบการสื่อสาร การคมนาคม คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภคจากการบริโภคอย่างเรียบง่ายเป็นการบริโภคตามแบบฉบับของสังคมเมืองที่แทรกเข้ามาพร้อมกับความทันสมัยตามนโยบายของรัฐบาล ทำให้ผู้คนที่ต้องร่หาเงินมากขึ้น เพื่อนำมาซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคตามวัฒนธรรมเมือง ซึ่งวิถีฐานะของคนที่มีความร่ำรวย ที่สะท้อนออกมาในรูปของกินของใช้ที่ทันสมัย

การร่หาเงินให้มากขึ้นของคนในชุมชนบางเหียง จะเปลี่ยนแปลงทั้งชนิดของพืชที่ปลูกเป้าหมายการผลิตและเทคโนโลยีการผลิต โดยเปลี่ยนชนิดของพืช จากการทำนา ปลูกพลู่และปลูกอ้อย เป็นปลูกผักทั้งเพื่อบริโภคและเพื่อขายเชิงธุรกิจ เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้คนในชุมชนตัดสินใจปลูกผัก ประการแรก คือ การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลบริเวณชายทะเล สำเร็จ ในปี พ.ศ. 2518 มีน้ำจืดไหลออกมามาก สามารถใช้เครื่องสูบน้ำขึ้นมาใช้อุปโภคและบริโภคได้อย่างเพียงพอเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้สำเร็จ สามารถนำน้ำมาใช้ในการปลูกผักได้อย่างมีประสิทธิภาพ คนก็มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้มีคนเข้ามาอยู่ในบางเหียงมากขึ้น ประการที่สอง การปลูกผัก สามารถขายได้ราคาค่อนข้างสูง เก็บเกี่ยวได้ในระยะเวลาสั้นและผลิตซ้ำได้หลายครั้งในแต่ละฤดูกาลผลิต ทำให้ชาวสวนผักมีรายได้มากพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้อย่างดี จึงมีชาวบ้านนิยมปลูกกันเป็นจำนวนมาก การปลูกผักจึงขยายตัวอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง มีการปลูกกันแทบทุกครัวเรือน จนตำบลบางเหียง กลายเป็นแหล่งปลูกผักที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดสงขลา ผักที่นิยมปลูกมากที่สุดมีได้แก่ “กะน้า กวางตุ้ง หอมแบ่ง ผักกาดขาว ผักกาดหอม ผักบู่ ผักชี โหระพา พริก บร็อกเคอรี่ มะระ ถั่วฝักยาวและกะหล่ำปลี โดยมีตลาดรับซื้อทั้งในท้องถิ่นและส่งขายยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์”(ล้อม เอียดหนู, สัมภาษณ์ 2554) ในขณะเดียวกันพื้นที่เพาะปลูกได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากทำให้ที่ดินที่ใช้ในการปลูกผักราคาสูงขึ้นตั้งแต่มก่อนปี พ.ศ.2532 แล้วยังทำให้ชาวสวนผักต้องใช้รถไถเข้ามาปรับพื้นที่แทนแรงงานคนในครัวเรือนที่มีกำลังไม่เพียงพอในการปรับพื้นที่ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นได้ (เจียว ศรีสะกุล, สัมภาษณ์ 2554) นอกจากนี้การร่เพิ่มปริมาณการปลูกผักเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีการปลูกผักซ้ำหลายครั้งในพื้นที่เดียวกัน นอกจากจะทำให้ดินขาดสารอาหารแล้วยังทำให้ผักขาดภูมิคุ้มกันทานโรค ไม่สมบูรณ์ โรคและแมลงรบกวนและระบาดอย่างรวดเร็ว ผลผลิตมีคุณภาพลดต่ำลง มีตำหนิจากการทำลายของแมลงศัตรูพืช ใบผักมีรอยกัดแทะของหนอนแมลง ไม่

เป็นที่ต้องการของตลาด จึงมีการใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้น ผลของการเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิต การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากขึ้น ที่ดินมีราคาสูงขึ้นจากการขยายพื้นที่เพาะปลูก ทำให้ต้นทุนสูงขึ้นพร้อมกับชาวสวนผักเกิดปัญหาเรื่องสุขภาพ เช่น มีอาการปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน สายตาพร่ามัว แขนงหน้าอก หายใจติดขัด กล้ามเนื้ออ่อนแรง ชา หน้ำมีด เป็นต้น(วงศ์ ศรีเกษตรกุล,สัมภาษณ์ 2554) ซึ่งเป็นผลจากการใช้ยากำจัดศัตรูพืชอย่างไม่ระมัดระวัง ใช้เกินปริมาณที่ระบุในฉลากยาและใช้กันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ในขณะที่การขยายผลผลิตถูกคราจากพ่อค้าคนกลางที่มาซื้อถึงแปลงผัก ทำให้กำไรที่เคยได้รับลดน้อยลงเรื่อยๆ เกิดปัญหาในเรื่องทุนที่จะทำการผลิตซ้ำในฤดูกาลผลิตปีต่อไปตลอดจนต้องดูแลรักษาตนเองที่เริ่มเจ็บป่วยมากขึ้น ไม่มีเงินออมเพียงพอจึงต้องกู้ยืมจากนายทุน โดยต้องเสียดอกเบี้ยค่อนข้างสูง นอกจากนี้ผลของการขยายพื้นที่การเพาะปลูก “การใช้สารเคมีอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ทำให้สภาพป่าถูกทำลาย สัตว์น้ำลดน้อยลง นกป่า นกคุ่ม นกกระเจาบ ก็ลดน้อยลงไปมาก ในคลองบางเหริยง ปู ปลาที่เคยหากินได้ง่าย อาหารการกินสมบูรณ์ไม่อดอยาก กลับขาดแคลนไปเกือบทุกอย่าง เพราะธรรมชาติถูกทำลายไปอย่างมาก คลองน้ำตื้นขึ้น มลภาวะเป็นพิษไปหมด เพราะสารพิษจากการเกษตร”(เสนอ พะสริ , สัมภาษณ์ 2554) ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ในแม่น้ำลำคลองหรือในป่า ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ทำให้คนไม่สามารถพึ่งพิงได้เช่นในอดีต สิ่งของอุปโภคและบริโภคต้องใช้เงินซื้อแทบทั้งสิ้น ทำให้ชาวสวนต้องคั้นรนมมากขึ้นเพื่อหาเงินมาใช้ในชีวิตประจำวันและเสียดอกเบี้ย ความสงบเรียบร้อยเริ่มสูญหายไป วิถีชีวิตเริ่มตึงเครียดและคั้นรนมมากขึ้น คนในชุมชนบางเหริยงไม่ยอมจ้านต่อสภาวะการณดังกล่าว ได้รวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างมั่นคงต่อไป หลายกลุ่มประสบความสำเร็จ สามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็งจนชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

การจัดตั้งและพัฒนาการของกลุ่มเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

การจัดตั้งและพัฒนาการเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนทั้ง 4 กลุ่มดังที่กล่าวมาแล้ว คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกงและกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโลกเมือง ผู้วิจัยจะอธิบายใน 3

ประเด็น คือ วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชุมชนในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ผู้คนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา มีเป้าหมายการผลิตเพื่อการบริโภค โดยใช้แรงงานในครอบครัว สัตว์เลี้ยง และน้ำฝนเป็นหลักสำคัญในการผลิต มีอาชีพเสริมคือปลูกพลูและอ้อยเป็นการผลิตเพื่อขาย หาเงินมาซื้อสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีพ มีปัญหาที่สำคัญคือ น้ำจืดเพื่อการบริโภคและอุปโภคมีไม่เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง ชาวบ้านต้องไปหาน้ำจากบึงหรือหนองน้ำมาใช้ในครัวเรือน และรดน้ำต้นไม้ การคมนาคมค่อนข้างลำบาก ไม่มีถนน ไม่มีไฟฟ้าใช้ เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาดูแลไม่ทั่วถึง ชาวบ้านจึงต้องช่วยเหลือตัวเอง ช่วยเหลือกันในหมู่ญาติและเพื่อนฝูง ทั้งด้านการเพาะปลูกและการสังคม เช่น งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น การเกื้อกูลกันในรูปแบบต่าง ๆ จึงมีให้เห็นอยู่ทั่วไปไม่ว่าจะเป็น การออกปากให้ช่วยทำนาหรือบุกเบิกพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก ชาวบ้านผูกพันกันในลักษณะของการเป็นเครือญาติ เพื่อนเกลอ การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย สภาพเช่นนี้ค่อยๆ เปลี่ยนไปเมื่อมีการปลูกผักเพื่อขายแทนการปลูกพลูและอ้อย ซึ่งความต้องการของตลาดเริ่มลดน้อยลง ประกอบกับวัสดุที่ใช้ในการปลูกมีราคาแพงขึ้น เช่น พลู ไม้ค้ำพลูมีราคาสูงขึ้นทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นมาก กำไรจากการขายพลูจึงลดน้อยลง ในขณะที่ผักขายได้ราคาดี มีกำไรมากสามารถเก็บเกี่ยวได้ในระยะเวลาอันสั้นและมีต้นทุนการผลิตต่ำเพราะใช้แรงงานในครัวเรือน ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เช่น มูลวัว มูลควาย ที่ไม่ต้องซื้อ ผักเจริญเติบโตงอกงามดี ไม่มีโรคหรือแมลงรบกวน ผักจึงค่อย ๆ ขยายเข้าไปแทนที่พื้นที่ปลูกพลูและอ้อย จนผักกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนและเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านบริเวณดังกล่าวในเวลาต่อมา

ความต้องการผักของตลาดทั้งในอำเภอหาดใหญ่และจังหวัดใกล้เคียง ทำให้ราคาผักสูงขึ้นอย่างน่าพอใจ จึงทำให้ชาวบ้านเร่งหันมาปลูกผักมากขึ้นพร้อม ๆ กับต้นทุนการผลิตเริ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งจากการซื้อที่ดินเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกและการใช้ปุ๋ยเคมีตลอดจนยาฆ่าแมลง การที่ชาวบ้านผลิตซ้ำในพื้นที่เดียวกันหลายครั้งติดต่อกัน ทำให้ดินขาดความสมบูรณ์ ต้องซื้อและใช้

ปุ๋ยเคมีมากขึ้นเพื่อเพิ่มผลผลิต นอกจากนี้การปลูกในที่เดียวกันหลายครั้ง โดยไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียน ทำให้ผักมีความต้านทานโรคต่ำลง แมลงและศัตรูพืชเริ่มระบาดและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ การซื้อขายแม่ลงมากำจัดศัตรูพืชจึงเพิ่มขึ้นเช่นกัน การปลูกผักจึงต้องลงทุนมากขึ้น ต้องกู้ยืมโดยเสียดอกเบี้ยในรูปของการขายผลผลิตราคาต่ำ ชาวบ้านเล่าว่า “พอปลูกผักเสร็จแล้วต้องใช้เบี้ยซื้อปุ๋ย ซื้อเมล็ดผักมั่ง การผลิตต่าง ๆ ต่างคนต่างไม่มีทุน ต้องกู้จากนายทุนในชุมชน เขาไม่คิดดอกเบี้ยแต่เขาซื้อผักถูกโดยกคราคาต่ำกว่าตลาดโลละ 1 บาท” (อนันต์ ไชยชนะ, สัมภาษณ์ 2555)

การถูดนายทุนคิดดอกเบี้ยในรูปของการซื้อผลผลิตราคาต่ำกว่าตลาดกิโลกรัมละ 1 บาททำให้กำไรของเกษตรกรลดลงไปมาก เพราะเกษตรกรบางรายสามารถผลิตผักเพื่อขายได้มากถึง 1 ตันในการผลิตแต่ละครั้ง (เลิศ ไชยชนะ, สัมภาษณ์ 2555) จะต้องเสียดอกเบี้ยถ้าคิดเป็นต้นทุนไม่ต่ำกว่า 1,000 บาทต่อครั้ง ซึ่งอัตรานี้จะเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อยตามปริมาณผักที่เกษตรกรผลิตได้ การปลูกผักในแต่ละฤดูการผลิตสามารถปลูกได้หลายครั้ง จำนวนดอกเบี้ยที่จะต้องเสียให้นายทุนก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย การกดขี่และเอารัดเอาเปรียบของนายทุน ทำให้เกษตรกรรวมตัวกัน จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อระดมทุนไว้ให้สมาชิกกู้ยืมในยามที่ขาดแคลนทุนเพื่อใช้ในการผลิต

ชุมชนในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว

ในการจัดตั้งกลุ่ม ได้มีพัฒนากรอำเภอรัตนภูมิ ชื่อนายนิยม ศิริไพศาล ซึ่งพื้นเพเดิมเป็นคนหมู่ที่ 5 ตำบลบางเหียงเช่นกัน เข้ามาให้คำปรึกษาและเสนอแนะ ให้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งทุน โดยชุมชนเอง ชุมชนจะได้มีเงินทุนพึ่งพาอาศัยกันได้ในอนาคต ผู้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการคือ นายแหว ไชยณรงค์ ได้ชักชวนชาวบ้านที่มีปัญหาในเรื่องเงินที่ใช้ในการปลูกผักมาประชุมเพื่อปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาดังกล่าว ในที่สุดได้ตกลงกันจัดตั้ง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นตามคำแนะนำของนายนิยม ศิริไพศาล ในเดือนมิถุนายน 2521 มีสมาชิกร่วมด้วยประมาณ 20 คน ประกอบด้วยคนในชุมชนที่เป็นเครือญาติหรือคนใกล้ชิดกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนจน คนรวยไม่เข้าเป็นสมาชิกเพราะคิดว่าไม่มั่นคง โดยให้สมาชิกสะสมเงินกับกลุ่มฯ คนละ 20 บาทต่อเดือน มีการเลือกตั้งกรรมการดำเนินงาน โดยที่ประชุมเลือกนายแหว ไชยณรงค์ ซึ่งเป็นที่นับถือและไว้วางใจของสมาชิกเป็นประธาน มีกรรมการจำนวน 15 คน คณะกรรมการได้ประชุมกัน ตกลงหาสมาชิกเพิ่มเพื่อจะได้มีเงินทุนหมุนเวียนให้สมาชิกกู้ยืมแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าได้

ภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งเดือน กลุ่มฯ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 60 กว่าคน และเริ่มให้สมาชิกกู้ยืม โดยคิดดอกเบี้ยต่ำมากและไม่ต้องมีผู้ค้ำประกันเพราะไว้ใจกัน จำนวนเงินกู้แต่ละครั้งก็ไม่มาก เนื่องจากมีเงินสะสมน้อย และมีระบบการให้กู้ที่เอื้ออาทรต่อกันอย่างยิ่ง“คนจนร่วมกันผลักดันกันกู้ หยิบฉลากกันมั่ง กู้แต่ละครั้งก็ไม่มาก 400-2,000 บาท ผ่อนชำระคืน 5-6 เดือน ไม่มีกำหนดว่าเป็นสมาชิกนานเท่าไรจึงจะกู้ได้ เมื่อกลุ่มมีเงินพอก็ให้กู้ ส่วนมากสมาชิกจะนำไปซื้อเมล็ดพันธุ์ผัก ปุ๋ย” (แวว ไชยณรงค์, สัมภาษณ์ 2555)

การดำเนินงานของกลุ่มในระยะแรกเป็นไปด้วยดี กลุ่มมีเงินสะสมพอที่จะแบ่งเบาการขาดแคลนทุนในการประกอบอาชีพไปได้บ้าง บรรดาสมาชิกมีความรักใคร่ สามัคคีกันดี ต่างไว้ใจซึ่งกันและกัน และเชื่อมั่นว่าทุกคนจะซื่อสัตย์ สุจริต จึงไม่มีการตรวจสอบการดำเนินงานของคณะกรรมการ เป็นช่องทางให้กรรมการบางคนทุจริตในหน้าที่ เบียดบังเงินของกลุ่มไปใช้ส่วนตัวกว่า 20,000 บาท แต่กว่าสมาชิกจะรู้เรื่องก็เลยมาเกือบห้าปี โดยแวว ไชยณรงค์ ประธานกลุ่มได้ตรวจสอบพบการทุจริตดังกล่าวใน พ.ศ. 2525 และได้เรียกประชุมสมาชิกเป็นการด่วนเพื่อแจ้งเรื่องให้ทราบพร้อมทั้งร่วมปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน แม้จะมีกรรมการบางคนเกรงว่าถ้าแจ้งให้สมาชิกทราบ สมาชิกจะถอนหุ้น กลุ่มจะล่มสลายไปในที่สุด แต่ประธานกลับเห็นว่า “ต้องแจ้งคือเราต้องล้างให้สะอาด คือทุกอย่างงานซื่อสัตย์ต้องหลงได้ทุกอย่างตามใจเรื่องไหน ถ้าหลงไม่ได้นั่นคือเรื่องไม่โปร่งใส ไม่หลงว่าใครเอา เรื่องมันแล้วก็แล้วไปตามสมาชิกทั้งหมดแล้วว่าทำหรือให้เราเย็นอยู่ได้ สมาชิกยอมแล้วว่าที่หายก็หายไป คิดหรือว่าให้เงินสะสมนี้เข้ามาให้ครบเหมือนเดิม ผมว่าตั้งเงินขึ้นตัวหนึ่งให้มีเงินบำรุงกลุ่มสักตัว ดอกเบี้ยหักเข้าบำรุงกลุ่มทุกปี ตามสมาชิกเขาก็ยอมให้หัก 5 เปอร์เซ็นต์ หักเข้าทุกปีเงินบำรุงกลุ่มหักแล้วกับเงินสะสมมันก็เกิน (เกินเงินที่กรรมการทุจริต) เดียวนี้เหลือจากเงินสะสมประมาณแปดแสนหว่าบาท ต่อไปข้างหน้าสมาชิกเราออกหมดทุกคน เงินบำรุงกลุ่มนี้กรรมการทุกคนไม่มีสิทธิ์จะเอานะ ล่มแล้วก็เอาไปไม่ได้ไว้ทำสาธารณประโยชน์อย่างเดียว” (แวว ไชยณรงค์, สัมภาษณ์ 2555)

การทุจริตที่เกิดขึ้นเสี่ยงต่อการล่มสลายของกลุ่มเป็นอย่างยิ่ง เพราะพฤติกรรมดังกล่าวทำลายความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นที่มีต่อกันของสมาชิก ซึ่งอาจนำไปสู่การถอนหุ้นของสมาชิกจำนวนมากได้ การแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงความสามัคคี ความอยู่รอดของกลุ่มและการดำเนินงาน

อย่างโปร่งใสจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง การเลือกใช้วิธีไม่ระบุชื่อคนทุจริต ไม่ดำเนินการใดๆ กับบุคคลนั้น โดยผ่านการยินยอมโดยสมัครใจของสมาชิกทุกคน ด้านหนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของสมาชิกที่จะรักษาความสามัคคีในกลุ่มเอาไว้ เนื่องจากการ ดำเนินการกับผู้ทุจริตดังกล่าวจะกระทบถึงเครือข่าย และคนใกล้ชิดที่เป็นสมาชิกอยู่ด้วยเช่นกัน อาจนำไปสู่การแตกแยกกันขึ้นในภายหลังได้ อีกด้านหนึ่ง การร่วมกันแก้ปัญหาโดยผ่าน กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกว่ากลุ่มเป็นของตนที่จะต้อง พยายามรักษาเอาไว้แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงน้ำใจของสมาชิกที่มีต่อประโยชน์ส่วนรวมที่จะ บริจาคเงินบำรุงกลุ่มเพื่อสาธารณประโยชน์ โดยไม่ยินยอมให้สมาชิกคนใดใช้ถ้ากลุ่มล่มสลาย วิธี คิดเพื่อรักษาองค์กรให้ดำรงอยู่ คิดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการพยายามรักษาความสามัคคีใน กลุ่มให้มั่นคง มีผลให้กลุ่มสามารถขยายตัวต่อไปได้เป็นอย่างดี

ภายหลังการแก้ปัญหาการทุจริตจนสำเร็จ สามารถผ่านพ้นวิกฤติไปได้ ได้มีการปรับปรุง กลุ่มครั้งใหญ่เพื่อให้สามารถทำงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใสและตรวจสอบได้ตลอดเวลา เพื่อฟื้นความไว้วางใจ ความเชื่อใจของสมาชิกที่มีต่อกรรมการให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง เริ่มตั้งแต่ การเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ ได้มีการร่างระเบียบ ข้อบังคับภายในกลุ่มด้วยการแนะนำของพัฒนา กรอำเภอ โดยผ่านการยินยอมของสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปีและเพื่อให้การทำงานเป็นไป อย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพ จึงมีการประชุมของคณะกรรมการทุกเดือนเพื่อตรวจสอบความ ถูกต้องของบัญชี โดยกำหนดให้กรรมการทุกคนต้องรับรู้การกู้เงินของสมาชิก ส่วนสมาชิกสามารถ ตรวจสอบได้โดยคณะกรรมการจะประกาศรายชื่อผู้กู้ในแต่ละเดือนไว้ที่บอร์ดในที่ทำการของกลุ่ม และเมื่อมีการประชุมสามัญประจำปี จะแจกเอกสารแสดงรายรับ รายจ่ายของกลุ่มให้สมาชิกทุกคน ทราบอย่างชัดเจน การดำเนินงานอย่างโปร่งใสของคณะกรรมการสามารถสร้างความศรัทธาและ ความไว้วางใจจากคนในชุมชนมากขึ้น จึงมีคนมาสมัครเป็นสมาชิกมากขึ้นเรื่อยๆ พร้อม ๆ กับเงิน สะสมของกลุ่มที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนสามารถเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้เป็นอย่างดี เห็นได้จาก จำนวนสมาชิกที่มีมากถึง 550 คน มีเงินสะสมมากกว่า 30 ล้านบาทในปัจจุบัน (แนว ไชยณรงค์ สัมภาษณ์ 2555)

ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่

การขยายตัวของสมาชิกและการเพิ่มขึ้นของเงินสะสมอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นอย่างน้อย 2 ประการด้วยกัน ประการแรก การดำเนินการของกรรมการอย่างเสียสละ ซื่อสัตย์และโปร่งใส สามารถฟื้นคืนความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของสมาชิกได้สำเร็จ สมาชิกที่มีอยู่เดิมนอกจากจะไม่ถอนหุ้นแล้ว ยังชักชวนลูกหลานของตนเข้ามาเป็นสมาชิกอีกด้วย บางครอบครัวถึงกับเป็นสมาชิกของกลุ่มทั้งหมด (เลิศ ไชยชนะ, สัมภาษณ์ 2555) ในขณะที่เดียวกันกลุ่มจำเป็นต้องเร่งเพิ่มเงินสะสมให้มากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกที่ต้องการกู้เงิน ไปลงทุนด้านการเกษตรมากยิ่งขึ้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขการรับสมัครสมาชิก จากรับเฉพาะคนในหมู่ที่ 5 ขยายเป็นรับคนหมู่ที่ 3, 4, 6 และครบทุกหมู่บ้านของตำบลบางเหริยในเวลาต่อมา นอกจากนั้นคุณสมบัติของสมาชิกก็ไม่จำกัดเฉพาะเกษตรกรเท่านั้น แต่จะเปิดรับสมัครทุกสาขาอาชีพ ไม่เว้นแม้แต่พ่อค้า ซึ่งให้ความสนใจเข้ามาสมัครเพราะเห็นว่าคณะกรรมการมีความน่าเชื่อถือ กลุ่มมีความมั่นคง และผลประโยชน์ที่ได้รับ เช่น ดอกเบี้ย รวมทั้งเงินปันผลสูงกว่าธนาคารโดยไม่ต้องเสียภาษี เพียงแต่กลุ่มไม่รับคนนอกตำบลบางเหริย เพราะไม่สะดวกในการทวงหนี้ พร้อมกับเพิ่มมูลค่าหุ้นจาก 20 บาทเป็นหุ้นละ 50 บาท มีการกำหนดเพดานการถือหุ้นของแต่ละคนไม่ให้เกินจำนวนที่กำหนดซึ่งจะขยับสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามความต้องการเงินสะสมของกลุ่ม จาก 20,000 บาทเป็น 30,000 บาท และ 50,000 บาทในปัจจุบัน เพื่อป้องกันไม่ให้นายทุนเข้ามาอิทธิพลภายในกลุ่ม ประการที่สอง การเติบโตของตลาดผักขนาดใหญ่ ตลาดแห่งนี้เป็นตลาดผักขนาดใหญ่ของจังหวัดสงขลา เป็นตลาดขายส่งและขายปลีก รับซื้อผักจากแหล่งต่าง ๆ จากทั่วประเทศ เช่น ผักจากกรุงเทพฯ ผักจากจังหวัดใกล้เคียงรวมทั้งผักจากตำบลบางเหริย เป็นต้น เพื่อขายทั้งในอำเภอหาดใหญ่ และส่งต่อไปขายที่จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รวมทั้งประเทศ มาเลเซียและสิงคโปร์ ความต้องการผักในตลาดจึงมีมาก เกษตรกรขายผักได้กำไรดี โดยเฉพาะที่ตำบลบางเหริย ได้กำไรสูงถึง 70 เปอร์เซ็นต์สำหรับผักกาดหอม เนื่องจากต้นทุนการผลิตต่ำเพราะไม่ค่อยมีแมลงรบกวนจึงสามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้ ส่วนผักชนิดอื่นจะมีกำไรประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ (พิทักษ์ ตระกูลกำจาย, สัมภาษณ์ 2555) การได้ผลตอบแทนสูงจูงใจให้เกษตรกรเร่งปลูกผักเพื่อขายมากขึ้น ต่อมาประมาณต้นปี พ.ศ. 2530 พ่อค้าตลาดผักกรุงเทพฯ ส่งผักมาขายที่หาดใหญ่น้อยลง ทำให้ตลาดผักมีผักไม่เพียงพอจะขายราคาผักจึงสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว กระตุ้นให้เกษตรกรบางเหริยเร่งเพิ่มปริมาณการผลิตของตนมาก

ยิ่งขึ้นอีก จากผลผลิต 1 ตัน ประมาณ พ.ศ.2525 เป็น 3 ตันใน พ.ศ. 2528 5-6 ตันใน พ.ศ. 2530 และ 10-15 ตัน ในพ.ศ. 2532-2533 เพิ่มขึ้นถึง 15 ตันหรือ 15 เท่าในช่วงเวลาเพียง 8 ปี การเร่งเพิ่มผลผลิต เกษตรกรใช้วิธีขยายพื้นที่เพาะปลูกและเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิต เกษตรกรใช้วิธีขยายพื้นที่เพาะปลูกมีทั้งการรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าซึ่งยังไม่มีเจ้าของ รุกเข้าไปในที่นา โค่นไม้ผล เช่น ละมุด , ส้มโอ และซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นเพื่อเร่งการขยายพื้นที่เพาะปลูก มีผลทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อน พ.ศ. 2532 ที่ดินราคาไร่ละ 6,000 – 10,000 บาท เพิ่มขึ้นเป็นไร่ละ 30,000 – 40,000 บาทใน พ.ศ. 2532-2533 (เขียว ศรีสะกุล , สัมภาษณ์ 2555) ส่วนการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต เริ่มจากการที่เกษตรกรสามารถขุดเจาะบ่อบาดาลได้สำเร็จมีน้ำมากพอที่จะให้เพาะปลูก จึงมีการใช้เครื่องสูบน้ำและสปริงเกลสอย่างกว้างขวาง และใช้รถไถเดินตามเพื่อปรับพื้นที่แทนแรงงานคน อีกทั้งยังใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเพิ่มมากขึ้นเพื่อรักษาปริมาณการผลิตให้อยู่ในระดับที่ต้องการ สิ่งเหล่านี้ต้องใช้ทุนจำนวนมากขึ้น ต้องกู้ยืมมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อใช้เป็นแหล่งเงินกู้ก็สูงตามไปด้วย

ในการกู้เงิน ได้มีการปรับปรุงระเบียบเพิ่มขึ้นหลายประการ เช่น ต้องเป็นสมาชิกครบ 1 ปี จึงจะกู้ได้ การกู้ต้องมีเพื่อนสมาชิกค้ำประกัน และกู้ได้ไม่เกิน 200,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน โดยกำหนดให้ส่งดอกเบี้ยทุกวันที่ 5 ของเดือน ตั้งแต่เวลา 10.00 – 15.00 น. เป็นต้น ส่วนใหญ่หนี้สูญมีน้อยมาก เพราะสมาชิกเป็นคนในพื้นที่ สามารถตรวจสอบประวัติในขั้นตอนการรับสมัครได้เป็นอย่างดี ใครที่มีปัญหาเรื่องการส่งเงินต้นและดอกเบี้ยเงินกู้จากกลุ่มอื่นมาก่อนจะไม่รับเข้าเป็นสมาชิก ถ้าสมาชิกคนใดมีพฤติกรรมเช่นนี้ จะมีมาตรการทวงหนี้ที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ ด้วยวิธีลงโทษทางสังคม โดยคณะกรรมการซึ่งได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งจะทำอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกรำเงินมาชำระหนี้ได้ตลอดเวลา กรรมการเล่าให้ฟังว่า“เราต้องส่งหนังสือว่าคุณนี่ เป็นหนี้อยู่ตั้งแต่แรกเมื่อใด คุณต้องมาจ่ายภายในเดือนนี้นะ ให้เวลาถึง 6 เดือน ให้มาจ่าย ถ้าไม่มาหลังจากนั้น จะขึ้นป้ายหน้าทำการของกลุ่มแจ้งให้สมาชิกทั้งหมดทราบโดยทั่วกัน โดยจะบอกให้สมาชิกที่ไม่ยอมชำระหนี้ทราบล่วงหน้าเรียบร้อย แล้วอย่างน้อยเราส่งหนังสือไปถึง 3 ครั้ง ไม่มาติดต่อและกะกำหนดที่ว่าอู้ขึ้นป้าย” (เลิศ ไชยชนะ , สัมภาษณ์ 2555) การใช้วิธีการประจานทางสังคมเช่นนี้ เป็นการสร้างแรงกดดันให้กับผู้มาชำระหนี้

ทั้งจากเพื่อนสมาชิกด้วยกัน และสังคมรอบข้าง โดยเฉพาะคนในครอบครัวและเครือญาติ ที่จะต้อง อับอายและเสื่อมเสียชื่อเสียง ไปด้วย ซึ่งจะมีผลให้สมาชิกต้องเร่งชำระหนี้ที่สุดในที่สุด

การเติบโตของกลุ่มเป็นไปอย่างรวดเร็ว มั่นคงและมีปัญหาน้อยมาก ด้านหนึ่งเกิดจากการ บริหารจัดการของคณะกรรมการ อีกด้านหนึ่งเกิดจากการที่สมาชิกมีความรับผิดชอบ เสียสละ และมีคุณธรรม ในส่วนการบริหารจัดการของคณะกรรมการ ปัญหาการทุจริตของคณะกรรมการบางคน ในอดีต ทำให้คณะกรรมการต้องบริหารจัดการโดยเน้นความโปร่งใส ซื่อสัตย์ และตรวจสอบได้ เป็นสำคัญ เพื่อเรียกความเชื่อมั่นและศรัทธาของสมาชิกให้คืนมา มีการปรับปรุงระบบบัญชีให้ ทันสมัย ถูกต้องและตรวจสอบได้ง่าย โดยได้รับความช่วยเหลือจากพัฒนากรอำเภอรัตนภูมิมาให้การ อบรมและแนะนำการทำบัญชีตามแบบอย่างของทางราชการ มีการจัดระบบตรวจสอบ สถานะ การเงินของกลุ่มฯ อย่างเคร่งครัดเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดช่องทางการทุจริตขึ้นมาอีก โดยการ ตรวจสอบภายในระหว่างกรรมการด้วยกันเอง มีฝ่ายตรวจสอบระบบบัญชีและสถานะการเงิน ซึ่ง จะต้องรายงานให้กรรมการทุกคนทราบเป็นประจำทุกเดือนนอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์ให้ สมาชิกได้รับรู้การเคลื่อนไหวทางการเงินโดยการติดประกาศที่บอร์ดหน้าที่ทำการของกลุ่ม และ แจกเอกสารให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบในการประชุมสามัญประจำปี เพื่อความโปร่งใสในการ ดำเนินงานของคณะกรรมการ “ฐานะทางการเงินแจกให้สมาชิกทุกปีเวลาประชุมใหญ่ สมาชิกต้อง เก็บไว้เองเปรียบเทียบกับเมื่อปีที่แล้วเก็บเท่าไร เข้ามาเท่าไร รายละเอียดทุกอย่างบอกหมด สมาชิกเห็นว่าคณะกรรมการทำดี เลยอยากเข้ามาเป็นสมาชิก คือคนที่ไม่เป็นที่อยากเข้ามาเป็น สมาชิกเพราะมัน โปร่งใส ทุกปีให้เก็บไว้ เติบโตเท่าไร ดอกเบี้ยเท่าไร ลดเพราะอะไร เบี้ยดอก แม้แต่ร้อยละยี่สิบต้องเอาให้ครบ” (เลิศ ไชยชนะ ,สัมภาษณ์ 2555)

การบริหารจัดการของคณะกรรมการดำเนินไปอย่างราบรื่นเพราะนอกจากกรรมการจะ ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และเสียสละแล้ว ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจในเรื่องสำคัญได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการซักถาม อภิปรายในปัญหาต่าง ๆ ใน การประชุมสามัญประจำปี หรือการออกข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อใช้ภายในกลุ่ม หรือแม้กระทั่งการ กำหนดเงินค่าตอบแทนให้คณะกรรมการ ซึ่งในระยะเริ่มแรกคณะกรรมการทุกคนทำงานด้วยความ เสียสละ ไม่มีค่าตอบแทน แต่เมื่อคณะกรรมการมีภาระเพิ่มมากขึ้นจากการที่จำนวนสมาชิกและเงิน

สะสมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้สมาชิกเห็นว่าคณะกรรมการควรมีค่าตอบแทนบ้างเพื่อชดเชยการเสียดุลและความรับผิดชอบของกรรมการ จึงมีมติในการประชุมสามัญประจำปี กำหนดให้กรรมการทุกคนมีค่าตอบแทนปีละ 5 เปอร์เซ็นต์ของดอกเบี้ย และเปลี่ยนเป็นเหมาจ่ายคนละ 7,000 บาทต่อปีในเวลาต่อมา

สำหรับสมาชิก กระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกได้เรียนรู้และถกคบทเรียนร่วมกัน จากประสบการณ์จริง เข้าใจแนวทางการทำงานของกลุ่มมากขึ้น เกาะกลุ่มกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น สามารถพัฒนาความคิดให้มีความรับผิดชอบ เสียดุล เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น สมาชิกยินยอมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่มอย่างเคร่งครัด เพื่อให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง สมาชิกมีคุณธรรม มีจิตใจเอื้อเฟื้อแก่สังคมนอกข้างมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากการตั้งใจเสียดุลเงินของกลุ่มเพื่อใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ทั้งในขณะที่กลุ่มยังดำรงอยู่หรือล่มสลายในอนาคต

การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี โดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ ไม่มากนัก ครั้งแรกพัฒนากรอำเภอรัตนภูมิมาให้คำปรึกษาในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มและช่วยอบรมความรู้เรื่องการทำบัญชีเมื่อกลุ่มมีปัญหา ครั้งที่สองกรรมการกลุ่มได้ไปเข้าอบรมเรื่องบัญชีที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้เพราะกลุ่มช่วยตัวเองได้ พัฒนาตนเองจนมีชื่อเสียง มีกลุ่มอื่นมาศึกษาดูงานอยู่เสมอ จึงไม่จำเป็นต้องรับความช่วยเหลือจากทางราชการ“ทางกลุ่มไม่ค่อยรบกวน ถ้าเขาอยากจะทำก็บอกให้ไปช่วยกลุ่มอื่นก่อน เพราะว่ากลุ่มช่วยตัวเองได้ มีกลุ่มอื่นมาดูงานที่กลุ่มอยู่บ่อยๆ” (แนว ไชยณรงค์, สัมภาษณ์ 2555) พัฒนาการของกลุ่มเป็นไปอย่างมั่นคง มีเงินให้สมาชิกยืมไปลงทุนเพื่อประกอบอาชีพได้อย่างเพียงพอโดยไม่ต้องพึ่งพิงเงินนอกระบบอีกต่อไป สมาชิกมีความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ใ้วางใจกันเป็นอย่างดี ทำให้วิถีชีวิตของสมาชิกมีความอบอุ่น มั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การดำเนินงานของกลุ่มตลอดระยะเวลา 34 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 ถึง พ.ศ. 2555 เป็นไปอย่างราบรื่น มีสมาชิกครอบคลุมทั้งตำบลมากถึง 550 คน มีเงินสะสมสูงถึง 30 ล้านบาท ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญที่ทำให้สมาชิกกู้ยืม ไปประกอบอาชีพได้อย่างเพียงพอโดยไม่ต้องพึ่งพาเงินนอกระบบอีกต่อไป ความสำเร็จของกลุ่มเป็นที่ยอมรับของหน่วยราชการและชุมชนรอบข้าง

มีการเข้ามาศึกษาคุณภาพของหน่วยราชการต่าง ๆ ทั้ง โรงเรียน มหาวิทยาลัย ตลอดจนถึงกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนอื่น ๆ อยู่เสมอ

การดำรงอยู่ของกลุ่ม ค่อนข้างมั่นคงเพราะกรรมการและสมาชิก ได้มีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เข้าใจแนวทางดำเนินงานของกลุ่มได้เป็นอย่างดี รับทราบปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาพร้อมกันอยู่เสมอ การมีส่วนร่วมแทบทุกกิจกรรมโดยผ่านกระบวนการกลุ่มทำให้ทุกคนเกิดความรู้สึกว่ากลุ่มเป็นของพวกเขา ดังนั้นสมาชิกทุกคนต้องยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนบ้างเพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ วิธีคิดเช่นนี้เป็นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพดีขึ้น มีจิตสาธารณะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ส่งผลให้ความสงบสุขและความเจริญของชุมชนเกิดขึ้นตามมา นอกจากการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มแล้ว ยังมีการเรียนรู้ร่วมกันกับเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์อื่น เช่น กลุ่มคลองช้าง กลุ่มบางทิง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในการบริหารจัดการองค์กรร่วมกัน เป็นการพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กรและสมาชิกให้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลขึ้น สามารถแก้ไขข้อบกพร่อง และปรับปรุงตนเองได้เร็วยิ่งขึ้น ช่วยให้นายองค์กรก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงและแข็งแรง จนสามารถเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้อย่างดี โดยได้รับความช่วยเหลือจากส่วนราชการ โดยเฉพาะพัฒนากรอำเภอรัทภูมิที่คอยแนะนำ ให้การช่วยเหลือทางวิชาการ ทั้งในขณะเริ่มจัดตั้งกลุ่ม และให้คำชี้แนะเมื่อกลุ่มมีปัญหา

ความเข้มแข็งของกลุ่ม ทำให้สามารถดูแลสมาชิกในด้านสวัสดิการเพิ่มขึ้นจากการปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำดังที่ผ่านมาโดยมีการนำผลกำไรที่ได้จากการดำเนินงานจำนวน 2 เปอร์เซ็นต์ของดอกเบี้ยในแต่ละปีมาจัดเป็นสวัสดิการของสมาชิกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นสวัสดิการช่วยค่ารักษาพยาบาลในกรณีที่ต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาลคืนละ 200 บาท รวมแล้วไม่เกิน 1,000 บาท ต่อคน หรือในกรณีเสียชีวิต กลุ่มจะช่วยค่าทำศพ ศพละ 5,000 บาท นอกจากนี้ยังให้ความช่วยเหลือชุมชนทางด้านการศึกษา โดยให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนปีละ 10,000 บาท ต่อมาขยายเป็น 30,000 บาท ที่พิเศษคือการที่กรรมการและสมาชิกไว้วางใจและศรัทธาในตัวประธาน จึงมีมติดมอบเงินให้ใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลชุมชน จำนวน 10,000 บาท เงินจำนวนนี้ ให้อำนาจประธานตัดสินใจใช้จ่ายเพื่อประโยชน์แก่สังคมหรือใช้พัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่

ความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งจะกล่าวถึงดังนี้

ปัจจัยภายใน

ผู้นำ ผู้นำเป็นผู้ที่เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ยึดถือความซื่อสัตย์เป็นหลัก สำคัญในการดำเนินงาน แว่ว ไชยณรงค์ ประธานกลุ่มกล่าวว่า“การดำเนินงานทุกอย่างต้องโปร่งใส ถ้าไม่โปร่งใสทำงานสมาชิกก็ไม่รู้จะวางใจหรือ เอาดอกเบียเขามาสักสิบบาทยี่สิบบาทในแต่ละเดือนนั้น เราก็ต้องโปร่งใส เขาถามต้องตอบได้” (แว่ว ไชยณรงค์, สัมภาษณ์ 2555) นอกจากนี้ ประธานยังเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง ยอมรับการวิจารณ์ของสมาชิกที่มีอายุน้อยกว่า ยอมรับผิดในสิ่งที่ตนกระทำและพร้อมจะทำตามมติของสมาชิกที่ผ่านการ โต้เถียงกันอย่างรุนแรง แม้ตนเองจะไม่เห็นด้วยก็ตาม บางครั้งเมื่อสมาชิกทำผิดพลาดก็ยอมให้อภัย เพราะเห็นว่าความสามัคคีในหมู่คณะเป็นสิ่งสำคัญ “การโต้เถียงกันไม่ใช่การนำไปสู่ความแตกแยก แต่เป็นวิธีการที่ทำให้ปัญหายุติลงได้ และมีแนวทางแก้ที่ทุกคนยอมรับได้” (แว่ว ไชยณรงค์, สัมภาษณ์ 2555) การดำเนินงานเช่นนี้ ทำให้ แว่ว ไชยณรงค์ได้รับความเชื่อถือ ศรัทธา และความไว้วางใจ จากสมาชิกเป็นอย่างดี เป็นแรงจูงใจอันสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนมาสมัครเป็นสมาชิกมากขึ้น เพราะวางใจในตัวผู้นำ เชื่อว่าเงินที่นำออกร่วมกันจะไม่สูญหายอย่างแน่นอน

กรรมการ คณะกรรมการต้องเสียสละ ซื่อสัตย์เช่นเดียวกัน ต้องบริหารงานกลุ่มให้สมาชิกได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคกัน กรรมการเห็นว่า“สมาชิกห้าร้อยกว่าคนต้องให้เสมอภาค ไม่ใช่เราทำกันตรงนี้ ญาติผมนี้ พี่น้องผมนั่น พ่อแม่ผม แล้วให้มีอภิสิทธิ์ ไม่มี ถือว่าสมาชิกทุกคนเป็นลูกของกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมด จะทำให้เหมือนกัน ไม่ใช่ทำให้คนนี้ก่อนคนนั้น ทุกคนต้องเท่าเทียมกัน แม้กรรมการเอง เป็นคนถือกฎเป็นคนแรก และยึดถือให้สมาชิกทำตาม กรรมการยึดถือได้ สมาชิกก็จะทำตามกฎที่กรรมการได้ตั้งไว้” (เลิศ ไชยชนะ , สัมภาษณ์ 2555)

การดำเนินงานของกรรมการ โดยปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ไม่ทำแบบปากว่าตาขยิบ ทำให้สมาชิกเชื่อมั่นในตัวกรรมการมากยิ่งขึ้น เชื่อว่าสมาชิกทุกคนจะได้รับความเป็นธรรมโดยเท่าเทียมกัน แม้ว่าเขาจะไม่เป็นเครือญาติของกรรมการก็ตาม ความเชื่อเช่นนี้จะร้อยรัดสมาชิกให้อยู่กับกลุ่มได้อย่างมั่นคงและเป็นเวลานาน

สมาชิกและการมีส่วนร่วม สมาชิกส่วนใหญ่มีทั้งเครือญาติและคนคุ้นเคยกัน ต่างเอื้อเพื่อเอื้อแก่ เกื้อกูลกัน เห็นอกเห็นใจกันอยู่เสมอ เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่ม ได้มีส่วนร่วมใน

การดำเนินงานของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการถอดบทเรียนร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน แก้ไขปัญหาด้วยกัน เพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกว่า กลุ่มเป็นของตน ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ทำให้เกิดความรักและห่วงแหนกลุ่ม พร้อมทั้งจะเสียสละ เพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้ อย่างมั่นคงแข็งแรงจนเป็นที่พึงของสมาชิกทุกคนได้ในที่สุด

ปัจจัยภายนอก

กลุ่มได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกในระยะแรก โดยได้รับการแนะนำและสนับสนุนทางด้านวิชาการจากพัฒนากรอำเภอรัษฎา ให้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาค่าขาดแคลนทุนทรัพย์ในการผลิต โดยการระดมทุนจากชุมชนและบริหารทุนเพื่อชุมชนเอง การช่วยเหลือของหน่วยราชการ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องทาง สามารถพัฒนาและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง แม้จะมีปัญหาด้านการทำบัญชีบ้างในระยะแรกก็สามารถแก้ไขได้สำเร็จ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมให้ทุกคนรับทราบและหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน หน่วยราชการเองก็ให้ความช่วยเหลือโดยการอบรมการทำบัญชีตามแบบของทางราชการให้แก่สมาชิก และส่งประธานกรรมการ ไปอบรมเรื่องการทำบัญชีกับหน่วยงานที่ทางราชการจัดขึ้น ทำให้การบริหารจัดการเรื่องการเงินและบัญชีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากสมาชิกและชุมชนรอบข้าง มีการสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นมากมาย จนทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมั่นคงเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้อย่างดี

ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ปัญหาที่มีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เกิดจากสมาชิกต้องการเพิ่มสัดส่วนของเงินปันผลมากขึ้น แต่หลังจากผ่านการอภิปรายกันในที่ประชุมอย่างกว้างขวางถึงผลกระทบที่เกิดจากการเพิ่มสัดส่วนดังกล่าวแล้ว ที่ประชุมจึงลงมติให้เป็นไปตามเสียงส่วนใหญ่ต้องการ เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญ

กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอดวนเนินง จังหวัดสงขลา ผู้คนส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร ปลูกข้าวเพื่อบริโภค โดยใช้แรงงานคนในครอบครัวและสัตว์เลี้ยง

เช่น วัว นอกจากนี้ยังปลูกถั่ว ปลูกมัน และแดงโม เพื่อเป็นอาชีพเสริม ใช้น้ำฝนเป็นหลักในการเพาะปลูก ในฤดูแล้งจะใช้วิธีหาน้ำจากบ่อและลำห้วยรดน้ำต้นไม้ พื้นดินอุดมสมบูรณ์จึงไม่ต้องใช้ปุ๋ยมากนักเพียงแต่ใช้มูลวัวก็เพียงพอในแต่ละฤดูการผลิต แมลงไม่ค่อยรบกวน เมื่อเกิดแมลงระบาดชาวบ้านจะใช้น้ำมันทาบริเวณใบบ้าง เก็บหนอนทิ้งไปบ้าง ดังนั้นต้นทุนการผลิตจึงต่ำมาก เมื่อนำผลผลิตไปขาย จึงไม่ขาดทุน โดยชาวบ้านจะหาบพืชผลของตน เช่น แดงโม ถั่ว มัน ไปขายที่ตลาดนัดซึ่งมีหลายแห่งและวันนัดไม่ซ้ำกัน เช่น นัดบางห้วย วันอังคาร นัดคูเต่า วันพฤหัสบดี นัดควนเนียง วันศุกร์ นัดบางเหียง วันเสาร์ และนัดบางกล้า วันอาทิตย์ เป็นต้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำพืชผักไปขายที่ตลาดนัดบางห้วย เพราะมีคนมาซื้อขายกันมาก และอยู่ห่างจากชุมชนนี้เพียง 2 กิโลเมตร ซึ่งชาวบ้านจะต้องหาบผลผลิตของตนไปขายตั้งแต่ย่ำรุ่ง ประมาณ 5 นาฬิกา โดยหาบไปหน้าหลังประมาณ 15–20 กิโลเมตร เมื่อขายของเสร็จก็จะซื้อสิ่งที่จำเป็นกลับมา เช่น หมู เนื้อ “กับข้าวก็ไม่ซื้อมากเท่าไร อาหารก็มีมากในพื้นที่ ส่วนมากจำเป็นก็เครื่องครัว หมู พวกที่ทำเองไม่ได้ เพราะในนาก็มีปลา มีนกก คือหาอาหารได้ รายได้เขาน้อย รายจ่ายก็น้อย” (เบญจมา พายุพันธ์, สัมภาษณ์ 2555) สภาพพื้นที่ค่อนข้างสมบูรณ์จึงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีอาหารพอกพอกกิน ไม่ต้องดิ้นรนมากนักก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียง สภาพการดำรงชีวิตเช่นนี้จะเปลี่ยนไป เมื่อมีการปลูกผักพืชเศรษฐกิจซึ่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก จนต้องรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดพลังในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

ชุมชนในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว

ใน พ.ศ. 2530 พ่อค้าคนกลางได้มาชักจูงให้ชาวบ้านปลูกผักนอกเหนือจากปลูกมัน ถั่ว และแดงโม “โดยพ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้ลงทุนให้ก่อน มีเงื่อนไขว่าเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตห้ามขายคนอื่น เป็นช่องทางให้พ่อค้าคนกลางกดราคาตามใจชอบ” (สุมาลี ศรีสะกุล, สัมภาษณ์ 2555) ชาวบ้านจะต้องปลูกผักตามที่พ่อค้าและตลาดต้องการ เช่น กะหล่ำดอก กะหล่ำปลี บล๊อคเคอรี่ ต้นหอม ผักชี เป็นต้น การปลูกผักสามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรได้มาก เพราะให้ผลผลิตในระยะเวลาสั้น สามารถปลูกได้หลายครั้งในพื้นที่เดียวกันในแต่ละฤดูการผลิต รายได้ที่เพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรหันมาปลูกผักกันมากขึ้น จนกลายเป็นสวนผักแทนถั่ว มัน และแดงโม การผลิตซ้ำใน

ที่เดิมหลายครั้งโดยไม่เปลี่ยนแปลงชนิดของผลผลิต ส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน คือ ดินจะเสื่อมความสมบูรณ์ลงไป ในระยะแรกเกษตรกรจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเพิ่มคุณภาพของดินให้ดีขึ้น แต่การผลิตซ้ำหลายครั้งและเกษตรเร่งขยายการผลิตเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไม่สามารถทำให้พืชผักเจริญเติบโตเช่นเดิม จึงต้องหันไปใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งได้ผลดีในระยะแรกแต่เมื่อใช้เป็นเวลานานเข้า ดินจะจับตัวแข็ง น้ำจะซึมซับลงได้ผิวดินได้น้อย เมื่อฝนตกปุ๋ยจะถูกชะล้างไปกับน้ำฝน เกษตรกรจะต้องใช้ปุ๋ยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อรักษาปริมาณการผลิตในพื้นที่เดิมให้เท่าเดิมหรือสูงกว่า ดินที่ขาดความสมบูรณ์และการผลิตซ้ำหลายครั้งทำให้แมลงสามารถวางไข่และฟักตัวในแปลงผักได้มากขึ้น การใช้น้ำมันทาใบดั่งที่เคยทำมาเริ่มไม่ได้ผล ใน พ.ศ. 2535 เกษตรกรเริ่มหันไปใช้ยาฆ่าแมลงในการกำจัดศัตรูพืช ทำให้ต้องเพิ่มทั้งต้นทุนการผลิต และเสี่ยงอันตรายต่อสุขภาพของผู้ปลูกและผู้บริโภค

ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นมาก ผลผลิตที่ขายได้มีกำไรลดน้อยลง บ่อยครั้งจะถูกพ่อค้ากดราคาผลผลิตจนแทบจะไม่มีกำไร ชำร่วยพ่อค้ายังเป็นผู้ตั้งราคาปุ๋ยและยาฆ่าแมลงตามใจชอบ โดยเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง เพราะเกษตรกรซื้อปัจจัยการผลิตเหล่านี้ในแต่ละครั้งมีจำนวนน้อย พ่อค้าจึงไม่ลดราคาให้

ใน พ.ศ. 2538 พัฒนาการอำเภอควนเนียง ได้เข้ามาชักชวนและสนับสนุนให้ชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาขึ้นมา เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนให้คำปรึกษาในกรณีที่ชาวบ้านจะดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชนของตน เช่น การออมทรัพย์ เป็นต้น ในระยะแรกมีสมาชิกเข้าร่วมด้วย จำนวน 15 คน แต่การดำเนินงานของกลุ่มในระยะ 2 ปีแรก ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ไม่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อสมาชิก เพราะทั้งประธานและสมาชิกไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างชัดเจน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของกลุ่มที่จัดตั้งโดยเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเด่นชัด ต่อมาใน พ.ศ. 2541 มีการเลือกประธานกรรมการคนใหม่ คือ อุบล ศรีเกษตรกุล ทั้งประธานและสมาชิกได้ประชุมกัน เพื่อทำความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และกิจกรรมที่กลุ่มควรจะทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก โดยได้รับการชี้แนะจากพัฒนากรอำเภอควนเนียงอย่างใกล้ชิด ในที่สุดสมาชิกได้ตกลงกันที่จะแก้ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตการเกษตรทั้งด้านปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเป็นอันดับแรก เพราะเป็น

ปัญหาเร่งด่วน โดยได้รับเงินทุนในการดำเนินการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหียง จำนวน 23,000 บาท ในระยะแรกได้ใช้เงินจำนวนนี้ซื้อปุ๋ยเคมีทั้งหมดและเนื่องจากกลุ่มซื้อจำนวนมากและซื้อจากร้านขายส่งที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง จึงมีราคาถูกกว่าท้องตลาดถึง 20 เปอร์เซ็นต์ต่อกระสอบ เมื่อซื้อปุ๋ยมาแล้วไม่มีที่เก็บ “ก็เอาไปตั้งที่บ้านประชาชนเสร็จแล้วช่วยขายกัน ประชาชนเป็นคนยก โดยที่ว่าไม่มีกำไรก็ใช้กันในสมาชิก ขายต่อเท่าเดิม บวกสิบบาทเป็นค่าน้ำมันรถที่เขามาส่งและก็บำรุงกลุ่ม” (อุบล ศรีเกษตรกุล, สัมภาษณ์ 2555)

การเสียดสี ความมีน้ำใจของประชาชน ตลอดจนความร่วมมือใจของสมาชิก ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีสมาชิกเพิ่มขึ้นจาก 15 คน เป็น 30 กว่าคน ในเวลาเพียง 1 ปี แต่ปัญหาของกลุ่มคือ ไม่มีที่จัดเก็บและวางจำหน่ายปัจจัยการผลิต ซึ่งต้องเร่งแก้ไขโดยเร็ว ดังนั้น ใน พ.ศ. 2543 เมื่อ นิพนธ์ บุญญามณี มาเป็นประธานเปิดสนามกีฬาบางเหียง กลุ่มจึงขอสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างอาคาร โดยได้รับบริจาคที่ดินขนาด ยาว 9 เมตร กว้าง 9 เมตร และลึก 15 เมตร จาก เอ็ม ศรีพลับ ซึ่งเป็นผู้มีฐานะดีในหมู่บ้านให้เป็นที่สร้างอาคาร ซึ่งได้เริ่มก่อสร้างประมาณปลายปี พ.ศ. 2543 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2544

สมาชิกของกลุ่มมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน บางครั้งประชุมกันในเวลากลางคืน ตั้งแต่ 19.00น. เป็นต้นไป เพื่อให้ทุกคนว่างจากภาระกิจประจำวัน การประชุมบ่อยครั้งทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างทันทั่วถึง นอกจากนี้กลุ่มจะให้ความช่วยเหลือสังคมอยู่เป็นประจำ ดังเช่น ช่วยเหลือโรงเรียนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะไปช่วยแบบจิตอาสาโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด แต่ถ้าโรงเรียนมีเงินเหลือจะบริจาคให้ตามกำลังศรัทธา ปรากฏว่ากลุ่มไปช่วยทำอาหารเลี้ยงการประชุมเครือข่ายของโรงเรียน 3 วัน ได้เงินมา 500 บาท ซึ่งสมาชิกดีใจมากและคิดกันว่าทำอย่างไรจะไม่ให้เงินนี้หมดไป ในที่สุดที่ประชุมตกลงกันทำ “สัจจะออมทรัพย์” ใน พ.ศ. 2542 โดยใช้เงินส่วนนี้เป็นทุนเบื้องต้น จากนั้นจะเรียกสะสมจากสมาชิกคนละ 10 บาท โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 5 บาท มาใช้เป็นออมทรัพย์ อีก 5 บาทที่เหลือใช้ซื้อของกินในเวลามีการประชุม พร้อมทั้งตั้งชื่อการออมทรัพย์ว่า “สัจจะออมทรัพย์กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา” เพื่อให้การช่วยเหลือสมาชิกในยามขาดสน ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ด้วยการเสียดสีของสมาชิก ความรับผิดชอบและ

ความสามารถของกลุ่ม ทำให้ “สัจจะออมทรัพย์” ของกลุ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งจำนวนเงินและสมาชิก มีเงินจำนวนมากพอที่จะให้สมาชิกกู้ยืมได้โดยไม่ต้องพึ่งพินนอกระบบอีกต่อไป

ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่

กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา มีกิจกรรมเพื่อเสริมรายได้ของสมาชิกที่สำคัญ 3 อย่างด้วยกัน คือ สัจจะออมทรัพย์กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ร้านค้าชุมชนและศูนย์สาธิต และกลุ่มผักกาดทอง ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีสมาชิกของกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา เป็นแกนหลักในการดำเนินการ เนื่องจากเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป็นอย่างดี สามารถขับเคลื่อนให้การดำเนินงานในส่วนต่าง ๆ ในแต่ละกิจกรรมดำเนินไปได้อย่างราบรื่น การดำเนินงานของกลุ่มจึงสามารถพัฒนาออกไปเรื่อย ๆ อย่างน่าพอใจ ซึ่งจะกล่าวถึงดังนี้

สัจจะออมทรัพย์กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ตั้งขึ้นโดยมีสมาชิกเริ่มแรกเพียง 15 คน ลงหุ้นกันคนละ 5 บาท มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกได้กู้ยืมในยามขาดทุน หลังจากดำเนินการมาได้ระยะหนึ่ง กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ได้รับความนิยมนจากผู้คนในชุมชนมากขึ้น มีการเพิ่มขึ้นทั้งมูลค่าหุ้นและจำนวนสมาชิก มูลค่าหุ้นเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับจาก 5 บาท ในปี 2542 เป็น 10 บาท ในปี 2543 และ 100 บาท ในปี 2544 มูลค่าหุ้นเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึง 500 บาท ในปัจจุบันเต็มเปดานตามที่สมาชิกกลุ่มกำหนดไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้อาณาและมูลค่าหุ้นกระจุกตัวอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง การเติบโตของมูลค่าหุ้นจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเพิ่มขึ้นของสมาชิกจาก 15 คน ใน พ.ศ. 2542 กลายเป็น 100 คน ใน พ.ศ. 2544 และมีจำนวนสูงขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกับจำนวนเงินสะสมของกลุ่ม ที่เพิ่มพูนขึ้นเป็น 3 ล้านบาทในปัจจุบัน

ในการให้สมาชิกกู้ยืม กรรมการดำเนินงานจะให้สมาชิกกู้ยืม 2 เท่า ของยอดเงินสะสม โดยใช้บัญชีหุ้นของสมาชิกค้ำประกัน คัดดอกเบี้ยยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน ระยะผ่อนส่งเป็นเวลา 1 ปี ถ้าเดือนไหนเงินต้นมีไม่เพียงพอ ก็ให้ส่งเฉพาะดอกเบี้ยโดยส่วนใหญ่สมาชิกจะส่งเงินตามสัญญา ไม่มีใครบิดพลิ้ว เพราะสมาชิกคิดว่าเงินของกลุ่ม “เป็นเงินของเขา เขาก็ต้องเข้ามาดูแล”

(เอิบ ศรีพลับ, สัมภาษณ์ 2555) ถ้าใครไม่ส่งเงินกู้ตามสัญญาก็จะกระทบการกู้ของสมาชิกคนอื่นทุกคนจึงต้องมีส่วนในการติดตามและจงใจให้สมาชิกปฏิบัติตามเงื่อนไขของสัญญาเป็นอย่างดี

การบริหารจัดการเงินกู้ จะมีกรรมการในแต่ละฝ่าย เช่น มี ประธาน เลขานุการ และ ทรัพย์กร เป็นต้น มีการทำบัญชีให้สมาชิกตรวจสอบได้อย่างโปร่งใส มีคณะกรรมการตรวจสอบระบบการเงินเป็นประจำ โดยใช้คณะกรรมการตรวจสอบกันเอง คือ “ทุกเดือน วันที่ 20 จะมาประชุมกันแล้วก็ชี้แจงเรื่องเบี่ย (เงิน) เบี่ยมีเท่าใดกรรมการทุกคนจะรู้เหมือนกันหมด พอสิ้นปีมีการประชุมจะบอกฐานะการเงินให้สมาชิกทราบว่าคนกู้ไปเท่านั้นนะ เงินสะสมเรามีเท่านั้นนะ เงินคงเหลือฝากธนาคารเรามีเท่านั้นนะ ดอกเบี่ยได้เท่านั้น” (อุบล ศรีเกษตรกุล, สัมภาษณ์ 2555)

การบริหารงานที่เน้นความโปร่งใส สมาชิกตรวจสอบได้ตลอดเวลา ทำให้กลุ่มได้รับความไว้วางใจ ความเชื่อใจ ความศรัทธาจากสมาชิกเป็นอย่างดี และกลายเป็นที่พึ่งของสมาชิกในยามขาดสน เจ็บป่วยขึ้นมา “เราได้ใช้เบี่ยครั้งนี้ ไม่พักไปยืมเบี่ยดอกแพง” (เอิบ รัตตภูมิ, สัมภาษณ์ 2555) สัจจะอ้อมทรัพย์กลายเป็นความภาคภูมิใจและความหวังของสมาชิกในการแก้ปัญหาของตน เมื่อเกิดภาวะขาดแคลนขึ้น โดยไม่ต้องพึ่งพิงเงินกู้จากระบบที่มีดอกเบี้ยแพงมากอีกต่อไป

ร้านค้าชุมชนและศูนย์สาธิต

หลังจากสร้างอาคารที่ใช้เงินสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสงขลา นิพนธ์ บุญญามณี จำนวน 350,000 บาท เสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาได้ใช้อาคารนี้เป็นที่เก็บและจำหน่ายปุ๋ยเคมีให้สมาชิกอยู่ระยะหนึ่งจนถึง พ.ศ. 2544 สมาชิกมีการปรึกษากันเพื่อขยายกิจการ โดยใช้อาคารนี้เปิดเป็นร้านค้าชื่อว่า ร้านค้าชุมชนและศูนย์สาธิต เพื่อขายของอุปโภคบริโภคตลอดจนอุปกรณ์การเกษตรที่จำเป็นต้องใช้ในการเพาะปลูก โดยสมาชิกเห็นว่าสิ่งจำเป็นเหล่านี้ถ้ากลุ่มซื้อเองขายเองจะได้ประโยชน์อย่างน้อยสองประการคือ ได้ซื้อของราคาถูกและได้ปันผลเฉลี่ยคืนตามจำนวนหุ้นที่สมาชิกแต่ละคนถือครองอยู่

อย่างไรก็ตามการเปิดร้านค้าชุมชนและศูนย์สาธิต ต้องใช้ทุนค่อนข้างสูง ทางกลุ่มมีเงินที่ได้รับการช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อซื้อปุ๋ยเคมีแบบให้เปล่า จำนวน 23,000 บาท

ซึ่งมีเหลืออยู่เต็มจำนวน สมาชิกได้นำมาใช้ที่ร้านค้าทั้งหมด แต่ยังคงเงินอยู่อีกจำนวนมาก จึงมีการระดมทุน โดยการเพิ่มมูลค่าหุ้นของสมาชิกคนละ 500 ถึง 1,000 บาท ตามกำลังทรัพย์ของสมาชิกแต่ละคน นอกจากนี้ได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อชักชวนให้คนในชุมชนมาเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น ปรากฏว่ามีผู้สนใจมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นจากระยะเริ่มแรก 39 คน เป็นร้อยกว่าคน ใน พ.ศ. 2544 และเพิ่มขึ้นเป็น 176 คน ในปัจจุบัน ส่วนเงินทุนจากการระดมหุ้นก็เพิ่มขึ้นเป็น 70,000 บาท ใน พ.ศ. 2544 รวมเงินที่สำรองไว้เดิม 23,000 บาท รวมทั้งสิ้น 93,000 บาท ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานจึงจำเป็นต้องไปยืมจาก องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหียงอีก 50,000 บาท โดยไม่มีดอกเบี้ยแต่ต้องส่งคืนภายใน 5 ปี กลุ่มจึงสามารถดำเนินกิจการได้

การดำเนินการของกลุ่ม ประสบความสำเร็จพอสมควร มีระบบการขายที่ไม่หวังผลกำไรมากนัก เพียงแต่ต้องการให้สมาชิกได้ซื้อของถูกและช่วยเหลือกันในระยะยาว ดังนั้นร้านค้าจึงให้สินเชื่อสมาชิก โดยกำหนดเป็นระเบียบเพื่อป้องกันไม่ให้บิดพลิ้วมากนัก ว่า “สมาชิกเอาของไปแล้ว อย่างช้าที่สุดอีกสองเดือนต้องนำเงินมาจ่าย จึงจะสามารถเอาสินค้าชิ้นใหม่ไปได้ สมาชิกดีมาตั้งแต่ทำมาไม่มีการค้างเลย” (เปรมฤดี บุญราช, สัมภาษณ์ 2555)

เห็นได้ชัดว่า การที่ร้านค้าฯ จะขยายตัวได้นั้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกเป็นอย่างดี ทั้งการช่วยกันซื้อและผ่อนชำระตามกำหนด เงินทุนของร้านค้าฯ จึงจะมีเพียงพอที่จะดำเนินกิจการได้ แต่ต้องมีระบบการบริหารจัดการที่ดี โปร่งใส สมาชิกสามารถตรวจสอบได้ จึงจะได้รับความเชื่อถือจากสมาชิก ดังนั้นกลุ่มร้านค้าฯ จึงมีคณะกรรมการดำเนินงานที่ชัดเจน จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการ เภรณูญิกและประชาสัมพันธ์ 2 คน นอกจากนั้นเป็นคณะกรรมการ ซึ่งมีการประชุมทุกวันที่ 20 ของเดือน เพื่อปรึกษาหารือหาทางปรับปรุงร้านค้าและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผลงานของคณะกรรมการได้รับการยอมรับจากสมาชิกเป็นอย่างดี เห็นได้ชัดจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็น 100,000 บาท ในแต่ละปี และจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น เป็น 176 คน ดังที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามร้านค้าฯ มีคู่แข่งที่สำคัญที่ทำให้ขยายกิจการได้ยาก คือ สหกรณ์ร้านค้าของตำบล ขายของในราคาเท่ากับร้านค้าฯ และมีสมาชิกของกลุ่มไปเป็นสมาชิกด้วย ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งไปซื้อของจากสหกรณ์เพราะได้ปันผลตอบแทนดีกว่า สถานการณ์เช่นนี้ไม่ได้ทำให้สมาชิกรู้สึกว่พวกเขาคนอ่อนแอหลง เพราะเป้าหมาย

ของการตั้งร้านค้าไม่ใช่การแข่งขัน แต่อยู่ที่การขายของราคาถูกให้สมาชิก เป็นที่พึงของสมาชิกได้ ในยามขาดแคลน ดังนั้นการดำเนินงานจึงเน้นที่ศักยภาพของทุนที่มีอยู่และดำเนินกิจการอย่างระมัดระวัง ซึ่งประธานกล่าวว่า“ทุนเรามีน้อยค่อยทำไป เบี้ยเราน้อยเรากะทำไปตามที่ว่าเบียเรายังคือ เราทำไปตามกำลังที่เรามี ถ้าเรามีมากทำมาก มีน้อยทำน้อยค่อย ๆ ทำเพื่อความเข้มแข็งของกลุ่ม” (อุบล ศรีเกษตรกุล, สัมภาษณ์ 2555)

ความเข้มแข็งของกลุ่ม จะมีคุณค่าต่อสมาชิกมากที่สุด ดังนั้นถ้าการดำเนินงานไม่รอบคอบ ทำให้กิจการของร้านค้าฯ ขาดทุนจนไม่สามารถดำเนินกิจการได้ เงินที่สมาชิกลงทุนไว้ก็จะสูญเปล่า จะกระทบต่อความเชื่อมั่น ศรัทธา ของสมาชิกที่มีต่อกลุ่มด้วย ความสำเร็จของร้านค้าฯ จึงขึ้นอยู่กับ การดำรงอยู่ของร้านค้าได้อย่างมั่นคงแข็งแรง เป็นที่พึงของสมาชิกได้มากกว่าการแข่งขันกับสหกรณ์ร้านค้าหรือร้านค้าอื่น จนลืมการถือกุศล และการเอื้ออาทรต่อเพื่อนสมาชิกด้วยกัน

กลุ่มผักกาดดอง

ใน พ.ศ. 2549 เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร ได้มาให้คำแนะนำและฝึกอบรมการทำผักกาดดอง ทางกลุ่มได้ปรึกษาหารือกันและตกลงที่จะทำอาชีพนี้เป็นอาชีพเสริมเพิ่มขึ้นอีก เพื่อเพิ่มรายได้ให้สมาชิก เพราะผักกาดดองเป็นที่ต้องการของคนในชุมชนมากใช้เป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำอาหารเลี้ยงคนจำนวนมากในงานต่าง ๆ ของชุมชนที่มีขึ้นบ่อยครั้ง ไม่ว่าจะ งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวชหรืองานแต่งงาน ในการทำผักกาดดอง ได้มีการระดมทุนจากสมาชิกที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ คนละ 100 บาท มีคณะกรรมการดำเนินการ มีการแบ่งเวรกันมาช่วยทำ โดยได้ทุนสนับสนุนส่วนหนึ่งจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ ส่วนวัตถุประสงค์ เช่น ผักกาด สมาชิกปลูกกันเองในตอนแรก โดยไม่ใช่ขายมาแมลงสารกันบูดในขั้นตอนการผลิต แต่เนื่องจากอากาศร้อน ผักกาดจึงไม่ห่อตัวไม่เหมาะกับการนำมาทำผักกาดดอง จึงต้องสั่งซื้อจากที่อื่น แต่กรรมวิธียังไม่ใส่สารกันบูดเช่นเดิม และเน้นที่ความสะอาดเป็นสำคัญ “ผักเราต้องทำความสะอาดล้างแล้วตากแดดให้แห้ง แล้วถึงเวลาดองก็มีน้ำตาลกับเกลือ นั่นก็คือว่ามันทำกินบายใจดีหว่าของเขา ของเขาเขาก็ต้องใช้สารเคมีอยู่แล้ว” (คะนอง นักเทศ, สัมภาษณ์ 2555)

ผักกาดคองของกลุ่มจะเน้นการไม่ใช้สารเคมีในขั้นตอนการผลิต จึงเป็นผลผลิตที่มีชื่อเสียง เป็นที่ต้องการของชุมชนมาก“ทำมาวันนี้ขายหมดเลย ขายได้ทั้งปี ขายในชุมชน แต่ว่าเราไม่มีเวลาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของเรามันไว้แค่เดือนเดียว เพราะฉะนั้นเราไม่สามารถทำไว้ได้มาก มันจะขาดเรื่อยไม่เหมือนของเขา เขาไว้เป็นปีกะได้ เขามีสารกันบูด ของเราไม่ได้ใช้ อยากให้ปลอดภัยในตัวของผักกาดคองมากกว่า” (สุมาลี ศรีสะกุล, สัมภาษณ์ 2555)

ความคิดของกลุ่ม ในการรับผิดชอบต่อกันในสังคม แม้จะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชน แต่มีความหมายอย่างยิ่งต่อการสร้างความรู้สึกร่วมกัน เอื้ออาทรและเกื้อกูลกันของคนในชุมชนที่นับวันจะจางหายไปจากสังคมปัจจุบัน และหากสามารถขยายความคิดไปยังกลุ่มอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ผลิตสิ่งของเพื่อการบริโภคให้ร่วมห่วงใยและรับผิดชอบต่อสังคมในลักษณะเดียวกัน ความปลอดภัยในชีวิตก็เป็นสิ่งที่คาดหวังได้ และจะกลายเป็นช่องทางหนึ่งที่สร้างความปกติสุขและความร่วมมือให้เกิดขึ้นในสังคมในอนาคต

กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา สามารถพัฒนาตัวเองและขยายตัวได้เป็นอย่างดี มีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง 176 คน ใน 3 กิจกรรม ทุกกิจกรรมมีสมาชิกของกลุ่มแทรกอยู่ตามใจสมัคร แต่ละกิจกรรมจะมีกรรมการบริหารที่ผ่านการเลือกตั้งของสมาชิก ซึ่งทำงานอย่างเต็มที่และโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา มีสมาชิกที่เสียสละ รับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน มีช่องทางที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง โดยผ่านการประชุมประจำเดือน จนทำให้สมาชิกมีความรู้สึกร่วมกัน กลุ่มเป็นของเขาทุกคน ซึ่งเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งและดำรงอยู่ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ

การเจริญเติบโตและพัฒนาได้อย่างมั่นคงของกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา เกิดขึ้นจากการได้รับการสนับสนุนของ 3 หน่วยงานหลัก คือ กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร และองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ทั้งด้านวิชาการ และงบประมาณเป็นอย่างดี ทางด้านวิชาการ กรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตรได้ดำเนินการจัดการอบรมวิธีการทำผลผลิต เช่น ผักกาดคอง ให้สะอาด ถูกหลักอนามัย ช่วยแนะนำในเรื่องของการทำบรรจุภัณฑ์ได้ดูสวยงามเป็นที่สนใจของผู้ซื้อ เป็นต้น ส่วนด้านงบประมาณได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากกรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร และองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยง ซึ่งหน่วยงาน

หลังนี้ให้จบสนับสนุนทั้งประเภทให้ฟรีและให้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย เพียงแต่ต้องคืนเงินต้นตามเงื่อนไขเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเชื่อมั่นในการทำงานของกลุ่มว่า กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการอยู่ เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง และการทำงานของกลุ่มมีคณะกรรมการที่ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส น่าเชื่อถืออย่างยิ่ง

คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่ม ไม่ได้หยุดนิ่งในการพัฒนาตนเอง มีการศึกษาหาความรู้เพื่อนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงให้เหมาะกับบริบทและความชำนาญของกลุ่ม โดยไปดูงานที่ศิริวงอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีกิจกรรมกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างมาก การไปดูงานได้พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นำประสบการณ์ที่ได้มาปรับใช้ให้เหมาะกับศักยภาพของกลุ่ม ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งสามารถดำเนินงานให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างดีโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน สมาชิกมีจิตใจที่เสียสละไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีจิตสาธารณะคอยช่วยเหลือแบ่งปันให้คนอื่นแม้จะไม่ใช่มิตรตามกำลังที่จะทำได้ ซึ่งสามารถสร้างการยอมรับของคนในชุมชนและนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี

กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา นอกจากมีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คอยช่วยเหลือผู้ที่อยู่นอกกลุ่มของตนอีกด้วย โดยเฉพาะโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนร้องขอ ดังเช่น โรงเรียนในชุมชนมีปัญหาเรื่องอาหารกลางวันของเด็กนักเรียน เนื่องจากแม่ค้าที่มาขายทำอาหาร ไม่ถูกสุขอนามัยและขายแพง ทำให้นักเรียนกินไม่อิ่ม จึงต้องการความช่วยเหลือจากกลุ่มไปทำอาหารขายนักเรียนในราคาถูกโดยโรงเรียนออกค่าใช้จ่ายในส่วนของวัตถุดิบให้ แต่ไม่มีค่าตอบแทน กลุ่มได้ประชุมกันและตกลงที่จะช่วยนักเรียนโดยเปลี่ยนเวรกันไปช่วยทำอาหารวันละ 3 คน ทำอยู่ได้ครึ่งปีโรงเรียนจึงให้ค่าตอบแทนวันละ 200 บาท แต่จ่ายตอนสิ้นปีงบประมาณค่าตอบแทนไม่มากหรือไม่ได้ค่าตอบแทน สมาชิกก็เต็มใจช่วย เพราะ “ได้บุญเวลาทำนี้กว่าเมื่อได้ทำได้บุญ แม้ว่าทำมันไม่คุ้มค่าที่เราเหนื่อยแต่เราถือว่าทำให้ส่วนรวมดี ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์ เราช่วยเหลือสังคมทำแล้วมี

ความสุข ทำแล้วรู้สึกชอบ มีความภาคภูมิใจที่ได้รวมกลุ่มกันช่วยเหลือสังคม” (เบญจา พาทุพันธ์ โด, สัมภาษณ์ 2555)

การดำรงอยู่ของกลุ่ม เป็นไปด้วยดี เกิดจากความเสียสละ ความสามัคคีของสมาชิกทุกคน ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน สมาชิกทุกคนที่มาร่วมกันมีความแตกต่างกัน ทั้งความรู้สึนึกคิด และอายุซึ่งมีตั้งแต่ 30 ปี จนถึงอายุ 60 ปีขึ้นไป แต่ไม่ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีการคิด การทำร่วมกัน และการประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างสม่ำเสมอ จนสมาชิกรู้สึก ว่า “กลุ่มเป็นของพวกตน” ทุกคนจึงต้องการมาร่วมกลุ่ม หลายคนเข้ามาเป็นเครือข่ายกัน “ เป็นพี่ เป็นน้อง อยู่นี้มันเกิดความสุข ต่างคนต่างสามัคคีช่วยเหลือกันดีไม่เคยมีเรื่องมีราวกันเลยตั้งแต่อยู่กันมา เวลามาอยู่ด้วยกัน คุยกันทุกเรื่อง เรื่องครอบครัว เรื่องลูกหรือเรื่องทั่วไป มาหารือกันในกลุ่ม ใครพอช่วยอะไรกัน ได้ก็ช่วยกันไป” (เอิบ รัตตภูมิ, สัมภาษณ์ 2555)

ความสำเร็จของกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา

ความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ปัจจัยภายใน

ผู้นำ เป็นคนที่มีจิตสาธารณะ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น และเสียสละมาก เห็นได้จากการยอมให้ที่บ้านเป็นที่เก็บและจำหน่าย เมื่อสมาชิกมาซื้อก็ช่วยขนปุ๋ยโดยไม่คิดค่าตอบแทน เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า กระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมเพื่อเป็นอาชีพเสริมภายในกลุ่มถึง 3 กิจกรรม ช่วยให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เมื่อคนเห็นประโยชน์มากขึ้น ก็จะมารวมกลุ่มกันมากขึ้น กลุ่มจึงดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและแข็งแรง

การสนับสนุนจากสามี กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา สมาชิกเป็นผู้หญิงทั้งหมด แต่เบื้องหลังได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสามี อย่างเช่น อุบล ศรีเกษตรกุล แม้ตอนแรกจะถูกต่อต้านจากสามีไม่ต้องการให้มาทำ เพราะที่บ้านงานมากและไม่มีใครช่วย ลูก 3 คนก็อยู่ในวัยเล่าเรียน แต่ระยะหลังกลับสนับสนุนเพราะเห็นว่า อุบลมีความสุขที่ได้ทำ ทำแล้วเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม (อุบล ศรีเกษตรกุล, สัมภาษณ์ 2555) ส่วนสมาชิกคนอื่นที่มีครอบครัวแล้ว

สามีก็สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีเพราะเห็นว่ากิจกรรมที่ทำเพื่อส่วนรวม เช่นการให้ความช่วยเหลือโรงเรียนหรือสาธารณชนประโยชน์อื่นๆ “ทำให้ส่วนรวมดีขึ้น ชาวบ้านได้ประโยชน์และเขาเห็นว่าเรามีความสุขจึงมาร่วมมือกัน” (ประคิน แก้วน้อย , สัมภาษณ์ 2555) กิจกรรมที่ต้องเสียสละ ต้องมาทำอย่างต่อเนื่อง ถ้าสามีไม่เข้าใจอาจจะเกิดปัญหาขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการคัดค้านหรือต่อต้าน ดังนั้นการที่สมาชิกของกลุ่มได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากคนในครอบครัว นอกจากจะทำให้กลุ่มมีความมั่นคงแล้วยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

สมาชิก สมาชิกของกลุ่มรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันฉันเครือข่าย ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกกลุ่มด้วยกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่กลุ่มใช้ในการดำเนินงาน ด้วยการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีและกว้างขวาง โดยผ่านการประชุมประจำเดือน ทำให้สมาชิกปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้ดี รับรู้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีและมีพลังในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ กลุ่มเป็นของพวกเขาทุกคน ต้องรักและหวงแหน เสียสละ รับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งและดำรงอยู่ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการ ผู้นำและกรรมการ มีการบริหารจัดการที่ดี โดยการทำงานอย่างเป็นระบบ ดำเนินงานอย่างระมัดระวังภายใต้ศักยภาพของกลุ่ม ทำให้กลุ่มเข้มแข็งจนสมาชิกพึ่งตนเองได้มากกว่าเพื่อการแข่งขันกับกลุ่มอื่นที่มีกิจการประเภทเดียวกัน สามารถจูงใจคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างกว้างขวาง มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน รักและหวงแหนในสิ่งที่พวกเขาร่วมกันสร้างขึ้นมาโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกตลอดจนการรับทราบข้อมูลที่ถูกต้องด้วยการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนา กลุ่มให้เหมาะสมกับศักยภาพของตนได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยภายนอก

การช่วยเหลือของหน่วยงานราชการ การดำเนินงานของกลุ่มไปได้ด้วยดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการสนับสนุนจากหน่วยราชการ เริ่มตั้งแต่พัฒนาชุมชนอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ให้คำปรึกษาในการจัดตั้งกลุ่ม กรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ โดยการฝึกอบรมวิธีการทำผักกาดคองที่ถูกสุขลักษณะ ตลอดจนอบรมการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ดูสวยงาม เป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น ส่วนด้านงบประมาณได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งสนับสนุนงบประมาณทั้งประเภทให้ฟรีและให้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย เพียงแต่ต้องคืนเงินต้นตามเงื่อนไขเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเชื่อมั่นในการทำงานของกลุ่มว่า กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการอยู่ เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง การสนับสนุนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดำรงอยู่และพัฒนาได้เป็นอย่างดี

ปัญหาและอุปสรรคกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา

ปัญหาและอุปสรรคมีไม่มากนัก เพราะการทำงานของกลุ่มที่ใช้การมีส่วนร่วมเป็นหลัก มีการประชุมบ่อยครั้ง ทำให้สมาชิกได้ร่วมค้นปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาร่วมกันอยู่ตลอดเวลา นอกจากจะทำให้ปัญหาถูกแก้ไขได้อย่างรวดเร็วแล้ว ยังทำให้เกิดความรักและสามัคคีในหมู่คณะ มีความรักและผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น เป็นพลังอันสำคัญในการที่จะฟันฝ่าปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

ชุมชนบ้านหน้าควน ตั้งอยู่หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา “บ้านหน้าควน มีความหมายแยกเป็นสองส่วน หน้า หมายถึง พื้นที่ที่เป็นบริเวณด้านหน้า ควน หมายถึง ภูเขาเตี้ย หมู่บ้านแห่งนี้มีที่ตั้งอยู่ระหว่างควนกับทุ่งนา มีป่าไม้เสม็ดขึ้นมากมาย บริเวณด้านหน้าของควนเป็นที่ราบมีคนอาศัยอยู่เป็นหย่อมๆ ส่วนด้านหลังหมู่บ้านเป็นควนสูง ชาวบ้านเรียกว่า ควน ไร่ได้ ควน ไร่ ซึ่งควนดังกล่าวไม่มีคนอาศัยอยู่เพราะทางราชการได้ประกาศห้ามมิให้

ราษฎรจีนไปบุกกรุงป่าสวงน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ด้านหน้าของควนสูงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านหน้าควน” (อ่ำ สุวรรณชาติ, สัมภาษณ์ 2555) คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยาง มีการทำนาและปลูกผักเล็กน้อยเพื่อบริโภคและขาย มีวิถีชีวิตตามแบบเกษตรกรชาวสวนยางทั่วไป กล่าวคือ ต้องลงมือกรีดยางในช่วงค่ำมืด และต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นก่อนฟ้าสาง จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการแปรรูปเป็นยางแผ่นหรือขายน้ำยางตามความต้องการของเจ้าของสวนยาง ดังนั้นในช่วงเวลากลางวันจึงว่างเว้นจากภารกิจ เวลาส่วนใหญ่จึงถูกใช้เพื่อการพักผ่อนเป็นหลัก มีบ้างบางส่วนที่ใช้เวลาในการเล่นการพนันหรือเที่ยวเตร่ดื่มสุรา พบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูง โดยอ้างว่าเพื่อผ่อนคลายหลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการกรีดยางในยามค่ำคืนและเสร็จสิ้นกระบวนการแปรรูปหรือขายน้ำยางในช่วงเช้าของอีกวันหนึ่ง สภาพเช่นนี้ทำให้บางรายมีหนี้สินเพราะการพนัน บางรายล้มป่วยเพราะดื่มสุรามากเกินไป หรือพักผ่อนไม่เพียงพอ ส่งผลเสียต่อฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม มีสตรีเกษตรกรชาวสวนยางบ้านหน้าควนกลุ่มหนึ่งกลับใช้เวลาที่ว่างจากการกรีดยาง เพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ด้วยการผลิตเครื่องแกงจำหน่าย จนมีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ชุมชนในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว

ผู้ดำเนินการก่อตั้ง วิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง คือ เพ็ญ แก้วเจริญ ประธานกลุ่มแม่บ้านเป็นกำลังสำคัญในการปลุกเร้าสตรีชาวสวนยางให้หันมาร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมในช่วงกลางวันที่เว้นว่างจากภารกิจการกรีดยาง มาทำเครื่องแกงขายคนในชุมชนด้วย เพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวสมาชิก โดย เพ็ญ แก้วเจริญ ได้ขยายความคิดดังกล่าว โดยการให้สัมภาษณ์คมชัดลึก ฉบับ 3898 วันศุกร์ที่ 22 มิถุนายน 2555 หน้า 8 ว่า “เราอยากหา กิจกรรมสันตนาการให้แม่บ้านชาวสวนยาง ได้ทำโดยคิดไปคิดมาก็เห็นมีแต่ฝีมือในการทำกับข้าว โดยเฉพาะเครื่องแกงที่ไม่เป็นรองที่ใด กอปรกับชุมชนบ้านหน้าควนเป็นแหล่งปลูกพืชผักสวนครัว ทั้งพริก ตะไคร้ ขิง ข่า มะกรูด มะนาว ส่งขายตลาดหาคาใหญ่อยู่แล้ว” ทำให้สามารถหาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตได้ง่ายและราคาไม่แพง จึงประหยัดต้นทุนการผลิตได้อย่างดี

ในการจัดตั้งกลุ่มครั้งแรก ใน พ.ศ. 2543 เพ็ญ แก้วเจริญ ได้ชักชวนผู้ที่สนใจให้มาประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อใช้เวลาว่างจากการกรีดยางให้เกิดประโยชน์และสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

ในที่สุดที่ประชุมได้ตกลงกันตั้งกลุ่มขึ้นมา โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า กลุ่มน้ำผลไม้สด ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 20 คน มีการลงทุนกันคนละ 100 บาท ได้เงินจำนวน 2,000 บาท สมทบกับเงินสนับสนุนส่งเสริมการอาชีพขององค์การบริหารส่วนตำบลบางเหียง จำนวน 23,077 บาท รวมเงินทั้งสิ้น 25,077 บาท ที่ประชุมตกลงกันผลิตน้ำผลไม้สดจำหน่าย เพราะเห็นว่า“ทำของกินดีกว่าทำของใช้เพราะของกินคือกินแล้วมันจะหมดไปและต้องซื้อใหม่แล้วแต่ถ้าของใช้บางทีซื้อหนึ่งเดียวมันอาจจะใช้ได้ยาวนาน ถึงของกินมันจะดีหว่ามันจะหมุนได้เร็วหว่า”(อารีย์ นิลสุวรรณณ์,สัมภาษณ์ 2555)

การดำเนินการทำน้ำผลไม้สดขาย เริ่มจากการไปดูงานการทำน้ำผลไม้และน้ำส้มแขกของกลุ่มโตนงาช้าง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งกำลังประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี พร้อมทั้งได้สูตรการทำน้ำผลไม้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน ทางกลุ่มตัดสินใจทำน้ำมะพร้าว น้ำกระเจี๊ยบ และน้ำสับปะรด ขาย เพราะใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ช่วยเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรและลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี

การทำน้ำผลไม้สดขาย สมาชิกทุกคนมาร่วมกันทำและแบ่งงานกันขาย ส่วนใหญ่จะส่งไปขายตามสหกรณ์ร้านค้า ศูนย์สาธิตต่าง ๆ โรงเรียนและร้านค้าในชุมชน ต่อมาน้ำผลไม้สดของกลุ่มได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี มีการออกร้านจำหน่ายสินค้าในเทศกาลต่าง ๆ หรือในช่วงที่อำเภอหรือองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหียงจัดงานขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล การศึกษานอกโรงเรียน เกษตรอำเภอ เป็นต้น เข้ามาให้ความช่วยเหลือทั้งด้านการศึกษาดูงานและการฝึกอบรมทางด้านวิชาการ ความรู้ที่ได้สมาชิกลำกลับมาปรับปรุงผลผลิตของตน จนทำให้สินค้าของกลุ่มมีคุณภาพและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย สามารถขยายตลาดได้มากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2545 ทางกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สินค้าได้รับความนิยม สามารถขยายตลาดออกไปถึงตัวอำเภอควนเนียง อำเภอบางกล่ำ และอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ยอดจำหน่ายและกำไรพุ่งขึ้นสูงมาก จากต้นทุน 25,077 บาท ใน พ.ศ. 2543 รายได้เพิ่มขึ้นเป็นล้านบาท ในปี พ.ศ. 2547 (นิสา นกแก้ว,สัมภาษณ์ 2555)ก่อนที่จะเริ่มซบเซาลงอย่างรวดเร็วตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา จนต้องลดปริมาณการผลิตในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548 ช่วงนี้ทางกลุ่มได้มีการประชุมเพื่อหาหนทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ใน

ที่สุดตกลงกันเปลี่ยนการผลิตสินค้าจากน้ำผลไม้สด เป็นการผลิตเครื่องแกง ใน พ.ศ. 2551 โดยสมาชิกส่วนใหญ่ยังเป็นชุดเดิม

การที่การผลิตน้ำผลไม้สดซบเซาลงอย่างรวดเร็ว เกิดจากมีคู่แข่งมาก ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าเร่ที่นำน้ำผลไม้สดเข้ามาขายในพื้นที่หรือน้ำผลไม้บรรจุขวดหรือกล่อง ซึ่งมีลักษณะสวยงามและเก็บไว้ได้นาน จูงใจให้ผู้คนที่ซื้อมารับริโภคมากกว่าบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มที่ใช้ถุงพลาสติกและเก็บไว้ได้สูงสุดไม่เกิน 10 วัน นอกจากนี้สมาชิกที่มาร่วมกันผลิตก็ลดจำนวนลงเรื่อย ๆ จาก 20 คน ใน พ.ศ. 2543 เหลือเพียงไม่ถึง 10 คน ในปลายปี พ.ศ. 2547 คือ ประชาน เลขา เจริญญิกและสมาชิกบางส่วนเท่านั้น ส่วนบุคคลอื่นแม้ว่าไม่ถอนหุ้นก็ไม่มาทำ อ้างว่ามีงานมาก และบางพารามีราคาแพงขึ้น จึงไปกรีดยางแทนการผลิตน้ำผลไม้ เพราะได้เงินมากกว่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อการผลิตน้ำผลไม้จนต้องค่อย ๆ ลดปริมาณการผลิตและหันไปผลิตเครื่องแกงแทนในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของกลุ่มผลิตน้ำผลไม้สด ในช่วงปี 2543 – 2547 สะท้อนถึงการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพของคณะกรรมการและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการดำเนินงานของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ในการดำเนินการทางกลุ่มจะมีกรรมการคณะหนึ่งจำนวน 6 ถึง 7 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขา เจริญญิก ประชาสัมพันธ์ กรรมการ และผู้ทรงคุณวุฒิภายในท้องถิ่น เป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม คณะกรรมการจะมีการประชุมปรึกษากัน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง เพื่อปรึกษาและหาหนทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดจากวัตถุดิบไม่เพียงพอ การหาตลาดเพิ่มเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น แต่ไม่มีปัญหาเรื่องการเงิน ทุกคนไว้วางใจกัน คณะกรรมการเองก็จัดให้มีระบบการทำบัญชีอย่างถูกต้องโปร่งใส ให้สมาชิกตรวจสอบได้ตลอดเวลา สมาชิกเห็นว่าเราต้องอยู่กันด้วยความเชื่อใจกัน แต่ต้องมีระบบตรวจสอบที่ดี ดังนั้น “บัญชีเราไม่ได้เก็บ เราเปิดหมดเลย และทำละเอียดทุกบาททุกสตางค์ บัญชีของเราอาจจะตั้งไว้ในกลุ่มตลอด ใครมาดูได้ก็ ตอนทำบัญชีพวกเราจะมีรายการลงรายรับรายจ่าย ลงเวลาเข้าออกทำ ชั่วโมง เพราะกลุ่มจะทำแบบลงเวลา” (จ่านง กุมบุรี, สัมภาษณ์ 2555) เวลาทำงานที่แต่ละคนลงเอาไว้จะใช้เป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาปันผลในช่วงปลายปี ซึ่งจะแบ่งสัดส่วนดังนี้ ผู้ผลิต 65 เปอร์เซ็นต์ ผู้ถือหุ้น 25 เปอร์เซ็นต์ ทุนสำรอง 8 เปอร์เซ็นต์ และบริจาคเป็นสาธารณประโยชน์ 2 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งสัดส่วนเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงตามจำนวนกำไรที่ทางกลุ่มได้รับในแต่ละปี ในที่

ประชุมใหญ่ประจำปี ซึ่งคณะกรรมการจะเปิดโอกาสให้สมาชิกเสนอปัญหา แนวทางแก้ไข ตลอดจนข้อเสนอแนะต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงในเรื่องการปันผลมากกว่าเรื่องอื่น

การรวมกลุ่มกันคิด รวมกลุ่มกันทำ รวมกลุ่มกันแก้ปัญหา ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึก ร่วมกันว่า กลุ่มเป็นของพวกเขา “ทุกคนคือสมาชิกกลุ่มและทุกคน “เป็นเจ้าของกลุ่ม” ด้วย คือของทุกอย่างที่อยู่ในกลุ่มเท่ากับเป็นของเราทุกคน ไม่เป็นของคนใดคนหนึ่ง (ดวงเดือน ไม่คด, สัมภาษณ์ 2555) เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้คนก็อยากเป็นสมาชิก โดยเฉพาะ นางอำ สุวรรณชาติ ผู้เฒ่าวัย 72 ปี มีความรู้สึกว่าร่วมนกันทำแล้วมีความสุข ไม่เหงา และชอบที่ได้ทำ (อำ สุวรรณชาติ, สัมภาษณ์ 2555)

ดังนั้นแม้กลุ่มจะต้องหยุดผลิตไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่การดำเนินการของกลุ่มได้เป็นพื้นฐานที่ดีในการที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรู้สึกที่ว่า กลุ่มเป็นของพวกเขา แม้ว่าผลผลิตจะมี ยอดขายลดน้อยลงไปมาก แต่กลุ่มก็ดำรงอยู่ และมีขีดความสามารถที่จะเปลี่ยนผลผลิตของตนจากการผลิตน้ำผลไม้สดเป็นการผลิตเครื่องแกงได้ในเวลารวดเร็วโดยสมาชิกจำนวน 20 คน ยังพร้อมใจกันดำเนินงานของกลุ่มต่อไป โดยใช้ชื่อกลุ่มใหม่ว่า “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควน ผลิตเครื่องแกง” ใน พ.ศ.2551

การผลิตเครื่องแกงนั้น เกิดจาก ประดิษฐ์ นกแก้ว ซึ่งเป็นที่ปรึกษากลุ่มเป็นคนต้นคิดเสนอให้ทำเครื่องแกงแทนการผลิตน้ำผลไม้สด เพ็ญ แก้วเจริญ เล่าว่า “จริงๆ แล้วคนหมู่บ้านเราตัดยางเป็นอาชีพหลัก คนส่วนใหญ่จะไปซื้อแกงที่ร้านค้า พอถ้าเราขายเครื่องแกงแทนที่เราไปนั่งที่มเครื่องเรามาซื้อเครื่องแกงทำเองน่าจะดีหว่า ถึงเห็นคนซื้อจากตลาดเครื่องแกงใช้กันเยอะ ถึงอีกอย่างหนึ่งมันก็จะได้ว่ามันเป็นของกินเหมือนกันเพราะทำเราจะไม่นั่งเป็นของใช้ เราถือว่าของกินกินไปก็คือหมดไป” (เพ็ญ แก้วเจริญ, สัมภาษณ์ 2555)

ทางกลุ่มได้ปรึกษากันถึงความเป็นไปได้ในการลงทุนผลิตเครื่องแกง ในที่สุดได้ตกลงที่จะดำเนินการตามข้อเสนอของประดิษฐ์ นกแก้ว ประจวบกับ เพ็ญ แก้วเจริญ ได้ไปศึกษาดูงานที่วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์ ในช่วงปี 2551 ได้พบกลุ่มผลิตเครื่องแกงพัทลุง ซึ่งผลิตเครื่องแกง

เผ็ด แกงส้ม และแกงกะทิ และได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มให้สูตรทำเครื่องแกง มาผลิตขาย ตามที่ เพ็ญ แก้วเจริญ ขอความช่วยเหลือ

ปัญหาเฉพาะหน้าที่ทางกลุ่มต้องเผชิญและต้องแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน คือ เงินทุน ในการ ดำเนินการ ซึ่งต้องจัดซื้อเครื่องบดและฝานตะไคร้ จำนวน 1 ชุด 107,000 บาท จึงต้องเร่งระดม ทุนโดยการหาสมาชิกเพิ่ม ซึ่งภายใน 1 สัปดาห์ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 47 คน ลงหุ้นคนละ 100 บาท ได้เงินทุนรวมทั้งสิ้นประมาณ 40,000 บาท การที่สามารถระดมทุนได้อย่างรวดเร็ว เช่นนี้ เกิดจากความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อกลุ่ม จึงเต็มใจที่จะร่วมทุนเพื่อทำธุรกิจนี้ ร่วมกัน ส่วนเงินที่ขาดอยู่อีกจำนวน 67,000 บาท ที่ปรึกษาและประธานกลุ่มเป็นผู้ออกเงินสำรอง จ่ายให้ก่อน

ก่อนที่จะมีการผลิตเพื่อขายอย่างจริงจัง กลุ่มได้ทดลองสูตรเครื่องแกงที่ได้มาจากกลุ่ม เครื่องแกงพัทลุง เพื่อพิสูจน์ว่าสูตรที่ได้มาอร่อยจริงหรือไม่ โดยการเชิญผู้สูงอายุที่เป็นแม่ครัวใน งานต่าง ๆ ในหมู่บ้านมาช่วยกะประมาณส่วนผสมเครื่องแกงแต่ละอย่างตามสูตรของพัทลุง เมื่อ เห็นว่าน่าจะใช้ได้แล้วก็จะใช้เครื่องบดตามสูตร เพื่อนำไปทดลองแกงในหมู่สมาชิกด้วยกัน“ หน แรกทำ บังคับทุกคนต้องเอาไปกินว่าเป็นการชิม แต่เอาไปเป็นการเฉลี่ยว่าซื้อวัตถุดิบมาทำไหว และก็มีอาหารด้วยรายจ่ายที่ทุกคนซื้อในราคาต้นทุนเอาไปกินกันและให้ช่วยกันแกงหลาย ๆ อย่าง” (เสียน นิลสุวรรณ, สัมภาษณ์ 2555)

หลังจากทดลองไปหนึ่งสัปดาห์ สมาชิกก็มาร่วมกันประเมินและเห็นพ้องกันว่าอร่อย สามารถที่จะผลิตเพื่อจำหน่ายได้ วิธีการของกลุ่มสะท้อนถึงการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมแรง ร่วมใจและเสียสละของสมาชิกในกลุ่มอย่างเด่นชัด เพราะสมาชิกต้องพร้อมใจกันสละเงินเพื่อซื้อ วัตถุดิบและช่วยกันชิมเครื่องแกงจนกว่าจะได้รสชาติตามความต้องการ หลังจากนั้นจึงมีการผลิต เพื่อขาย ในระยะแรกจะทำเองกินเองก่อน จากนั้นขายให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูง โดยตั้งขายที่กลุ่มซึ่งมี ที่ทำการเป็นของตนเองสร้างขึ้นด้วยเงินช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง สมาชิก มาซื้อเครื่องแกงของกลุ่ม “สามารถหยิบเองได้ และถึงบัญชีได้เองใช้ความเชื่อใจ”(สุปรียา ชัยภูมิ สัมภาษณ์ 2555) ซึ่งปรากฏว่าไม่มีใครทุจริต เพราะทุกคนไว้วางใจกันเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน เชื่อว่าถ้า ไม่ซื้อสัจย์ต่อกัน กลุ่มก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ การขายเครื่องแกงของกลุ่มซึ่งประกอบด้วย

เครื่องแกงเผ็ด เครื่องแกงกะทิ และเครื่องแกงส้มดำเนินไปด้วยดี โดยใช้เส้นทางและลูกค้าของน้ำผลไม้สดของกลุ่ม กิจกรรมของกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถเพิ่มปริมาณการขาย และการตลาดให้กว้างขวางออกไปถึงต่างจังหวัด มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนทำให้อาชีพผลิตเครื่องแกงขายเปลี่ยนจากอาชีพเสริมเป็นอาชีพหลักของสมาชิกบางคนแทนอาชีพกรีดยางซึ่งเป็นอาชีพหลักมาแต่ก่อน

ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่

ความสำเร็จของกลุ่มในการผลิตเครื่องแกงจำหน่าย ทำให้กิจการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งยอดขายรับ และการเพิ่มขึ้นของสมาชิก เห็นได้จากในช่วงระยะเวลาเพียง 4 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2555 ยอดขายรับเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึง 790,000 บาท ใน พ.ศ. 2555 (นิศาน กแก้ว สัมภาษณ์ 2555) ในขณะที่สมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 54 คน ในปีเดียวกัน สมาชิกมีอายุตั้งแต่ 15 ปี จนถึง 72 ปี ความแตกต่างกันในด้านอายุไม่ได้มีปัญหาต่อการบริหารจัดการ ตรงกันข้ามกลับเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มสมาชิกด้วยกัน คนรุ่นหลานได้ช่วยดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ ในขณะที่ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดประสบการณ์ของตนให้แก่คนรุ่นหลัง โดยผ่านกระบวนการผลิตและการประชุมที่เกิดขึ้นอยู่เสมอเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในกระบวนการผลิตและการจำหน่าย

ในการกระบวนการผลิตมีการแบ่งงานตามขั้นตอนการผลิตและอายุของสมาชิก โดยผู้สูงอายุจะทำในขั้นตอนที่ไม่ต้องใช้แรงงานมากนัก ซึ่ง เพ็ญ แก้วเจริญ เล่าว่า “ตอนเข้าป่าเขามา ก่อนมาถึงก็เหงะหัวหอมหัวเทียมและกลาง ๆ ที่มาก็ล้างตะไคร้ให้เด็ดน้ำ เหมือนกับน้อง ๆ อีกคนที่มาก็ล้างพริกตากแดด ถึงเหมือนมาอีกคนหนึ่ง ก็ผสมสิ่งที่ต้องใช้เป็นลำดับไหนใช้ก่อนเป็นขั้นตอนไม่ตายตัวสามารถทำได้ไหนใช้ก่อนทำก่อน” (เพ็ญ แก้วเจริญ, สัมภาษณ์ 2555) การแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบและการดูแลผู้สูงอายุให้ทำงานเหมาะสมกับวัย แสดงให้เห็นถึงการเอื้ออาทรต่อกันในหมู่สมาชิกได้เป็นอย่างดี เป็นแรงจูงใจให้คนทุกวัยซึ่งมีอายุตั้งแต่ 15 -72 เข้ามารวมกลุ่มกันด้วยใจสมัครและทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้สูงอายุโดยเฉพาะ อ่ำ สุวรรณชาติ จะมาเข้าร่วมกลุ่มด้วยใจรัก รักทั้งสมาชิกในกลุ่มและรักงานที่ทำ “ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ จะไม่ขาดเพราะเป็นห่วงเพื่อนในกลุ่ม ถ้าวางานทำเครื่องแกงสำคัญ ดังนั้นงานอื่นบอกปิดหมดเลย” (อ่ำ สุวรรณชาติ, สัมภาษณ์ 2555) นอกจากนี้เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนรักในอาชีพทำเครื่องแกงขาย จะได้ช่วยกัน

สืบต่อกิจกรรมที่คนรุ่นก่อนร่วมกันทำขึ้น กลุ่มจึงเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตในช่วงปิดเทอม เพื่อปลูกฝังให้พวกเขาเหล่านี้มีความรักและภูมิใจในอาชีพผลิตเครื่องแกงขายจนสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ในอนาคต ดังนั้นในภาวะปกติที่ไม่เร่งผลิตรายมากนักและอยู่ในช่วงปิดภาคเรียน ทางกลุ่มจะเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิต “เด็กและเยาวชนก็เข้ามาช่วยทำเพราะทางกลุ่มไม่ได้จำกัดอายุที่รับเพราะต้องการปลูกฝังให้พวกน้อง ๆ หลัง ๆ นี้ได้มาทำและได้เรียนรู้ต่อจากเราต่อเพราะถ้าพวกเราแก่ไปเขาจะได้มาทำแล้วเขาจะได้สืบทอดต่อไป” (เพ็ญ แก้วเจริญ, สัมภาษณ์ 2555)

หลังจากการดำเนินงานมาได้ระยะหนึ่ง เริ่มมีปัญหาวัตถุดิบ เช่น พริก ตะไคร้ ราคาสูงขึ้น ทางกลุ่มแก้ปัญหาโดยใช้สมาชิกปลูกพริกสด และตะไคร้ เพื่อขายให้กับกลุ่มโดยทางกลุ่มจะรับซื้อในราคาท้องตลาด นอกจากจะช่วยให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นแล้ว ยังได้วัตถุดิบที่สดอีกด้วย พริกสดและตะไคร้ จะไม่ใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากสมาชิกปลูกไว้ใช้ในครัวเรือน เหลือจากการบริโภคจึงขายให้กับกลุ่ม ดังนั้นผลผลิตของกลุ่มจึงได้วัตถุดิบที่สด และปลอดภัย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เครื่องแกงของกลุ่มได้รับความนิยมแพร่หลาย โดยตลาดหลักคือร้านอาหาร ร้านค้าสหกรณ์ต่าง ๆ ทั้งในอำเภอควนเนียงและอำเภอใกล้เคียง นอกจากนี้สินค้ายังกระจายไปต่างจังหวัดผ่านการออกบูธในงานแสดงสินค้าที่ภาครัฐและเอกชนจัดขึ้น เพ็ญ แก้วเจริญ กล่าวถึงความนิยมของตลาดที่มีต่อสินค้าเครื่องแกงของกลุ่มว่า “สินค้าเราก็บวกไว้ในตู้เย็นได้นาน 3 เดือนรสชาติยังคงเดิมไม่แปรเปลี่ยน ทั้งที่ไม่ใส่สารกันบูด ซึ่งอาจเป็นเพราะการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งมีความสดและใหม่ ที่สำคัญความอร่อยจากการผลิตด้วยมือแม่บ้านชาวสวนยางกลายเป็นสินค้าที่โดดเด่นกว่าคู่แข่งที่มีในท้องตลาดอย่างชัดเจน” (เพ็ญ แก้วเจริญ, ให้สัมภาษณ์คมชัดลึก, 22 มิถุนายน 2555) ความโดดเด่นของกลุ่มเครื่องแกง อยู่ที่ความสด ใหม่ ปลอดภัย รวมถึงรสชาติกลมกล่อมยามเมื่อนำไปปรุงอาหาร ทำให้กลุ่มได้รับรางวัลกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดีเด่น ประจำปี 2554 ของจังหวัดสงขลา และได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ประจำปี 2555 ของจังหวัดสงขลา

สำหรับการบริหารจัดการ คณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งทำการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประชุมกันบ่อยครั้ง เนื่องจากคณะกรรมการส่วนใหญ่จะเป็นผู้ผลิตใน

ขณะเดียวกัน จึงใช้เวลาระหว่างการผลิตปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ มีการร่างระเบียบและกฎข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อใช้บริหารภายในกลุ่ม โดยผ่านการเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ ในการประชุมใหญ่ในแต่ละปี นอกจากจะมีการปันผลแล้วยังให้โอกาสสมาชิกสอบถามข้อข้องใจต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกในกิจกรรมของกลุ่มอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

กล่าวได้ว่าความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากความสามัคคีกลมเกลียวกัน ความซื่อสัตย์ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ทำให้สมาชิกมีความเชื่อมั่นในการดำเนินกิจการของกลุ่มและการที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการของกลุ่มทุกขั้นตอนการผลิต ทำให้เกิดความรักและความรู้สึกว่าเป็นของพวกเขาคน สภาพเช่นนี้จะทำให้การดำรงอยู่ของกลุ่มสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง จนเป็นที่พึงของสมาชิกภายในกลุ่มได้เป็นอย่างดี

การดำเนินงานของกลุ่ม ที่เริ่มต้นจากการใช้เวลาว่างหลังเสร็จสิ้นภารกิจกรีดยางให้เกิดประโยชน์ โดยในระยะแรกเริ่มจากการทำน้ำผลไม้สดจำหน่าย ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกัน การช่วยกันคิด แก้ปัญหาและช่วยกันทำ โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม มีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็ง เพราะสมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นของพวกเขาคน ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ดังนั้นแม้จะประสบปัญหาในการดำเนินการผลิตน้ำผลไม้สดจำหน่าย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา กลุ่มก็ยังดำรงอยู่สมาชิกไม่ได้สลายตัว ต่างช่วยกันคิดปรับเปลี่ยนทั้งชนิดของผลผลิตและวิธีการผลิต โดยไปทำเครื่องแกงขายแทนน้ำผลไม้สด ซึ่งกิจการดำเนินไปได้อย่างดี โดยอาศัยความเข้าใจกันของสมาชิกที่เกาะกลุ่มอย่างเหนียวแน่นมาตั้งแต่ต้น ความสำเร็จ ความโปร่งใสในการดำเนินการทำให้สมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วพร้อมกับยอดจำหน่ายเครื่องแกงที่เพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน รายได้ที่สูงขึ้นทำให้สมาชิกบางคนหันมาผลิตเครื่องแกงเป็นอาชีพหลักแทนการกรีดยาง เห็นได้ชัดว่าความสำเร็จและความเข้มแข็งของกลุ่มทำให้เป็นที่พึ่งของสมาชิกได้เป็นอย่างดี และมีส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่าง ๆ โดยได้รับรางวัลกลุ่มเกษตรกรดีเด่น ประจำปี 2554 ของจังหวัดสงขลาและได้รับเครื่องหมายรับรอง “ฮาลาล” ประกันคุณภาพสินค้าจากคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทยในเวลาใกล้เคียงกัน ต่อมาใน พ.ศ. 2555 ยังได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่นของจังหวัดสงขลาอีก

ด้วย นอกจากนี้ผลงานของกลุ่มยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่าง ๆ และหน่วยงานราชการ ตลอดจนมหาวิทยาลัย ซึ่งเข้าศึกษาหาความรู้จากกลุ่มอยู่บ่อยครั้ง

แม้กิจการของกลุ่มจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่สมาชิกกลุ่มก็ไม่หยุดพัฒนาตนเอง มีการศึกษาคูงานเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ของพวกตน โดยไปดูงานกลุ่มเครื่องแกงที่รัตภูมิ ซึ่งใช้เครื่องจักรในการบรรจุภัณฑ์ เพราะที่นี่ทำเครื่องแกงใส่ถ้วยและมีซีนปิดอย่างดี ดูสวยงามเป็นที่ต้องการของลูกค้า ในขณะที่ของกลุ่มใช้บรรจุเครื่องแกงในซองพลาสติก ซึ่งมีทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ ถึงแม้จะดูเรียบร้อย แต่ความสวยงามก็ยังด้อยกว่าของกลุ่มเครื่องแกงรัตภูมิ ซึ่งใช้เครื่องที่มีราคาแพง

อย่างไรก็ตาม กลุ่มก็ต้องการพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ นอกจากจะต้องหาแนวทางในการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ดูสวยงามกว่าที่เป็นอยู่แล้ว ยังมีแนวคิดจะเพิ่มชนิดของเครื่องแกงขึ้นอีก เช่น เครื่องแกงมัสมั่น เครื่องแกงไตปลาแห้ง เป็นต้น ความต้องการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ จะช่วยสร้างความหวังและความกระตือรือร้นในกลุ่มสมาชิกให้เพิ่มขึ้น และเกิดความรู้สึกว่ากิจการของกลุ่มจะสามารถทำให้สมาชิกพึงได้อย่างแน่นอน

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง

การที่กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและมีชื่อเสียงสืบเนื่องมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งพอจะกล่าวได้ดังนี้

ปัจจัยภายใน

ผู้นำ เพ็ญ แก้วเจริญ ประธานกลุ่ม เป็นผู้นำที่อดทน เสียสละ ขอมทุ่มเททุกอย่างเพื่อให้งานกลุ่มดำเนินไปได้ จึงได้รับการยอมรับจากสมาชิกเป็นอย่างดี เพ็ญ แก้วเจริญ จึงได้รับเลือกจากสมาชิกให้เป็นประธานทุกครั้งมาหลายสมัย เพ็ญ แก้วเจริญ มีความสุขและชอบที่จะทำหน้าที่นี้ เธอกล่าวว่า“เรารักในหน้าที่ตรงนี้นะคะ เราพร้อมเต็มที่ที่จะทำตรงนี้เพราะทางครอบครัวก็สำเร็จลูกก็เรียนจบแล้วถึงกะพอได้มีพอได้กินและเพราะว่าชอบตรงนี้ถ้าเราไม่ชอบมาอยู่จุดนี้ไม่ได้ไม่ได้มานานถึงขนาดนี้เพราะว่าปี 38 เริ่มเข้ามาเป็นแม่บ้านด้วยใจรักตรงนี้แล้วก็เสียสละทุกสิ่งเลยคะที่ว่า

ของทั้งนี้ ๆ ที่บ้านไม่ต้องทำมาทำที่กลุ่มก่อนเพราะที่กลุ่มมันสำคัญหาและก็เป็นผู้ใหญ่ด้วย” (เพ็ญ แก้วเจริญ , สัมภาษณ์ 2555)

สมาชิก สมาชิกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สมาชิกของกลุ่มจะมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี มีคุณลักษณะที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มมีชื่อเสียง คือ “มีความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความเสมอต้นเสมอปลาย และไว้น้ำใจเชื่อใจกัน” (รุ่งรัตน์ ตรีพงศ์, สัมภาษณ์ 2555) เมื่อสมาชิกมาทำงานร่วมกัน พบปะพูดคุย ถ่ายทอดประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อกันและคนรุ่นหลังที่มาช่วยกิจกรรมด้วยเป็นอย่างดี ผู้ที่มาช่วยเป็นสมาชิกและทำกิจกรรม ต่างมีความสุข มีความภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม จะทำอะไรในสังคมก็จะทำเป็นกลุ่มไม่โดดเดี่ยว เช่น การไปวัดเพื่อถวายเทียนพรรษา ได้พบปะสังสรรค์กันในกลุ่มเสมอแม้จะไม่มีกิจกรรมในกลุ่มก็ตาม สมาชิกบางคนถึงกับกล่าวว่า “ได้มาเป็นสมาชิก “รู้สึกอบอุ่นมากและผูกพันและไม่โดดเดี่ยวมีเพื่อนตลอดภัย รู้สึกตนเองมีค่ามาก รู้สึกแต่ก่อนคือคนที่ไม่ทำอะไรไม่มีคุณภาพ” (ณภัทรสร สุขเกื้อ, สัมภาษณ์ 2555) เมื่อได้มาร่วมกันจะเกิดความรู้สึกห่วงใยเอื้ออาทรกันและรักกลุ่มเหมือนเป็นสมบัติของพวกตน “คือผูกพันกันห่วงเหมือนกับเป็นของตัวเองจะ รักเหมือนพี่เหมือนน้องมีงานไหนจะไปช่วยกันเหมือนกลุ่มเป็นสมบัติของเราและทุกคน ต้องมีใจรัก เหมือนมีงานศพตอนนี้ก็ช่วยกันจัดดอกไม้ทั้งหมู่บ้านของสมาชิกและญาติพี่น้องพี่น้อง ๆ เล็ก ๆ ชอบในด้านนี้ก็เลยเริ่มทำจากบ้านสมาชิกก่อน ใครมีงานศพใครมีงานแต่งงานก็ไปช่วยกัน ไปช่วยกันจัดเพราะว่าในอนาคตเมื่อชานาญได้จัดทำกันต่อไป คิดว่าเป็นผลพลอยได้ที่ตามมา” (สุปรียา ชัยภูมิ, สัมภาษณ์ 2555) ลักษณะเช่นนี้ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง

คณะกรรมการและการบริหารจัดการ คณะกรรมการบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส มีระบบการทำบัญชีที่สมาชิกสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา มีการประชุมบ่อยครั้งเพื่อปรึกษาหารือและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการประชุมย่อยซึ่งทำอย่างสม่ำเสมอ เพราะกรรมการส่วนใหญ่จะเป็นผู้ผลิตด้วยจึงมีเวลาพบปะพูดคุยในระหว่างการผลิตเป็นประจำ ส่วนในการประชุมใหญ่ กรรมการจะเปิดโอกาสให้สมาชิกพูดคุย ชักถามและเสนอแนะอย่างเต็มที่

กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกว่ากลุ่มเป็นของตน มีความผูกพันกับกลุ่มมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยภายนอก

การช่วยเหลือจากหน่วยราชการและการได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก กลุ่มได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยราชการทั้งด้านวิชาการและงบประมาณ ในด้านวิชาการ การศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอควนเนียง และสำนักงานเกษตรอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ให้ความช่วยเหลืออบรมในเรื่องการพัฒนาคุณภาพการผลิตให้ถูกสุขลักษณะ ในทุกขั้นตอนการผลิตตั้งแต่ วัตถุดิบ อุปกรณ์การผลิต การปรุงและผู้ผลิต ซึ่งกลุ่มได้นำความรู้ที่ได้ มาปรับปรุงผลผลิตของตน จนได้เครื่องหมายรับรองฮาลาลจากคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง จะให้การช่วยเหลือในด้านงบประมาณบางส่วน การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกและองค์กรต่างๆอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นที่ศึกษาดูงานขององค์กรหรือเป็นแหล่งศึกษาหาข้อมูลเพื่อการวิจัยของมหาวิทยาลัยต่างๆ จนในที่สุดชื่อเสียงของกลุ่มทำให้ได้รับรางวัลที่หนึ่งในการประกวดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ประจำปี 2554 จากจังหวัดสงขลา ตั้งแต่นั้นล้วนสร้างชื่อเสียงและความภูมิใจให้กับสมาชิก เป็นน้ำหล่อเลี้ยงใจให้สมาชิกร่วมกันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าในปัจจุบันหรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้เป็นอย่างดี

ปัญหาและอุปสรรคกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง

ปัญหาและอุปสรรค มีไม่มากนักเพราะการดำเนินงานของกลุ่มใช้วิธีการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ ดำเนินการอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ตลอดเวลาที่สมาชิกต้องการ กรรมการเน้นความซื่อสัตย์เป็นหลักในการทำงานไม่ต้องการให้มีการผิดพลาดเกิดขึ้น โดยเฉพาะประธานให้ความสำคัญมากเพราะคิดว่า “การผิดพลาดเป็นเรื่องใหญ่ ไม่ใช่การผิดพลาดเป็นครู” (เพ็ญ แก้วเจริญ , สัมภาษณ์ 2555) วิถีคิดและทำอย่างโปร่งใสเช่นนี้ ทำให้เกิดความไว้วางใจและศรัทธาระหว่างกรรมการและสมาชิกเป็นอย่างดี เมื่อมีปัญหาจึงได้รับการแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว เกิดพลังในการดำเนินงานที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

ชุมชนกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล ตั้งอยู่ที่ บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ชุมชนแห่งนี้มีผู้คนไม่มากนักและเป็นชุมชนเก่าแก่ เพราะมีการค้นพบโบราณวัตถุหลายอย่างใน พ.ศ.2534 เช่น ฐานศิวิลิ่งค์ เครื่องถ้วยชามจีน เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองภูมิไหลผ่าน ไปลงทะเลสาบสงขลาทางด้านทิศเหนือ มีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับทะเลสาบสงขลา บริเวณนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์มาก ซึ่ง อุดม ฮั่นเซ่ง ผู้ใหญ่บ้านโคกเมืองเล่าให้ฟังว่า “รุ่นผมเติกน้ำในคลองภูมิใสสะอาดแลทรายเห็น เราอบน้ำคลองกินน้ำคลอง เอาเปลือกใส่น้ำดักไว้กิน ในทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์มาก ริมตลิ่งจะมีปลาในทะเลมากมายให้จับกิน ส่วนบนบกมีพืชผลหลากหลายชนิดที่ชาวบ้านเก็บมากินและใช้โดยไม่ต้องซื้อ มีการเอื้อกัน ให้กันแบ่งปันกันทุกอย่าง แต่แรกนั้นนะ แม้แต่ว่าได้ปลามาแล้วก็ให้กัน เหมือนพร้าวน้ำไปเอาตะไคร้โคนลุย อาหารการกินในครัวเรือน กะอยู่เคเล่ส่วนมากมีกักกันทั้งเพ หัวเข้าไปนา หัวคำไปเล สักเตี่ยวได้กึ่งมาสักสองสามกระป๋อง มาคัมน้ำผึ้ง ไข่มัง ต้มเค็ม ไข่มัง แล้วควักลูกขนุนข้างเรนไม่ต้องซื้อ ใคร(ตะใคร้)ไม่ต้องซื้อ ดีปลี(พริก)ข้างเรนยังก็ปลูกเองหรือขอข้างบ้าน เขาให้ทั้งเพ” (อุดม ฮั่นเซ่ง, สัมภาษณ์ 2554)

ความสมบูรณ์ของพื้นที่ ปริมาณคนที่มีจำนวนน้อย ทำให้ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ดำรงชีวิตอย่างพอมีพอกิน ไม่มีการแก่งแย่งทรัพยากรที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง จึงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันเครือญาติ คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมง มีการทำนา เล็กน้อยเพื่อบริโภคภายในครอบครัว การปลูกข้าวจึงมีปริมาณไม่มากนักเพียงให้พอกินและเก็บไว้ทำพันธุ์ในแต่ละฤดูการผลิต ดังนั้นการทำนาจึงใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก โดยแบ่งหน้าที่กันทำตามกำลังและความสามารถของแต่ละคน “ถ้าลูกสาวสองคน วันนี้อูคนพี่ไปนา ลูกคนน้องที่กำกับข้าวเป็นก็กำกับข้าวที่บ้าน ลูกชายที่ว่าใหญ่หิดกะไปช่วยพ่อทำนาไปจวกดิน ”(อุดม ฮั่นเซ่ง สัมภาษณ์ 2554) แต่ถ้าแรงงานในครัวเรือนทำไม่ทันก็จะขอความช่วยเหลือจากญาติมิตรและเพื่อนฝูง เช่น ช่วยหาบข้าว เก็บข้าว เป็นต้น

คงได้กล่าวแล้วว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำการประมงเป็นอาชีพหลักเพราะมีพื้นที่ติดกับทะเลสาบสงขลา ซึ่งทำกันมานาน การจับปลาใช้เรือขนาดเล็กและใช้วนที่ทำด้วยมือ แหล่งจับปลาไม่ห่างจากฝั่งมากนัก จับปลาเพื่อกินที่เหลือจึงขาย ส่วนใหญ่มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในตลาดนัดใกล้บ้านเพื่อหาเงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น หรือเพื่อการรักษาตัวเองและครอบครัว เมื่อเจ็บป่วยขึ้นมา ดังนั้นปริมาณปลาที่จับ จึงจับพอกินในแต่ละมื้อ เพียง เพื่อพออยู่พอกิน จับเฉพาะปลาตัวใหญ่ ปลาตัวเล็กที่จับมาได้จะปล่อยลงทะเล (ชานินทร์ แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ 2554) ในทะเลสาบจึงมีความอุดมสมบูรณ์สูง มีปลาจำนวนมากเพียงพอต่อการบริโภคได้เป็นอย่างดี การมีเป้าหมายการผลิตเพื่อยังชีพ การใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง ทำให้ชุมชนพึ่งพิงทรัพยากรได้เป็นอย่างดี มีสัตว์และพืชบริโภคโดยไม่ต้องใช้เงินซื้อ จึงไม่มีภาระหนี้สินให้ต้องกังวล ชีวิตจึงมีความสุขและผ่อนคลายยิ่ง

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ติดทะเลสาบ คนส่วนใหญ่สามารถใช้เรือในการเดินทางติดต่อกันได้ แต่ก็ไม่สะดวกนัก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนทะเลสาบมีคลื่นลมแรงทำให้ยากลำบากทั้งในการติดต่อระหว่างกันและการประกอบอาชีพ เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งปกติไม่ค่อยสนใจชาวบ้านมากนัก เมื่อมีปัญหาเรื่องการเดินทางไม่สะดวกจะยิ่งมาดูแลชาวบ้านน้อยลงไปอีก สภาพเช่นนี้ทำให้คนในชุมชนต้องพึ่งกันเองมากกว่าพึ่งรัฐ ต้องรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีความสัมพันธ์กันเสมือนญาติ โยงยึดคนเข้าด้วยกันด้วยสายใยวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร แบ่งปันและช่วยเหลือกันด้วยน้ำใจที่งดงาม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัวหรือส่วนรวม ต่างคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่ต้องใช้เงินซื้อหา ทุกคนมาช่วยด้วยใจ ช่วยเหลือกันทุกเรื่องไม่ว่าด้านการผลิตหรืองานสังคม จะเป็นงานศพ งานบวช หรือแม้แต่การหามบ้านเพื่อย้ายไปสถานที่อื่นต่างก็มาช่วยโดยพร้อมเพรียงกัน เจ้าของบ้านไม่ต้องใช้เงินว่าจ้าง เพียงแต่หาอาหารมาให้คนที่มาช่วยงานกินเท่านั้น อาหารที่ปรุงขึ้นมาก็ไม่ต้องใช้เงินซื้อเพราะวัสดุสามารถหาจากป่าหรือขอจากเพื่อนบ้านได้ เมื่อเจ็บป่วยขึ้นมา ถ้าเป็นการป่วยที่ไม่รุนแรงมากนัก เช่น ไข้หวัด จะรักษากับหมอในชุมชน ใช้สมุนไพรซึ่งหาได้ในท้องถิ่นรักษา แต่ถ้าเจ็บป่วยหนัก ก็ต้องไปรักษาที่โรงพยาบาลที่ในเมืองสงขลา ไปทางเรือโดยเรือรับจ้างซึ่งจะมาจอดรอที่ทะเลสาบญาติมิตรจะพาคนป่วยนั่งเรือแจวล่องมาตามคลองไปส่งขึ้นเรือที่จอดรออยู่อีกต่อหนึ่ง ซึ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่ถ้าไปตอนเช้า เมื่อหมอตรวจเสร็จเรียบร้อยถ้าให้กลับบ้าน

บ้าน นั่งเรือกลับมากกว่าจะถึงบ้านก็เกือบเที่ยงคืน ถ้าเกิดอุบัติเหตุ เช่น โคนิงหรือถูกแทง บาดเจ็บสาหัส ส่วนมากจะเสียชีวิตเนื่องจาก “เจ้าของเรือส่วนใหญ่จะไม่ยอมไปส่งที่โรงพยาบาลด้วยเกรงว่าจะถูกทำร้ายไปด้วย” (อุดม ฮินเซ่ง, สัมภาษณ์ 2554)

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนเริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาชนบทอย่างขนานใหญ่ ซึ่งเริ่มขึ้น ใน พ.ศ.2518 ตามโครงการเงินผัน ในสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี มีการทำถนนเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อเชื่อมต่อกับอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา มีการนำไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ความทันสมัยที่เกิดขึ้นจากการมีไฟฟ้าใช้ ทำให้ประชากรเพิ่มมากขึ้นทั้งจากภายในชุมชนเองและจากการอพยพมาจากท้องถิ่นอื่น โดยส่วนใหญ่จะมาประกอบอาชีพทำการประมงเป็นหลัก ปริมาณคนที่เพิ่มขึ้น ความต้องการมีเครื่องใช้ไฟฟ้าแทนเครื่องใช้เดิมที่ทำจากดินเช่น หม้อหุงข้าว หรือเครื่องใช้ที่ทันสมัยอื่นๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์หรือการบริโภคอาหารฟุ่มเฟือย เพื่อความสะดวกและทันสมัยในการดำรงชีพ ทำให้คนในชุมชนต้องการเงินเพิ่มมากขึ้นเพื่อมาใช้จ่ายซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคเหล่านี้ ความต้องการปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ทั้งเพื่อบริโภคและขายให้ได้เงินมากขึ้นก็เพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ได้มีการพัฒนาเครื่องมือจับปลาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการใช้อวนตาขนาดเล็กลงและบางครั้งใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย เช่น ไซยาเบือ ทำให้ปลาขนาดเล็กต้องตายไปด้วย ปริมาณปลาจึงลดลงอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อมีเรืออวนรุนขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่ ใน พ.ศ.2520 เจ้าของเรือเป็นคนในพื้นที่จังหวัดสงขลาแต่มาจากตำบลและอำเภออื่น โดยเข้ามาจับปลาบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่างซึ่งครอบคลุมหมู่บ้านนี้ด้วย การจับปลาโดยใช้เรืออวนรุนโดยปกติกฎหมายบังคับให้ต้องจับปลาห่างจากชายฝั่งไม่ต่ำกว่า 3000 เมตร แต่เรือเหล่านี้เข้ามาทำการประมงใกล้ชายฝั่งมากกว่าที่กฎหมายกำหนดมาก ส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของชาวประมงซึ่งส่วนใหญ่ทำประมงชายฝั่ง เพราะเรืออวนรุนทำให้ปลาบริเวณชายฝั่งลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอวนที่เรือเหล่านี้ใช้มีตาอวนขนาดเล็กมาก จึงทำให้จับสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ที่ไม่ได้ขนาดที่อาศัยบริเวณเดียวกันด้วย ปลาตัวเล็กตัวน้อยจึงถูกจับไปหมด ปริมาณปลาจึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว “ปลาที่มีอยู่ก็มีขนาดเล็กลง เช่น ปลาชี่ตัง สมัยก่อนตัวขนาดฝ่ามือแต่ในระยะหลังนี้ลดลงเหลือเพียงตัวขนาด

สองถึงสามนิ้วเท่านั้น ปลาเจริญเติบโตไม่ทันตามความต้องการของคน” (สำราญ รัตตะนะ, สัมภาษณ์ 2554)

คนในชุมชนพยายามต่อต้านนายทุนตามกำลังและวิธีการของตน บางคนเอาลวดหนามทำเป็นขดแล้วนำไปปักไว้ในทะเลสาบ เมื่อเรืออวนรุนเข้ามาจับปลา อวนจะติดลวดหนามทำให้อวนขาดแต่ก็ช่วยได้ไม่มากนักเพราะชาวบ้านไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้าน เนื่องจากเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพลของนายทุนเหล่านี้ เกรงว่าการต่อสู้กับนายทุนอาจทำให้มีอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ ส่วนผู้นำชุมชนได้ขอให้เจ้าหน้าที่ของกรมประมงจังหวัดสงขลามาช่วยปราบปราม แต่ได้รับคำตอบว่าไม่มีเจ้าหน้าที่เพียงพอ เมื่อทางราชการปล่อยปละละเลย ปล่อยให้ให้นายทุนทำผิดกฎหมายอย่างโจ่งแจ้งโดยไม่ห้ามปราม ทำให้นายทุนได้ใจเพิ่มปริมาณเรืออวนรุนขนาดใหญ่เข้ามาจับปลาในบริเวณนี้มากขึ้น สร้างความเสียหายให้กับทรัพยากรชายฝั่งอย่างมากมาย ปริมาณปลาลดลงอย่างรวดเร็ว จนทำให้ชาวประมงจับปลาได้น้อยแทบจะไม่พอเลี้ยงชีพ ชาวประมงหลายรายเริ่มหยุดการจับปลาเพราะไม่คุ้มค่าน้ำมัน บางรายถึงกับขายเรือหันไปประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้าง สภาพการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนไม่สามารถพึ่งพิงทรัพยากรภายในท้องถิ่นของตนได้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม หลายครอบครัวไม่สามารถเลี้ยงชีพโดยการจับปลาเพียงอย่างเดียว ต้องไปประกอบอาชีพเสริม เช่น รับจ้างทั่วไป บางครอบครัวเริ่มมีหนี้สินแต่เป็นหนี้สินที่เกิดจากการขาดเงินออมเนื่องจากจับปลาได้น้อย ไม่มีเงินเพียงพอแก่การดำรงชีพ เมื่อเจ็บป่วยหรือต้องส่งบุตรหลานเรียนหนังสือก็จำเป็นต้องกู้จากนายทุน โดยยอมเสียดอกเบี้ยแพง คนหนุ่มสาวบางคนต้องไปทำงานในเมืองหรือโรงงานอุตสาหกรรม การพึ่งพิงภายนอกทำให้ครอบครัวต้องแยกกันอยู่ ขาดความอบอุ่น เกิดความเครียดจากภาระหนี้ ในที่สุดเกิดปัญหาสังคมตามมา ที่สำคัญคือ ยาเสพติด เป็นปัญหาที่คนในชุมชนต้องเร่งแก้ไขอย่างรีบด่วน

ชุมชนในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว

ปริมาณปลาและสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทำให้ นายอุดม อินทร์ ผู้ใหญ่บ้าน ต้องประชุมชาวบ้านเพื่อหาทางฟื้นฟูระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเลสาบสงขลาในเขตชุมชนของตนให้มีความสมบูรณ์กลับคืนมา เพื่อจะได้มี

ปลาและสัตว์น้ำมากมายเช่นในอดีต ที่ประชุมได้ระดมความคิดหาทางแก้ไขปัญหากันอย่างจริงจัง และเห็นว่าการเล่นปลาเป็นวิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ที่ดีที่สุด เพราะเห็นตัวอย่างการเล่นปลาคือ ปลาช่อนของนายถนอม ศรีประสม อายุ 83 ปี ผู้เฒ่าของหมู่บ้าน ซึ่งเล่าให้ที่ประชุมฟังว่า “ที่นี่ไม่มีปลาช่อน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินแดง บริเวณชายฝั่งไม่มีต้นไม้เลย ไม่มีแม่แต่หญ้าจะให้วัวกิน แต่หลังจากปลุกปล้ำปลาในเลไปได้พักหนึ่ง ไม้รูไซ้ปลาช่อน ไม้หนอนอด กลางคืนถ้าอด พาดบทางพร้าวไปโหละปลาได้มาต้มกิน เพราะปลาเข้ามาอยู่”(ถนอม ศรีประสม, สัมภาษณ์ 2554) ปรัชญาการเลี้ยงปลาแบบนี้แสดงให้เห็นว่า ความสมบูรณ์ของชายฝั่งที่เกิดจากการปลุกปล้ำค่อยๆ กลับคืนมา แต่พื้นที่ที่ปลุกปล้ำยังมีน้อยจะต้องรวมกลุ่มกันจึงจะสามารถปลุกปล้ำชายฝั่งให้มีพื้นที่กว้างขวางขึ้นได้ ในที่สุดที่ประชุมเห็นพ้องกันว่า ถ้าคนในชุมชนไม่รวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนด้วยชุมชนเอง จะเกิดความเสียหายต่อคนในชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างแน่นอน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ปลาช่อนอย่างไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้น โดยที่ประชุมมีมติ ให้ นายชานินทร์ แก้วรัตน์ เป็นผู้นำกลุ่ม นายอุดม อินทร์ เป็นที่ปรึกษา มีคณะกรรมการซึ่งคัดเลือกกันในที่ประชุมจำนวน 12 คน ดำรงตำแหน่งคราวละหนึ่งปี ขยายเป็นสองปีและสามปีในเวลาต่อมา เป็นผู้ดำเนินงาน

เนื่องจากการปลุกปล้ำเป็นเรื่องใหม่ของชุมชนและผลของการปลุกปล้ำจะต้องใช้เวลาพอสมควรจึงจะเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ช่วงเวลาที่ยังไม่เห็นผลอาจทำให้สมาชิกหมดกำลังใจได้ ดังนั้นผู้นำกลุ่ม กรรมการและสมาชิกจึงต้องประชุมกันบ่อยครั้งเพื่อวางแผนดำเนินงานอย่างรอบคอบ เริ่มตั้งแต่การเตรียมคนให้พร้อมทั้งด้านความรู้ในการปลุกปล้ำชายฝั่งและการศึกษาดูงานในด้านความรู้ มีการส่งแกนนำชาวบ้านจำนวนหนึ่งไปอบรมการปลุกปล้ำชายฝั่งกับสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 ตำบลชะแล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพราะสมาชิกของกลุ่มยังไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้ ส่วนการศึกษาดูงาน มีการนำสมาชิกไปศึกษาดูงานชุมชนเข้มแข็งที่จังหวัดกระบี่ ซึ่งประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ปลาช่อนและเป็นชุมชนที่มีสภาพพื้นที่อยู่ติดชายฝั่งทะเลคล้ายคลึงกับลักษณะภูมิประเทศของบ้าน โศกเมือง เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาปรับใช้ให้เหมาะกับสภาพของชุมชนของตน ในขณะเดียวกันเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกว่าสิ่งที่กลุ่มกำลังจะดำเนินการอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง สามารถฟื้นฟูระบบนิเวศน์ชายฝั่งให้กลับคืนมาได้อย่างแน่นอน จึงได้เชิญเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 และเจ้าหน้าที่ประมงจังหวัดสงขลา มาร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อให้ความรู้เรื่องคุณค่าของปลาช่อนว่า มีประโยชน์

เกิดขึ้นอย่างไร อุดม ฮั่นเซ่ง ที่ปรึกษาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่ม ได้อธิบายให้ฟังว่า “การให้ นายถัน เล่าว่าปลูกต้นไม้แล้วปลามาอยู่ บางครั้งชาวบ้านไม่รู้หลักการก็ไม่เชื่อ แต่ถ้าได้นักวิชาการมาชี้แจงประกอบด้วยเหตุและผล จะกลายเป็นเหตุจูงใจที่ทำให้คนมีส่วนร่วมเกิดมากขึ้น”(อุดม ฮั่นเซ่ง, สัมภาษณ์ 2554) เมื่อคนส่วนใหญ่มีความเห็นคล้อยตามกัน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างเป็นทางการจึงเกิดขึ้นใน พ.ศ.2544 พร้อมกับ การปลูกป่าชายเลนก็เริ่มขึ้นเช่นกัน

การดำเนินงานปลูกป่าชายเลนของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในส่วนภายในชุมชน ด้านหนึ่งสมาชิกของกลุ่มเริ่มต้นการปลูกต้นลำพูโดยขยายพื้นที่ให้กว้างขวางขึ้นจากที่ นายถัน ศรีประสม ได้ทำไว้ปรากฏว่าเมื่อต้นลำพูเจริญเติบโตลักษณะดินชายฝั่งจะเริ่มเปลี่ยนจากดินทรายเป็นดินทรายปนโคลน เมื่อดินมีความสมบูรณ์มากขึ้น พันธุ์ไม้ชนิดอื่นซึ่งตอนแรกปลูกไม่ค่อยขึ้นก็เริ่มเจริญงอกงาม เริ่มมีปลาและสัตว์น้ำอื่นๆเข้ามาวางไข่ ความสำเร็จที่มองเห็นได้ชัดเจนทำให้คนในชุมชนมีกำลังใจร่วมปลูกป่าชายเลนมากยิ่งขึ้น มีการขยายความคิดและความสำเร็จที่เริ่มปรากฏออกไปสู่คนในชุมชนอย่างกว้างขวางและพยายามดึงมวลชนเข้าร่วมมากขึ้น โดยใช้วันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อ เป็นแรงจูงใจให้คนมาร่วมปลูกป่าชายเลนร่วมกัน (วิจิตร อินทะโร, สัมภาษณ์ 2554) อีกด้านหนึ่งมีการขยายแนวคิดเรื่องการปลูกป่าชายเลนลงไปสู่โรงเรียน โดยชักชวนให้นักเรียนมาศึกษาระบบนิเวศน์ป่าชายเลนและร่วมปลูกป่าซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีนักเรียนในชุมชนให้ความสนใจและร่วมปลูกป่าอย่างมากมาย การเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากจะสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นคุณค่าของป่าชายเลนจะ เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนของตนมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังช่วยพัฒนาความคิดของเยาวชนให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในสังคมยุคปัจจุบันที่การมีจิตสาธารณะเพื่อส่วนรวมเริ่มจางหายไป

ส่วนความร่วมมือจากภายนอกชุมชนนั้น ทางกลุ่มได้แสวงหาความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นเอกชนหรือส่วนราชการ เพราะการปลูกป่าต้องใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำชุมชนได้ใช้วิธีสร้างเครือข่าย ด้วยการชี้แจงให้สังคมภายนอกเห็นถึงจุดมุ่งหมาย ความตั้งใจ และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการปลูกป่าชายเลนต่อสังคมโดยรวมไม่เฉพาะชุมชนบ้านโคกเมือง

เท่านั้นเพราะเมื่อระบบนิเวศน์ชายฝั่งกลับคืนสู่ความสมบูรณ์จากการปลูกป่าชายเลนที่สามารถขยายแนวเขตออกไปอย่างกว้างขวาง กุ้ง หอย ปู ปลา ก็จะมีให้จับบริโภคและขายได้อย่างเพียงพอ ชุมชนก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดี ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการลักขโมย ยาเสพติด หรือปัญหาทางด้านสังคมอื่นๆ

ในการประสานงานกับเครือข่าย ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำกลุ่มได้ใช้วิธีให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้รับรู้และเข้าใจแนวทางร่วมกัน เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมให้เกิดความกระตือรือร้นในการฟื้นฟู หวงแหนทรพยากรชายฝั่ง และเกิดความรู้สึกร่วมกันว่าการปลูกป่าเป็นเรื่องของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่เฉพาะชาวบ้านชุมชนบ้านโคกเมืองเท่านั้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 ตั้งแต่แรกเริ่มมีความหมายและสำคัญยิ่ง เพราะจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงานต่างๆกับองค์กรชุมชน สร้างความคุ้นเคยกัน เกิดพลังร่วมกันในการทำงาน เป็นพลังที่หนุนส่งกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน การดำเนินการของกลุ่มจึงกำหนดแนวทางการรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ให้ต้องผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งเห็นได้จากการบอกเล่าของ อุดม อินทร์ว่า “แต่ละหน่วยงานที่ต้องการมาปลูกป่าที่นี่ ที่หมู่บ้านจะไม่รับโดยตรงแต่ส่วนมากจะให้ไปประสานกับ อบต หรือทาง ป่าชายเลนที่ 38 ให้ทาง โนนแจ้งมาทางนี้เพราะว่าเพื่อเราจะทำงานเป็นเครือข่ายไม่ใช่เราทำแต่เรา อย่างน้อยท้องถิ่นก็รับทราบปัญหาด้วยและท้องถิ่นบางครั้งต้องให้ นายกหรือผู้บริหารมาตรงนี้ด้วยเพราะว่าให้เขาได้รู้ได้เห็นว่ามีหมู่บ้านกำลังทำไหญ่อยู่และก็เพื่อว่าโอกาสต่อไปเราจะของบประมาณมันได้สะดวกเพราะอย่างน้อยเกิดความเคยชินและสร้างความเป็นกันเองและอีกอย่างป่าชายเลน38 ต้องเป็นแหล่งที่เพาะกล้าไม้ ถ้าเราไม่เคยแจ้งให้เขาทราบถ้าเราไปขอบางครั้งหน่วยงานก็เล่นตัวบ้าง”(อุดม อินทร์,สัมภาษณ์ 2554)

การปลูกป่าชายเลน ต้องมีการดูแลรักษาอย่างดี ไม่เช่นนั้นต้นไม้จะล้มตายมาก ไม่ได้ผลตามที่คาดหวังไว้ ผู้นำจึงได้แบ่งงานให้สมาชิกรับผิดชอบอย่างเป็นระบบ “มีการแยกส่วน เช่นการดูแลต้นไม้ การซ่อมแซมบำรุงตลอดว่าต้นไม้อะไรที่เสียหายเราก็แบ่งหน้าที่ในส่วนรับผิดชอบ เวลาเขามีกิจกรรมมาปลูกป่า จะแบ่งกันว่าใครรับผิดชอบเรื่องอะไร เช่นส่วนหนึ่งรับผิดชอบเรื่องพันธุ์ไม้ ส่วนหนึ่งรับผิดชอบเรื่องพื้นที่ เป็นต้น (ชานินทร์ แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ 2554) การร่วมแรง

ร่วมใจ การแบ่งหน้าที่ช่วยกันทำ ทำให้การปลูกป่าชายเลนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เขตแนวป่าชายเลนขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ ปัจจุบันนี้มีแนวเขตป่าชายเลนยื่นออกไปในทะเลประมาณ 60 เมตร ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 มีปลาและสัตว์น้ำเข้ามาอยู่มากขึ้นแต่ยังไม่มากพอต่อการทำประมงชายฝั่งอย่างพอมีพอกิน เพราะเมื่อปลาขนาดเล็กออกไปจากบริเวณป่าชายเลนก็จะถูกเรืออวนรุนจับไปดังเช่นที่ผ่านมา

ดังนั้นในการประชุมประจำเดือนของกลุ่มฯ ที่ประชุมจึงได้นำปัญหานี้มาวิเคราะห์หาสาเหตุและเลือกแนวทางแก้ไขร่วมกัน แนวคิดเรื่องฟาร์มทะเลจึงเกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นและป้องกันไม่ให้ปลาตัวเล็กๆออกไปนอกแนวเขตฟาร์มจนถูกเรืออวนรุนจับไปได้อีก โดยการสร้างแนวเขตขึ้นในทะเล “ในทะเลเราจะท่อมกั้งไม้บ้างต้นไม้บ้างคือปลามันจะมาอยู่ในแนวนั้นเลย โดยจะต้องให้คนในชุมชนร่วมกันสร้างแนวเขตขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเล การกระทำเช่นนี้เพื่อรักษาพื้นที่ที่เราไม่ได้ต่อต้านคือว่าต่อต้านไม้ไหว”(สมพงษ์ ลัทธพิตร, สัมภาษณ์ 2554) วิธีคิดเช่นนี้ไม่ใช่เป็นการขอมงานต่ออำนาจและอิทธิพลของนายทุน แต่เป็นการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานของกลุ่มให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้นได้เป็นอย่างดีเพราะนายทุนมีอิทธิพลและอำนาจเงินที่จะทำร้ายชาวบ้านถึงแก่ชีวิตได้ ในที่สุดสมาชิกมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ทำฟาร์มทะเลพร้อมกับเปลี่ยนชื่อกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลในเวลาต่อมา

ในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างระมัดระวัง รอบคอบเพราะมีปัญหาในเรื่องข้อกฎหมายว่าด้วยการสร้างแนวเขตในทะเล ชุมชนจะทำได้หรือไม่ ผู้นำกลุ่มจึงได้ประสานงานกับหัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 และหัวหน้าประมงจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นหน่วยงานภายนอกที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรงให้มาชี้แจงและยืนยันให้สมาชิกของกลุ่มทราบว่า การทำฟาร์มทะเลโดยการทำแนวเขตล้าไปในทะเล คนในชุมชนสามารถทำได้ ไม่ผิดกฎหมายถ้าวัสดุที่ใช้ไม่คงทนถาวรหรือถอนได้ง่าย เมื่อสามารถดำเนินการได้ จึงมีการประชุมกันเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินการทำฟาร์มทะเลร่วมกัน หลังจากผ่านการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางถึงความเป็นไปได้ในการใช้วัสดุกันแนวเขต มีการเสนอให้ใช้ท่อพีวีซีหรือไม้ไผ่ ปักเป็นแนวเขตหรือใช้ถังแกลลอนขนาด 5 ลิตรลอยเป็นแนวเขตในทะเล ในที่สุดตกลงกันใช้ไม้ไผ่กันรั้วเพื่อทำแนวเขตฟาร์มทะเล

เพราะเป็นสิ่งที่มีในพื้นที่ ไม่ต้องซื้อและไม่เป็นวัสดุถาวร รื้อถอนได้ง่าย ในการดำเนินการกลุ่มมีการบริหารจัดการที่ดี มีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ สมาชิกทุกคน ต่างมีหน้าที่ช่วยกันตามกำลังความสามารถของตน “ใครมีเรือก็เอาเรือมา พวกที่ไม่มีเรือก็ไปตัดไม้ไผ่ตั้งไว้ พวกที่ไม่ทำไทรใช้แรงดึงออกมาแล้วตัดไว้ริมตลิ่ง อาหารการกินกะพาปิ่นโตกันไป ไปกินกันในเล ถึงงบประมาณก็อาศัยพลังกลุ่มต่างๆ ขอให้จ่ายค่าน้ำมันกับพี่น้องชาวเรือที่ไปทำ ทำประมาณ 6 เดือนก็เสร็จเรียบร้อย” (ประทีป พวงแก้ว, สัมภาษณ์ 2554) ผู้นำกลุ่มพยายามดึงทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม แม้ร่วมทำไม่มากนักก็ตาม นอกจากเพื่อให้เขามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของจะได้ช่วยกันดูแลแนวเขตที่ร่วมกันสร้างขึ้นมาแล้ว ยังทำให้เขารู้สึกมีคุณค่าและมีความหมายต่อชุมชน เขาจะเข้าร่วมกลุ่มและช่วยเหลือด้วยความสมัครใจยิ่งขึ้น เป็นวิถึคิดและการร่วมมือกันทำงานที่งดงาม สะท้อนภาพการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคมที่ทำให้คนรวมกันเป็นปึกแผ่น ร้อยรัดคนเข้าด้วยกันด้วยน้ำใจที่เอื้ออาทรต่อกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันที่จะทำให้ระบบนิเวศน์ของชุมชนฟื้นคืนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อพวกเขาและลูกหลานจะได้มีทรัพยากรในการดำรงชีพอย่างเพียงพอ เรียบง่ายและมีความสุขในชุมชนของตน

ผลของความพยายามร่วมใจกันทำแนวเขตฟาร์มทะเล ทำให้มีแนวเขตกว้างประมาณ 500 เมตร ยาว 1 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 320 ไร่ การดำเนินการปักไม้ไผ่กันรั้วแนวเขตฟาร์มทะเลเมื่อแล้วเสร็จ มีปลาเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ความสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งเริ่มกลับคืนมา “มีปลาเข้ามาวางไข่ ส่งผลเห็นชัดเจนว่า หนึ่งปลาที่จับไม่ได้กินมี ปลาหลายปิ้งที่ไม่มีมี มีพวกสมุนไพรรูขี้เฒ่า เหยื่อปลาหมอ มีอะไรเกิดขึ้นมากมาย มีนก มีหิ่งห้อยเข้ามา”(อุดม อินทร์, สัมภาษณ์ 2554) และ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกเข้ามาจับปลาในแนวเขตฟาร์ม ด้านหน้าฟาร์มมีการติดป้ายห้ามทำประมงทุกชนิด มีการกำหนดให้สมาชิกในกลุ่มดูแลป้องกันไม่ให้ใครเข้ามาลักลอบจับปลา “มีเวรยาม มีชมรมหมู่บ้าน มีอาวุธ เหมือนกับโจรก็คิดเหมือนกัน ถ้าชาวบ้านเข้มแข็งมากเข้าก็ไม่กล้ามา ชาวประมงในชุมชนก็สามารถจับปลาได้มากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตที่ดีขึ้น มีปลาเพื่อบริโภคและขายเพื่อเลี้ยงตัวครอบครัวตัวเองได้อย่างเพียงพอ”(นายธนาธิกร แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ 2554)

ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่

การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลที่ผ่านมา ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มเริ่มเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย มีหลายหน่วยงานมาศึกษาดูงานและใช้เป็นสถานที่ศึกษาข้อมูลเพื่อทำการวิจัย สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของกลุ่มฯ ในการบริหารจัดการด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จนทำให้กลุ่มฯ ได้รับรางวัลดีเด่นระดับภาคประจำปี 2554 จากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2536 และได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวในปีเดียวกัน รางวัลนี้กำเนิดขึ้นใน พ.ศ.2542 เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 72 พรรษา โดยมีเป้าหมายสนับสนุนและให้กำลังใจแก่ผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคลและกลุ่มบุคคล นอกจากนี้ในปีถัดมา พ.ศ. 2555 กลุ่มยังได้รับรางวัลชนะเลิศชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรก จากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอีกด้วย

ผลสำเร็จที่ผ่านมาทำให้คนในชุมชนมองเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการรวมกลุ่มเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมของสมาชิกมากขึ้นเพราะนอกจากจะช่วยให้เกิดความรัก สามัคคี เอื้ออาทรและช่วยเหลือกันในชุมชนแล้ว ยังสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักและหวงแหนทรัพยากรของชุมชนมากยิ่งขึ้น ช่วยพัฒนาความคิดให้คิดเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน คิดพึ่งตนเอง และกลุ่มมากกว่าการพึ่งความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ การดำเนินงานของกลุ่มโดยใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลักสำคัญ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มาเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมปรึกษาหารือ ค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญ วิเคราะห์ปัญหา วางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ทำให้คนมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง ร่วมรับรู้ความสุขความทุกข์ของกันและกัน เกิดการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นเป็นเอกภาพ เกิดพลังในการควบคุมดูแลและตัดสินใจดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีอิสระ สามารถกำหนดอนาคตการดำเนินงานของตนได้อย่างดี เห็นได้จากการมีแผนที่จะพัฒนาป่าชายเลนและฟาร์มทะเลให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ระบบนิเวศน์ชายฝั่ง โดยการประสานงานและขอความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากจังหวัดสงขลา เพื่อ

สร้างศาลาสองหลังมีสะพานเชื่อมต่อกันเข้าไปในป่าชายเลน อนุชนรุ่นหลังและผู้ที่จะเข้ามาศึกษา นอกจากจะได้เรียนรู้ระบบนิเวศน์ชายฝั่ง แล้ว จะได้เกิดจิตสำนึก รู้สึกรัก ห่วงเห่นและคอยดูแล ทรัพยากรธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้น ความเจริญก้าวหน้าขององค์กร โดยได้รับความร่วมมือทั้งจากสมาชิก และองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี การทำให้องค์กรมีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม รอบข้าง ทำให้องค์กร สามารถดำรงอยู่อย่างมีความหมาย เข้มแข็ง และสามารถพัฒนาได้อย่างมั่นคง ยิ่ง

ความสำเร็จของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง

ประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งจะกล่าวดังนี้

ปัจจัยภายใน

ผู้นำ ผู้นำมีความคิดเสียสละ ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ของตนเอง มีความคิดที่โดดเด่นมากโดยเน้นการให้คุณค่าของคน เห็นว่าทุกคนมีความสำคัญ เพราะทุกคนรวมพลังกัน ความสำเร็จจึงเกิดขึ้น ผู้นำมีความคิดไว้ในชุมชน มีคน ทรัพยากร และมีการเรียนรู้ ต้องบูรณาการสามเรื่องเข้าด้วยกันเพื่อดำเนินงาน และเห็นว่าความยากจนเราสามารถฟันฝ่าไปได้ถ้ามีกระบวนการคิดและการทำงานแบบบูรณาการ ดังนั้นวิธีการทำงานจึงมีกระบวนการมีส่วนร่วมที่เด่นชัด การดำเนินงานทุกเรื่องของกลุ่มต้องผ่านเวทีประชาคม แต่ละเรื่องจะเสนอความคิดล่วงหน้าก่อนอย่างน้อยสี่ห้าเดือน ผ่านการพูดคุยกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย เพื่อเปิดโอกาสให้พินิจพิเคราะห์อย่างรอบคอบก่อนการตัดสินใจดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์และความเข้าใจในวิธีดำเนินการที่ตรงกัน วิธีการเช่นนี้นอกจากช่วยลดแรงเสียดทานจากคนที่ไม่เห็นด้วยแล้ว ยังทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและเกิดการเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งทำให้เกิดพลังในการผลักดันให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างดี เป็นความสำเร็จที่ทำให้เกิดการอยู่ดีกินดี การมีชีวิตที่ดีขึ้น โดยการพึ่งตนเองของคนในชุมชน โดยผ่านการดำเนินการขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง (ธานินทร์ แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ 2554)

กรรมการและสมาชิก การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ฯที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกรรมการและสมาชิกที่ได้ร่วมกันตลอดเวลา ร่วมแรงร่วมใจในการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งให้กลับคืนมาเพื่อเป็นแหล่งทำมาหากินของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

ต่อไป ทั้งกรรมการและสมาชิกต่างถือเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องกระทำ เพื่อประโยชน์ของชุมชนในวันนี้และเพื่อให้คนรุ่นหลังมีแหล่งทำมาหากินอย่างพอเพียง ทั้งกรรมการและสมาชิกทำด้วยจิตอาสา ยินยอมสละเวลาเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนรวมภายในหมู่บ้าน โดยไม่ได้หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด ทุกคนต่างช่วยเหลือกัน ไม่เฉพาะผู้ที่มีอาชีพประมงเท่านั้น ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพอื่นต่างก็มาช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ ต่างกล่าวว่ามาช่วยแล้วสบายใจ ได้ช่วยเหลือสังคม เหมือนได้ทำบุญอย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน (อัมพร ช่วยพัฒนา, สัมภาษณ์ 2554)

การบริหารจัดการ ผู้นำมีการบริหารจัดการที่ดี มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยผ่านการประชุมกลุ่มซึ่งจัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกเดือน เพราะผู้นำกลุ่มเห็นว่าการดำเนินการในทุกเรื่อง ถ้าผ่านการพูดคุยทำความเข้าใจอย่างชัดเจนแล้ว จะทำให้งานที่ทำลดแรงต่อต้านจากคนที่คัดค้านได้เป็นอย่างดี วิธีการเช่นนี้นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้พูดคุยและปรึกษาหารือ เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนาความคิดของพวกเขาให้เฉียบคมขึ้นแล้ว ยังทำให้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของทรัพยากรที่พวกเขาาร่วมกันสร้างขึ้น มา จึงเกิดความรักหวงแหนและร่วมกันปกป้อง ไม่ให้ผู้ใดเข้ามาทำลายเขตอนุรักษ์ของตน มีการขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งองค์กรในพื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยราชการต่างๆ โดยทำงานร่วมกันกับองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกชุมชน เพื่อขยายพื้นที่การฟื้นฟูและอนุรักษ์ให้กว้างขวางออกไป เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล หมู่ที่ 3 บ้านปากบาง ตำบลรัตนภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล หมู่ที่ 12 บ้านวังเนียง ตำบลรัตนภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ทำให้ทุกกลุ่มได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ปัญหาและกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ร่วมกันมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น เข้มแข็งและมีพลังยิ่งในการบริหารจัดการทรัพยากรของตน นอกจากนี้กลุ่มยังพัฒนาตัวเองอย่างไม่หยุดนิ่ง มีการศึกษาดูงานการอนุรักษ์ขององค์กรอื่นที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานของกลุ่มให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

การทำงานแบบบูรณาการ ในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง นอกจากคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่ม จะมีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน เพื่อ

รับทราบปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันแล้ว ยังมีการนำเสนอปัญหา แนวทางการพัฒนาของกลุ่มให้ที่ประชุมกรรมการหมู่บ้านได้รับทราบและหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกันแบบบูรณาการ ในหมู่บ้าน โลกเมืองจะมีกลุ่มต่างๆ หลายกลุ่มด้วยกัน ทุกกลุ่มจะมีตัวแทนเข้ามาเป็นคณะกรรมการของหมู่บ้าน เมื่อมีการประชุม แต่ละกลุ่มจะนำเสนอปัญหา อุปสรรค ตลอดจนแนวทางแก้ไขให้ที่ประชุมรับทราบ ทุกกลุ่มจะได้รับทราบปัญหา แก้ปัญหาของหมู่บ้านร่วมกันและร่วมกันสรุปบทเรียนในการดำเนินงานในชุมชนแบบบูรณาการ เนื่องจากการทำงานเพียงด้านเดียว จะไม่สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ทุกด้าน เช่น การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งจนฐานทรัพยากรธรรมชาติมีความสมบูรณ์ขึ้น มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นจนเพียงพอที่จะทำการประมงเพื่อความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนได้ แต่ถ้าคนในชุมชนไม่รู้จักออม เล่นการพนัน ดิเคยาเสพติด มีหนี้สินมากมาย ปัญหาสังคมจะเกิดขึ้นตามมา เช่น การลักขโมย เป็นต้น ชุมชนก็จะไม่ปกติสุข ดังนั้นการแก้ปัญหาของชุมชนบ้าน โลกเมืองจึงใช้วิธีบูรณาการทุกองค์กรในหมู่บ้าน มาผนึกกำลังกัน แก้ปัญหาของชุมชนโดยชุมชนเอง โดยยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ เห็นได้จากการตั้งกองทุนสวัสดิการกลางของหมู่บ้านขึ้น เพื่อใช้แก้ปัญหาเมื่อเกิดวิกฤติภายในหมู่บ้าน ซึ่ง อุดม ฮั่นเซ่ง ผู้ใหญ่บ้านให้ความเห็นว่า “เราร่วมกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพราะมองว่าเมื่อมีกลุ่มเกิดขึ้นเราน่าจะจัดผลกำไรไว้ให้กับสมาชิกเป็นเงินกองกลางของหมู่บ้านเพื่อเอาไว้ช่วยเหลือในการเกิดเหตุจำเป็นขึ้นมา เช่น น้ำท่วม เราคิดว่าทำหรือต่อไป เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้จะไปหวังพึ่งราชการไม่ได้ น้ำก็ท่วมเช่นกัน เราต้องหาทุนเป็นของตัวเองเพื่อช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการและเริ่มตั้งกลุ่มขึ้นหลายๆกลุ่ม เพื่อเอากำไรแต่ละกลุ่มมาตั้งเป็นกองทุนกลางของหมู่บ้านให้ได้ สักวันเราสามารถช่วยตัวเองและช่วยเพื่อนได้ ดังนั้นต้องช่วยตัวเองต้องตั้งตัวเองให้ได้ก่อน” (อุดม ฮั่นเซ่ง, สัมภาษณ์ 2554)

การทำงานแบบบูรณาการ ทำให้คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมองเห็นปัญหาของชุมชนในภาพรวมมากยิ่งขึ้น เกิดความเห็นอกเห็นใจและเอื้ออาทรต่อกันเป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดในหมู่บ้านต้องการความช่วยเหลือ ต่างเข้ามาช่วยกันด้วยความเห็นใจและเต็มใจยิ่ง ดังเช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมง ต้องการระดมทุนเพื่อตั้งกองทุนไว้แก้ปัญหาคารขาดแคลนทุนในการประกอบอาชีพ ก็จะมีคนในชุมชนจากกลุ่มอื่นที่ไม่มีอาชีพประมงมาร่วมหุ้นด้วยเพราะต้องการช่วยเหลือชาวประมงมากกว่าการหวังผลกำไรจากการซื้อหุ้นประมง ซึ่ง วิจิตร อินทะโร กล่าวว่า “ผมไม่มีอาชีพประมงแต่มาร่วมลงหุ้น เมื่อสมาชิกกลุ่ม

ประมวต้องการเงินสักก้อนไปซื้ออวนสักสองสามหัว จะมาใช้บริการตรงนี้ มาผู้คอกเบ็ชถูกถือว่าช่วยเหลือกันของคนในกลุ่ม”(วิจิตร อินทะโร, สัมภาษณ์ 2554) ดังนั้น การทำงานแบบบูรณาการนอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะแล้ว ยังช่วยให้กลุ่มต่างๆภายในหมู่บ้าน สามารถขับเคลื่อนภารกิจของคนให้สำเร็จได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยภายนอก

การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

การดำเนินงานของกลุ่ม ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงานจากภายนอกเป็นอย่างดี ทั้งการช่วยเหลือด้านวิชาการและงบประมาณ โดยสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 38 ให้ความช่วยเหลือทางการปลูกป่าชายเลน ส่วนประมงจังหวัดสงขลาเป็นที่ปรึกษาทางด้านกฎหมาย เทศบาลตำบลบางเหรียงให้ความช่วยเหลือเรื่องงบประมาณบางส่วน นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานมาให้ความร่วมมือช่วยปลูกป่า เช่น ทหารจากค่ายเสนาณรงค์ ทหารจากฐานทัพเรือสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และนักเรียนจากโรงเรียนต่างๆทั้งจากภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีเป็นที่รู้จักของสังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น การดำเนินงานและผลงานของกลุ่มกลายเป็นแหล่งศึกษาคูงานและการทำวิจัยของมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เป็นต้น ชื่อเสียงและผลงานของกลุ่มได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและมากขึ้นเรื่อยๆ ในที่สุด สถาบันโลกสีเขียว ซึ่งสนับสนุนและให้กำลังใจแก่บุคคลและคณะบุคคลที่ผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีเด่น ได้พิจารณามอบรางวัล ลูกโลกสีเขียวประจำปี 2554 ให้กับกลุ่มเพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้มุ่งมั่นสร้างสรรค์ผลงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ให้มากขึ้นกว่าเดิม การได้รับรางวัลและการได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้คนในกลุ่มมีกำลังใจ มีพลังและมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของพวกเขาให้พัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนสืบไป

ปัญหาและอุปสรรคกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง

ปัญหาและอุปสรรคภายในกลุ่มมีน้อยมากเพราะวิธีการที่กลุ่มใช้โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง นอกจากจะช่วยสร้างความเข้าใจและลดการต่อต้านจากผู้ที่ไม่เห็นด้วยแล้ว ยังขจัดความไม่ไว้วางใจและการระแวงในเรื่องผลประโยชน์ได้เป็นอย่างดี ซึ่ง อุดม อินทร์ เถ่า ให้ฟังว่า “มีอะไรเราจะมาพูดคุยกันในเวทีประชาคม ส่วนใหญ่จะช่วยกันแก้เพราะว่าอย่างน้อยที่เราทำตอนนี้ที่ปัญหาไม่เกิดมากเพราะมันไม่มีประโยชน์กับผู้ที่ทำ ที่เราทำจะไม่ทำเป็นตัวเงินเพียงแค่นี้ได้ ทรัพยากรเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน มันก็ช่วยลดปัญหาการเข้าใจผิดระหว่างผู้ดำเนินการกับผู้ปฏิบัติการและผู้มาช่วย จะไม่เกิดความระแวงระแวงว่ามันได้ทำไหม มันจะไม่มีช่องว่างตรงนั้นเพราะว่าผลประโยชน์มันจะออกมาเป็นทรัพยากรเป็นส่วนใหญ่ และก็จะได้เป็นส่วนรวมเป็นส่วนมาก” (อุดม อินทร์, สัมภาษณ์ 2554)

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลจะต้องเร่งแก้ปัญหา คือเรื่องการขยายพื้นที่ให้กว้างขวางเพื่อทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งได้ผลสมบูรณ์เต็มที่ แต่เนื่องจากชุมชนโคกเมืองมีขนาดเล็ก มีเขตรับผิดชอบไม่กว้างขวางนัก จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง จึงจะสามารถขยายพื้นที่อนุรักษ์ให้กว้างขวางออกไปได้ การดำเนินการดังกล่าวต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจและสร้างอุดมการณ์ร่วมกันในการพิทักษ์และปกป้องทรัพยากรชายฝั่ง ดังนั้นความสำเร็จจึงขึ้นอยู่กับความพยายามของผู้นำกลุ่มในการประสานงานกับเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์ให้ทรัพยากรชายฝั่งได้ผลสมบูรณ์เต็มที่ จนคนในชุมชนสามารถพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านี้ได้อย่างสมบูรณ์

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็ง

ความสำเร็จของทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทุกกลุ่มมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างมั่นคง พิจารณาได้จากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ปัจจัยภายใน

ผู้นำ ผู้นำทุกกลุ่มเป็นผู้ที่เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ยึดถือความซื่อสัตย์เป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน ดังนั้นการดำเนินงานทุกอย่างจึงเน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ตลอดเวลา ทำให้ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากสมาชิกเป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้นำต้องมีใจกว้าง ยอมรับการวิจารณ์ของสมาชิกแม้จะมีอายุน้อยกว่าก็ตาม เพราะเชื่อว่าคนมีความสำคัญ การให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี นอกจากจะช่วยพัฒนาความคิด ให้คิดเพื่อประโยชน์ส่วนรวมแล้วยังเป็นวิธีการที่ทำให้ปัญหายุติลงได้และมีแนวทางแก้ปัญหาที่ทุกคนยอมรับได้ วิธีคิดเช่นนี้ทำให้สมาชิกรู้สึกว่าเขามีคุณค่า การรวมกลุ่มมีประโยชน์และมีความหมายสำหรับเขา ช่วยให้เขาเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ทำให้การรวมกลุ่มกันมีความหมายและเข้มแข็ง

สมาชิก สมาชิกเข้ามาร่วมกันด้วยใจสมัคร ส่วนใหญ่มีทั้งเครือญาติและคนคุ้นเคยกัน จึงมีความใกล้ชิดกันเป็นอย่างดี มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เห็นอกเห็นใจกันอยู่เสมอ เมื่อสมาชิกมาทำงานร่วมกัน พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้ร่วมกัน ปรีกษาหารือกัน ถ่ายทอดประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อกันและกัน คนรุ่นหลังที่มาร่วมกิจกรรมด้วยเป็นอย่างดี นำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ นอกจากนี้ผู้ที่มาร่วมเป็นสมาชิกและทำกิจกรรม ต่างกล่าวเช่นเดียวกันว่ามีความสุข มีความภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม จะทำอะไรในสังคมก็จะทำเป็นกลุ่มไม่โดดเดี่ยว เช่น การไปวัดเพื่อถวายเทียนพรรษา ได้พบปะสังสรรค์กันในกลุ่มเสมอแม้จะไม่มีกิจกรรมในกลุ่มก็ตาม เมื่อได้มาร่วมกันจะเกิดความรู้สึกห่วงใยเอื้ออาทรกันและรักกลุ่มเหมือนเป็นสมบัติของพวกเขา ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีการเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ส่งผลให้กลุ่มดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง

คณะกรรมการและการบริหารจัดการ คณะกรรมการมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ โปร่งใส สมาชิกสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา ต้องบริหารงานกลุ่มให้สมาชิกได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคกัน จึงจะทำให้สมาชิกเชื่อมั่นในตัวกรรมการมากยิ่งขึ้น สมาชิกทุกคนเชื่อว่า จะได้รับความเป็นธรรม โดยเท่าเทียมกัน แม้ว่าเขาจะไม่เป็นเครือญาติของกรรมการก็ตาม ความเชื่อเช่นนี้จะร้อยรัดสมาชิกให้อยู่กับกลุ่มได้อย่างมั่นคงและเป็นเวลานาน

ในการบริหารจัดการ ทุกกลุ่มจะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ด้วยการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีและกว้างขวาง โดยผ่านการประชุมประจำเดือน ทำให้สมาชิกมีโอกาสถกแถลงบทเรียนร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกกลุ่มด้วยกัน กระบวนการมีส่วนร่วมที่กลุ่มใช้ในการดำเนินงาน ทำให้สมาชิกปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้ดี รับรู้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีและมีพลังในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของพวกเขาทุกคน ต้องรักและหวงแหนเสียสละ รับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งและดำรงอยู่ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้กลุ่มยังมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ด้านหนึ่งมีการศึกษาคูณาระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในการบริหารจัดการองค์กรร่วมกัน เป็นการพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กร กรรมการและสมาชิกให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลขึ้น สามารถแก้ไขข้อบกพร่อง และปรับปรุงตนเองได้เร็วยิ่งขึ้น อีกด้านหนึ่งมีการขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งองค์กรในพื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยราชการต่างๆ ทำให้เกิดการประสานงานกัน เรียนรู้ร่วมกันอย่างดี บางกลุ่ม เช่นกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล มีเทคนิคและวิธีการในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายทำให้เกิดความสามัคคี มีความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีพลังอำนาจในการดูแลควบคุมต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยภายนอก

ความช่วยเหลือจากภายนอก กลุ่มต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการตามภาระหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานแตกต่างกันไป การช่วยเหลือมีทั้งด้านวิชาการและงบประมาณ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มต่างๆมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง เริ่มตั้งแต่การให้คำแนะนำในการก่อตั้งกลุ่ม การให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาในการดำเนินการหรือการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนกรณีของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ที่ได้รับการแนะนำและสนับสนุนทางด้านวิชาการจากพัฒนาการอำเภอรัศมี ให้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนทุนทรัพย์ในการผลิต โดยการระดมทุนจากชุมชนและบริหารทุนเพื่อชุมชนเอง การช่วยเหลือของ

หน่วยราชการทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกทิศทาง สามารถพัฒนาและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง แม้จะมีปัญหาด้านการทำบัญชีบ้างในระยะแรกก็สามารถแก้ไขได้สำเร็จ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมให้ทุกคนรับทราบและหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน หน่วยราชการเองก็ให้ความช่วยเหลือโดยการอบรมการทำบัญชีตามแบบของทางราชการให้แก่สมาชิกและส่งประธานกรรมการไปอบรมเรื่องการทำบัญชีกับหน่วยงานที่ทางราชการจัดขึ้น ทำให้การบริหารจัดการเรื่องการเงินและบัญชีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากสมาชิกและชุมชนรอบข้าง มีการสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นมากมาย จนทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมั่นคงเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้อย่างดี ส่วนกลุ่มที่มีการจัดทำผลผลิตเพื่อการบริโภค เช่น กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควน ผลิตเครื่องแกง ได้รับการช่วยเหลือของหน่วยงานราชการในการพัฒนาผลผลิตจนเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดย กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการจากกรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร ด้วยการฝึกอบรมวิธีการทำผักกาดดองที่ถูกสุขลักษณะ ตลอดจนอบรมการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ดูสวยงาม เป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น ในขณะที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควน ผลิตเครื่องแกง ได้รับความช่วยเหลือจาก การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอควนเนียง และสำนักงานเกษตรอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ให้อบรมในเรื่องการพัฒนาคุณภาพการผลิตให้ถูกสุขลักษณะในทุกขั้นตอนการผลิตตั้งแต่วัตถุดิบ อุปกรณ์การผลิต การปรุงและผู้ผลิต ซึ่งกลุ่มได้นำความรู้ที่ได้ มาปรับปรุงผลผลิตของตนจนได้เครื่องหมายรับรองฮาลาลจากคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย ส่วนกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้าน โคนเมือง ได้รับการช่วยเหลือจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 38 ให้ความช่วยเหลือทางด้านการปลูกป่าชายเลน ส่วนประมงจังหวัดสงขลาเป็นที่ปรึกษาทางด้านกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานมาให้ความร่วมมือช่วยปลูกป่า เช่น ทหารจากค่ายเสนาณรงค์ ทหารจากฐานทัพเรือสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และนักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ ทั้งจากภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีเป็นที่รู้จักของสังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น ส่วนงบประมาณจะได้รับการช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียญ ทั้งการให้ความช่วยเหลือแบบ ไม่คิดค่าตอบแทนและให้ยืม โดยไม่คิดดอกเบี้ยแต่ต้องคืนเงินต้นตามเงื่อนไขเท่านั้น

ผลของการช่วยเหลือจากส่วนราชการ ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกและองค์กรต่างๆ อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นที่ศึกษาดูงานขององค์กรหรือเป็นแหล่งศึกษาหาข้อมูลเพื่อการวิจัยของมหาวิทยาลัยต่างๆ จนในที่สุดชื่อเสียงของกลุ่มทำให้หลายกลุ่มได้รับรางวัลจากหน่วยงานภายนอก ดังเช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้าน

เกษตรกรบ้านหน้าควน ผลิตเครื่องแกง ได้รับรางวัลที่หนึ่งในการประกวดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ประจำปี 2554 จากจังหวัดสงขลา และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง ได้รับรางวัล ลูกโลกสีเขียวประจำปี 2554 จากสถาบันโลกสีเขียว ซึ่งสนับสนุนและให้กำลังใจแก่บุคคลและคณะบุคคลที่ผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีเด่น การได้รับรางวัลและการได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้คนในกลุ่มมีกำลังใจ มีพลังและมีความมุ่งมั่นในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดำรงอยู่และพัฒนาได้เป็น อย่างมั่นคงและเข้มแข็งสืบไป อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มต่างๆจะยอมรับการสนับสนุนจากภายนอก แต่ก็ไม่ต้องการให้องค์กรต่างๆเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการบริหารของกลุ่มหรือชี้นำกลุ่ม ทุกกลุ่มต้องการเพียงความรู้และกระบวนการใหม่ๆเพื่อช่วยให้ชุมชนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคปัจจุบัน ได้ ดี เพื่อกลุ่มจะได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย ทำให้ระบบ เศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นแบบพึ่งพา สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นในสังคม มากมาย จนคนในชุมชนเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน โดยการรวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ปัญหของชุมชน โดยชุมชนเอง ซึ่งมีกลุ่มต่างๆเกิดขึ้นมากมายในชุมชน การดำเนินงานของ กลุ่มต่างๆจะเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาร่วมกันผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม นอกจากนี้จะเป็นการพัฒนาจิตสำนึกของการรวมกลุ่มแล้ว ยังช่วยบ่มเพาะจิตสำนึกที่ดีให้องค์กรในจิตใจคน มากขึ้น เป็นจิตสำนึกของการช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรกันของคนในชุมชน มีจิตใจที่ดีงามและ เสียสละคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนมากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมของการเป็นญาติ มิตรจะ โยงยึดคนในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่นและมีความสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่ของ ชุมชน เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่สามารถหล่อเลี้ยงให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง สภาพ เช่นนี้เห็น ได้ชัดเจนในทุกกลุ่ม ดังเช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิต เครื่องแกง สมาชิกของกลุ่มมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี สมาชิก ต่างมีความสุข มีความภูมิใจที่ได้มาร่วมกลุ่ม เมื่อได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความรู้สึกรักและ

ห่วงใย เอื้ออาทรกันและรักกลุ่มเหมือนเป็นสมบัติของพวกตน เกิดความสามัคคี รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีพลังในการทำกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้เรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มออมทรัพย์อื่น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในการบริหารจัดการร่วมกัน เป็นการพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กรและสมาชิกให้มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล สามารถแก้ปัญหาของกลุ่มและปรับปรุงตนเองได้เร็วขึ้น ช่วยให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและแข็งแกร่ง การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้คนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งมีผลที่สำคัญยิ่งต่อการทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งจนสามารถเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้เป็นอย่างดี ความเข้มแข็งขององค์กรทำให้มีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มนายทุนที่เข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในชุมชนและมีอิสระในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเสรี ตอบสนองความต้องการของชุมชนเพื่อการอยู่ดีกินดี ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและมีความสุข

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หลังจากทรัพยากรชายฝั่งถูกกลุ่มทุนทำลายจนกุ้ง หอย ปู ปลา ลดน้อยลงถึงระดับที่ชาวประมงไม่สามารถประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองได้อย่างเพียงพอ ต้องหันไปประกอบอาชีพอื่น บางส่วนต้องออกไปทำงานนอกท้องถิ่นของตน เกิดปัญหาขึ้นมากมายในชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล จึงเกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าว การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของความจำเป็นในการอนุรักษ์ป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงการช่วยเหลือจากภายนอกมากนัก กระบวนการมีส่วนร่วมที่กลุ่มใช้ในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้จัดการอนุรักษ์ทรัพยากรได้สอดคล้องและเกื้อกูลกับวิถีชีวิตของพวกตนได้อย่างเหมาะสม ตั้งแต่การปลูกป่าชายเลน การทำฟาร์มทะเลเพื่อเพิ่มแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำให้มากขึ้น จะได้มีปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นจนเพียงพอต่อการทำกิน โดยไม่เดือดร้อน การร่วมมือกันดูแลรักษาแหล่งเพาะพันธุ์ไม่ให้ใครเข้ามาทำลายทั้งจากบุคคลภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ การตกลงกันใช้เครื่องมือจับปลาที่ไม่

ทำลายสัตว์น้ำที่ยังไม่โตเต็มที่ การจับปลาในปริมาณที่เหมาะสม ไม่มากจนทำให้มีปริมาณไม่เพียงพอต่อการบริโภคของครอบครัวและลูกหลานในอนาคต วิธีคิดเช่นนี้เป็นการพัฒนาคนในชุมชนทั้งผู้นำและสมาชิกได้อย่างดี เกิดประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มอย่างเข้มแข็งอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก คนในชุมชนได้ประสบการณ์ตรงในการดูแลทรัพยากรชายฝั่งและได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการของหน่วยงานต่างๆ ทำให้มีศักยภาพในการแก้ปัญหาสูงต่างๆขึ้น ประการที่สอง การประสบความสำเร็จในการขยายเครือข่าย ทำให้กลุ่มมีพลังและอำนาจในการต่อรองกับอำนาจรัฐและนายทุน มีอิสระในการตัดสินใจของภาคของภาค โดยเฉพาะการบริหารจัดการทรัพยากรของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถควบคุมการผลิตอย่างพอเพียง และระมัดระวังในการใช้ทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม เกิดสมดุลระหว่างคนกับทรัพยากร ส่งผลให้ระบบนิเวศมีความสมบูรณ์สามารถเกื้อกูลคนในชุมชนได้ตลอดไป

ด้านเศรษฐกิจ

ระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ชุมชนตกอยู่ภายใต้ลัทธิบริโภคนิยม มีการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคหรืออุปโภค ทำให้คนในชุมชนต้องเร่งหาเงินเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อหาของที่จำเป็นและฟุ่มเฟือย หลายครอบครัวเริ่มมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ครอบครัวส่วนใหญ่เปลี่ยนเป้าหมายการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย โดยเฉพาะการปลูกผักซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดและขายได้ราคาดี ได้กำไรมาก มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งด้านปริมาณการผลิตและพื้นที่การเพาะปลูก ซึ่งต้องใช้เงินในการลงทุนมากขึ้น ชาวสวนส่วนใหญ่ขาดแคลนเงินทุนในการขยายกิจการของตนต้องกู้ยืมจากนายทุนโดยยอมเสียดอกเบี้ยค่อนข้างสูง ต้องยอมให้นายทุนเอารัดเอาเปรียบ จึงมีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น มีการระดมทุนจากสมาชิกโดยการออมทุกเดือนเพื่อตั้งเป็นกองทุนขึ้นภายในกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือให้สมาชิกกู้ยืมเงินโดยเสียดอกเบี้ยต่ำ การดำเนินงานของกลุ่มเน้นความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งด้านทุนทรัพย์และสมาชิกที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเงินเพียงพอที่จะจัดสวัสดิการให้สมาชิกไม่จะเป็นการรักษาพยาบาลหรือการตาย มีเงินมากพอที่จะให้สมาชิกกู้ยืมได้โดยไม่ต้องพึ่งนายทุนอีกต่อไป สำหรับชุมชนที่ประกอบอาชีพอื่น เช่น การทำสวนยาง โดยเฉพาะแม่บ้านจะใช้เวลาว่างให้

เกิดประโยชน์ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำอาชีพเสริม โดยการตั้งกลุ่มขึ้นมา เช่น กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถขยายกิจกรรมของกลุ่มออกไปอีกหลายอย่างไม่ว่าจะเป็น ผักกาดคองหรือร้านค้าชุมชนและศูนย์สาธิต ในขณะที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง ดำเนินงานจนทำให้คนในกลุ่มดำรงชีพได้อย่างดี สมาชิกบางคนถึงกับ เปลี่ยนจากอาชีพเสริมเป็นอาชีพหลัก ความสำเร็จของกลุ่มเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน สร้าง ความคุ้นเคยความไว้วางใจกัน มีความร่วมมือกันเป็นอย่างดีเพราะกระบวนการมีส่วนร่วมที่ทุกกลุ่ม ใช้ดำเนินการ ทำให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ จึงรักกลุ่มและร่วมกันพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าจน กลุ่มเป็นที่พึ่งของพวกเขาได้เป็นอย่างดีมั่นคง

สรุป

การรวมตัวเป็นองค์กรของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเอง จะต้องมีเป้าหมาย หลักเพื่อการพึ่งตนเอง อยู่รอดได้ด้วยตัวเอง เน้นการร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาความคิดของคนในชุมชนให้เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว การพัฒนาให้องค์กรเข้มแข็งจนคนในชุมชนสามารถ พึ่งพิงได้ ผู้นำจะต้องเสียสละ ซื่อสัตย์ มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มีระบบบริหารจัดการที่ดี ต้องสร้างความ สามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่ม ต้องมีเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดพลังในการดำเนินกิจการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องได้รับการยอมรับและช่วยเหลือจาก ภายนอก ในขณะที่สมาชิกต้องให้ความร่วมมือ ยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ ส่วนรวมมากขึ้นเพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้อย่างมั่นคง การดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งของ กลุ่มและการมีเครือข่ายที่กว้างขวางจะช่วยให้กลุ่มมีพลัง มีอำนาจและมีอิสระในการดำเนินกิจการ ของกลุ่มได้อย่างเสรี สามารถดำเนินการได้แบบบูรณาการจนคนในชุมชนสามารถพึ่งพิงได้ในทุก มิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมตลอดจนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คนจะ ได้มีคุณภาพ ชีวิตที่ดี มีความสุขและกินดีอยู่ดีอย่างพอเพียง

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง องค์การชุมชนกับการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชุมชนบางเหียง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ ประการแรก ศึกษาการเกิดและพัฒนาการของ องค์การชุมชน ประการที่สอง ศึกษาองค์การชุมชนกับการพึ่งตนเอง การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การเสวนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม และการสังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การเกิดและพัฒนาการของชุมชน

ผู้วิจัยได้แบ่งพัฒนาการของชุมชน เป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือ ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม ชุมชน ในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่ ซึ่งจะกล่าวถึงดังนี้

ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม

ชุมชนบางเหียง ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีลำคลองสองสายไหล ผ่านลงทะเลสาบสงขลา คือ คลองบางกล้าและคลองบางเหียง คลองดังกล่าวก็ทำให้พื้นที่สองฝั่ง คลองมีความชุ่มชื้นสูง พื้นที่เต็มไปด้วยป่าเสม็ดและต้นไม้ใหญ่ต่างๆมากมาย ในคลองอุดมไปด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในพื้นที่ได้อย่างดี ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนมี ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกพริก ปลูกอ้อย ปลูกผักและทำประมงชายฝั่ง มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อการบริโภค เป็นหลักสำคัญ เนื่องจากการบริโภคจึงนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนในตลาดนัดที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น ตลาดนัดบ้านกรอบ เพื่อให้ได้เงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น วิธีการผลิตใช้แรงงานคน และสัตว์เลี้ยง สามารถพึ่งพิงทรัพยากรภายในชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ เพราะระบบนิเวศยังมีความ อุดมสมบูรณ์มาก มีพืช สัตว์ ผลไม้ ให้คนบริโภคได้อย่างพอเพียง มีความสัมพันธ์กันเครือญาติ จึง

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในชุมชนเป็นอย่างดี มีวัฒนธรรมที่ดีงาม โยงยึดผู้คนเข้าด้วยกัน วิถีชีวิตของคน จึงมีความสุขและผ่อนคลายยิ่ง

ชุมชนในช่วงกำเนิดกลุ่มและขยายตัว

สภาพเช่นนี้เช่นนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเมื่อมีการเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย ไม่ว่าจะปลูกผักหรือการทำประมงชายฝั่งหรืออาชีพอื่น โดยเฉพาะการปลูกผักขายได้ราคาดี มีกำไรมากทำให้การปลูกผักขยายตัวอย่างรวดเร็ว ครอบคลุมพื้นที่แทบทุกชุมชน จนผักกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญและเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านบริเวณดังกล่าวใน เวลาต่อมา พร้อมกับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจากราคาที่ดินที่เริ่มถีบตัวสูงขึ้นตลอดจนมีการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้น เพื่อรักษาผลผลิตให้มีปริมาณเท่าเดิมหรือมากกว่าเดิม การปลูกผักจึงต้องลงทุนสูงขึ้นแต่ชาวสวน ไม่มีเงินเพียงพอที่จะลงทุน จึงต้องกู้ยืมจากนายทุน โดยเสียดอกเบี้ยในรูปของการขายผลผลิตราคาต่ำ ทำให้ตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบมาก การเอารัดเอาเปรียบของนายทุน ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตอย่างมาก ในส่วนของการทำประมงชายฝั่ง การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อมีเรืออวนรุนขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่ ใน พ.ศ.2520 เรือเหล่านี้ใช้มีตาอวนขนาดเล็กมาก จึงทำให้จับสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ ที่ไม่ได้ขนาดที่อาศัยบริเวณเดียวกันด้วย ปลาตัวเล็กตัวน้อยจึงถูกจับไปหมด ปริมาณปลาจึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จนทำให้ชาวประมงจับปลาได้น้อยแทบจะไม่พอเลี้ยงชีพ ชาวประมงหลายรายเริ่มหยุดการจับปลาเพราะไม่คุ้มค่าน้ำมัน บางครอบครัวเริ่มมีหนี้สินต้องกู้จากนายทุน โดยยอมเสียดอกเบี้ยแพง คนหนุ่มสาวบางคนต้องไปทำงานในเมืองหรือโรงงานอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนเป็นแบบพึ่งพา ผู้คนต้องพึ่งพิงภายนอก ทำให้ครอบครัวต้องแยกกันอยู่ ขาดความอบอุ่น เกิดความเครียดจากภาระหนี้ ในที่สุดเกิดปัญหาสังคมตามมา ที่สำคัญคือ ยาเสพติด เป็นปัญหาที่คนในชุมชนต้องเร่งแก้ไขอย่างรีบด่วน สภาพเช่นนี้ทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาตามสภาพบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเอง

การจัดตั้งกลุ่มทั้ง 4 กลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกง กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง ล้วนจัดตั้งขึ้นภายใต้การเสนอแนะของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเน้นการให้

ความรู้แก่สมาชิกให้รู้จักค้นหาสาเหตุหลัก สาเหตุรอง รวมทั้งการวิเคราะห์ศักยภาพของตนเองและคนอื่น ๆ ในชุมชน หลังจากสมาชิกสามารถวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของตนได้ใกล้เคียงกับความจริง จากนั้นเสนอแนะให้สมาชิกเลือกดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับปัญหาและธรรมชาติของกลุ่มให้มากที่สุด

การก่อตั้งกลุ่มที่ดำเนินการ โดยให้สมาชิกเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่เริ่มแรก มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปด้วยดี แม้จะมีข้อบกพร่องในตอนเริ่มแรกแต่เป็นการลองผิดลองถูกที่มักจะเกิดขึ้นเสมอ ความสำคัญอยู่ที่เมื่อเกิดผิดพลาดขึ้นมาจะแก้ไขอย่างไรจึงจะทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ กรณีของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่มีระบบการทำบัญชีไม่มีประสิทธิภาพจนเป็นช่องทางให้กรรมการบางคนทุจริต เมื่อเรื่องถูกเปิดเผยขึ้นมา วิธีการที่กลุ่มใช้ในการแก้ปัญหาโดยเน้นการทำงานที่โปร่งใส การทำงานที่ให้สมาชิกร่วมรับรู้ ตัดสินใจและร่วมแก้ไขโดยกลุ่มสมาชิกเอง ทำให้วิกฤติที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้กลุ่มเกือบล่มสลายสามารถผ่านพ้นไปได้เพราะสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมตั้งกลุ่มมาตั้งแต่ต้น จนคิดว่ากลุ่มเป็นของพวกเขาจะต้องพยายามรักษาการดำรงอยู่ของกลุ่มให้ได้จึงยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยร่วมลงทุนเพิ่มขึ้นจนทำให้กลุ่มมั่นคงขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

การที่สมาชิกรู้สึกว่าคุณสมบัติเป็นของตน นอกจากจะทำให้เกิดความรักและหวงแหนกลุ่มแล้วยังทำให้คนในชุมชนเชื่อมั่น ศรัทธาในการดำเนินงานของคณะกรรมการและสมาชิก จึงมีผู้คนมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จนทำให้กลุ่มต่างๆ ขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหน้าควนผลิตเครื่องแกงหรือกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง จนบางกลุ่มต้องหยุดรับสมาชิกเพื่อรักษาประสิทธิภาพของการดำเนินงาน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น

ชุมชนในช่วงพัฒนาและดำรงอยู่

การพัฒนาของกลุ่มต่างๆ เป็นไปด้วยดี ทั้งนี้เกิดจากการที่ทุกกลุ่มมีผู้นำที่เสียสละ ชื่อสัตย์ใจกว้าง ยอมรับการวิจารณ์ของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นคำตำหนิหรือโต้แย้งการทำงานของประธาน ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มของออมทรัพย์เพื่อการผลิต นอกจากนี้ทุกกลุ่มยังมีการบริหารจัดการที่ดี เน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีมีการขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวางและมีการทำงานแบบบูรณา

การ ทำให้คนในชุมชนมองเห็นภาพรวมของปัญหาในชุมชนของตน เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้นจึงพร้อมจะช่วยเหลือผู้อื่นแม้ว่าจะไม่ใช่กลุ่มของตนก็ตาม ดังที่ปรากฏให้เห็นในกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง ที่สำคัญการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ได้ร่วมคิดร่วมทำและร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน จนสมาชิกรู้สึกว่าคุณสมบัติเป็นของพวกเขาเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม จึงรักหวงแหนกลุ่มของตน ต่างรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี และยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้นเพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ พัฒนาต่อไปได้อย่างมั่นคงแข็งแรง มีพลังอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินกิจการต่างๆเพื่อประโยชน์ของสมาชิกได้อย่างเสรี จนทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและผ่อนคลายยิ่ง

องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเอง

การพัฒนาจนกลุ่มเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง เกิดขึ้นจากการที่มีผู้นำที่เสียสละ ซื่อสัตย์ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันฉันเครือญาติ ต่างช่วยเหลือและเอื้ออาทรกันเป็นอย่างดี ในขณะที่การบริหารจัดการภายในกลุ่มที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกทุกคนมีความรู้สึกว่าคุณสมบัติเป็นของพวกเขาเอง จึงพร้อมที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ ความคิดเช่นนี้ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ เกิดพลังในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มจึงมีความมั่นคงและพัฒนาได้จนสมาชิกสามารถพึ่งพิงได้อย่างดีทั้งด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ สำหรับด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสม ความรู้สึกถึงความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูทรัพยากรให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้นมาทั้งเพื่อชุมชนในวันนี้และเพื่ออนาคตของลูกหลานในวันหน้า ก่อให้เกิดสำนึกร่วมในการฟื้นฟู ดูแลรักษาและมีข้อตกลงในการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวังและพอเพียง ทำให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล มีทรัพยากรที่สมบูรณ์ จนเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนที่ให้อะไรประโยชน์อย่างยั่งยืน ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม ทุกกลุ่มมีลักษณะร่วมกันคือความพอเพียงและมีวัฒนธรรมของการเป็นญาติมิตร มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โยงยึดคนในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่นและมี

ความสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่ของชุมชน มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพทั้งของผู้นำและสมาชิกให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลขึ้น ช่วยให้องค์กรเข้มแข็งและเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้อย่างดี ในด้านเศรษฐกิจ การรวมตัวกันแก้ปัญหาเรื่องแหล่งทุนในการประกอบอาชีพได้สำเร็จ กลุ่มขยายตัวทั้งด้านทุนและสมาชิก นอกจากนี้จะทำให้สมาชิกไม่ต้องเป็นหนี้ นอกกระบบแล้วยังสามารถจัดสวัสดิการให้สมาชิกทั้งด้านการรักษาพยาบาลและการตาย เป็นหลักประกันความมั่นคงให้แก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี กระบวนการเรียนรู้ปรึกษาหารือและวางแผนร่วมกัน ในอันที่จะได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการเข้าร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกันที่ทุกกลุ่มใช้ในการดำเนินงาน เป็นการรักษาความเป็นธรรมที่ส่งผลให้กลุ่มดำรงอยู่อย่างมั่นคงเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้อย่างดี

สรุป

ชุมชนบางเหียงดั้งเดิม มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดีเพราะมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีค่าครองและทะเลที่อุดมไปด้วยกุ้งหอยปูปลา ที่หล่อเลี้ยงผู้คนได้อย่างเพียงพอ ความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชนเป็นความสัมพันธ์อันเครือญาติที่มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรกันเป็นอย่างดีทั้งด้านการผลิตและด้านสังคม ตลอดจนร่วมกันดูแลปกป้องชีวิตและทรัพย์สินซึ่งกันและกันแทนอำนาจรัฐที่เข้าไปในชุมชนค่อนข้างช้าแก้ปัญหาให้ชุมชนไม่ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพราะการคมนาคมลำบากและการละเลยของเจ้าหน้าที่รัฐ ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนเป็นแบบพึ่งพา เนื่องจากทรัพยากรภายในท้องถิ่นถูกทำลายลดน้อยลงจนคนไม่สามารถพึ่งพิงได้ดังเช่นในอดีต จึงต้องหันไปพึ่งพิงภายนอก หลายครอบครัวต้องเปลี่ยนอาชีพประมงหรือการเกษตรไปเป็นการรับจ้างขายแรงงานในเมือง หลายครอบครัวมีปัญหาหนี้สินเกิดขึ้นมากมาย เกิดปัญหาขึ้นในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีการรวมตัวกันเป็นองค์กร โดยคนในชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิกขององค์กร โดยใจสมัครและได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาความคิดของคนในชุมชนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เป็นความคิดที่จะพึ่งตนเองโดยผ่านองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งดำรงอยู่โดยการร้อยรัดคนเข้าด้วยกันด้วยสายใยวัฒนธรรมที่เกื้อกูล เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน ต้องการให้มีการกิน

คือยุคี มีการดำรงชีวิตที่พอเพียงเกิดขึ้น ในชุมชน ความสำเร็จที่กลุ่มต่างๆ ได้รับ ไม่ว่าจะเป็นด้าน สังคมและวัฒนธรรม ด้านการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ชายฝั่งให้สมบูรณ์ขึ้นหรือด้านเศรษฐกิจ ตลอดจน ได้รับการชื่นชมจากหน่วยงานภายนอกจนได้รับรางวัลมากมาย ส่วนแล้วแต่สร้างความศรัทธา เชื่อมั่นในแนวทางที่กลุ่มต่างๆดำเนินการอยู่ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นพลังอันสำคัญที่ทำให้กลุ่มต่างๆ มุ่งมั่นที่จะขยายกิจกรรมของกลุ่มตนให้กว้างขวางออกไป ดังเช่น กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ขยาย กิจกรรมของกลุ่มออกไปเป็นสังฆะออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชนศูนย์สาธิตและกลุ่มผักกาดทอง หรือ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้านโคกเมือง ขยายพื้นที่การอนุรักษ์ให้กว้างขวาง ยิ่งขึ้น โดยการเชื่อมโยงองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ถักทอเป็น เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่อย่างกว้างขวาง เพื่อให้องค์กรต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมสร้างอุดมการณ์ กำหนดวัตถุประสงค์ตลอดจนแนวทางร่วมกันในการฟื้นฟูอนุรักษ์และใช้ ทรัพยากรชายฝั่งอย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นถึงระบบการบริหารจัดการและการทำงานแบบบูรณา การของกลุ่มที่ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนกลุ่มสามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้ มี อิสระในการดำเนินกิจกรรมต่างๆตามที่กลุ่มต้องการได้อย่างเสรี มีภูมิคุ้มกันชุมชนของตนได้อย่างดี มีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานของกลุ่มให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ภายนอกได้อย่างเหมาะสม ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุขที่เรียบง่าย และดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงให้มีการปฏิบัติที่เด่นชัดและเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาวิกฤติชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็นแกนนำ
2. ควรมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมให้กับสมาชิกอย่าง สม่ำเสมอและต่อเนื่อง เช่น การเสวนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม การศึกษาดูงาน เป็นต้น เพื่อให้ องค์กรมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาได้อย่างมั่นคง จนสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. ควรมีการส่งเสริมให้ปราชญ์ แก่นนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม ผ่านการเรียนรู้และจัดการความรู้ในชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชนเพราะพวกเขาจะเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมต่อไป
4. ควรมีการสร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชนระหว่างประชาชน องค์กร ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่ส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง
5. ควรมีการวิจัยชุมชนแบบบูรณาการ เพื่อแก้ปัญหาชุมชนแบบองค์รวม ไม่ว่าจะเป็นการ แยกเชิงทรัพยากร ปัญหายาเสพติด หรือปัญหาความยากจน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้ารุ่งอยู่ของคน ในชุมชน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. 2527. จิตสำนึกของชาวนา : ทฤษฎีและแนววิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์.
- _____. 2540. องค์กรชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. 2540. องค์กรชุมชน : กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530. การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท. กรุงเทพฯ : สมาคมคอกทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กิตติ ตันไทย. 2552. หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- คมชัดลึก. 3898, (22 มิถุนายน 2555), 8.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2547. ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน).
- _____. 2553. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์. (บรรณาธิการ). 2548. ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวันวรร จะนู. (บรรณาธิการ). 2555. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- เฉลิมชัย ห่อนาค. 2531. โครงการวิจัยการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- โหมสมร เหลือโกศล. 2531. ค่านิยมพื้นฐานเรื่องการพึ่งตนเองกับการอบรมเลี้ยงดู. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชวลิต อังวิทยาธร. 2544. การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ดิเรก ฤกษ์หรัาย. 2523. การพัฒนาชนบทเน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิดจำเป็นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (บรรณาธิการ). 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสการพิมพ์.

- เทศบาลตำบลควนเนียง. 2550. **ถาปี** หนังสือสูง **ควนเนียง**. สงขลา : เทศบาลตำบลควนเนียง อำเภอควนเนียง.
- ธวัช มกรพงษ์. 2531. **แนวความคิดบางประการเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2536. **สังคมเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มังกร.
- นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. 2545. **คนลุ่มทะเลสาบสงขลาและวิถีชีวิตที่อยู่ท่ามกลางกระแสความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : เพ็ญฟ้า พรินดี จำกัด.
- ประเวศ ะสี. 2535. “องค์กรชุมชนกับกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน หัวใจของการพัฒนา”, **รวมบทความวิชาการพัฒนาสังคม : แนวคิดและปฏิบัติการ**. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- _____. 2536. “องค์กรชาวบ้าน : ทางรอดของชนบทไทย”, **มติชนรายวัน**. (26 สิงหาคม), 26.
- _____. 2537. **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : อรุณสภา.
- ฝั่งไพร ไชยมุติ. 2545. **ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร : กรณีศึกษา เกษตรกรผู้ปลูกผัก ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พรเพ็ญ ทับเปลียน. (บรรณาธิการ). 2546. **เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- พรพิไล เลิศวิชา. 2532. **คีรีวง จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน.
- พัชรี รัตนจินดา. 2546. **ความเสียดต่อการได้รับสารกำจัดศัตรูพืชและสัตว์กลุ่มออกาโนฟอสเฟตและคาร์บาเมท ในเกษตรกรปลูกผักที่ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอนามัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พัฒน์ บุญรัตพันธุ์. 2549. **การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลิฟ.
- พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา. 2549. “แก่นแท้เศรษฐกิจพอเพียง”, **ประชาชาติธุรกิจ**. (2-4 มกราคม), 4
- ภมรรัตน์ สุธรรม. 2546. **พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิดิทรรศน์.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. 2550. **เศรษฐกิจพอเพียง**. (online). <http://www.chaipat.or.th>, 22 ธันวาคม 2550.
- ขงยุทธ ชูแวน และคณะ. 2541. **โลกของกลุ่มทะเลสาบ รวมบทความว่าด้วยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มทะเลสาบสงขลา**. กรุงเทพฯ : เอ็ดิตัน เพรส โปรดักส์.

- ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2538. การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย พ.ศ. 2520 – 2537. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2539. ปาฐกถาทวนวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนาพร เศรษฐกุล. 2546. หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- วิทยากร เชียงกุล. 2526. “วิจารณ์แผนพัฒนาชนบทแนวใหม่ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5”, สังคมพัฒนา. 10 (มกราคม – กุมภาพันธ์), 52-56.
- วิมล คำศรี. 2549. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม. 2544. พัฒนาการทางสังคม – วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- ศรีพร พงศ์ศรีโรจน์. 2550. “เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ : แนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”, สุทธิปริทัศน์. 20 (มกราคม – สิงหาคม), 21 – 34.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). 2544. มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
- สงบ ส่งเมือง. 2546. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์.
- สมพันธ์ เตชะอธิก. (บรรณาธิการ). 2541. ชุมชนเข้มแข็ง : บทเรียนภาคปฏิบัติ. ขอนแก่น : คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน(กป.อพช.)ภาคอีสาน.
- สมชัย จิตสุชน. 2549. “แก่นแท้เศรษฐกิจพอเพียง”, ประชาชาติธุรกิจ. (2 – 4 มกราคม), 4.
- सारูป ฤทธิ์ชู. 2552. 100 ปี การเมืองท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา ประวัติศาสตร์ฐานที่มั่นแห่งพรรคการเมืองในภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. 2541. ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อพัฒนาสังคม
- สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 8. 2539. รายงานผลการสำรวจและการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกษตรกรผู้ปลูกผักอนามัย ตำบลบางเหรียง อำเภอกวนเจียง จังหวัดสงขลา. สงขลา : กรมวิชาการเกษตร.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. 2529. “แนวคิดทางทฤษฎี และการวัดความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล”, พัฒนบริหารศาสตร์. 26 (ตุลาคม). 500 – 525.

- สุวิทย์ ชีรสาควัต. 2546. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488 – 2544. กรุงเทพฯ : สว่างสรรค์.
- เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันทสุวรรณ และทีมงานมูลนิธิหมู่บ้าน. 2545. กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (บรรณาธิการ). 2531. ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบทมูลนิธิหมู่บ้าน.
- อเนก นาคะบุตร. 2531. “ชนบทไทย สามทศวรรษที่ผ่านมา กับบทเรียนของภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ทิศทางการพึ่งตนเองของชนบทในอนาคต”, การเลือกการพัฒนา. 6(มกราคม-เมษายน), 25-30.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2542. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (บรรณาธิการ). 2546. ทะลุมุมมองของทฤษฎี. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

บุคลากรกรม

- กฤษณา พวงแก้ว บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 11 กรกฎาคม 2554
- เจียว ศรีสะเกตุ บ้านเลขที่ 160/1 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 11 กรกฎาคม 2554
- คะนอง นักเทศ บ้านเลขที่ 163 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2554
- จรูญ ช่วยประสม บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 18 มิถุนายน 2554
- จ๋านงค์ กุมบุรี บ้านเลขที่ 90/1 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 22 มกราคม 2554
- ฉลอง ทองประไพ บ้านเลขที่ 54 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 15 มกราคม 2554
- ณภัทรสร สุขเกื้อ บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 5 ตำบลช้างกลาง กิ่งอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
สัมภาษณ์ วันที่ 28 มกราคม 2555
- ดวงเดือน ไมค์คด บ้านเลขที่ 66/2 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 28 มกราคม 2555
- ธานีรินทร์ แก้วรัตน์ บ้านเลขที่ 38/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 9 กรกฎาคม 2554

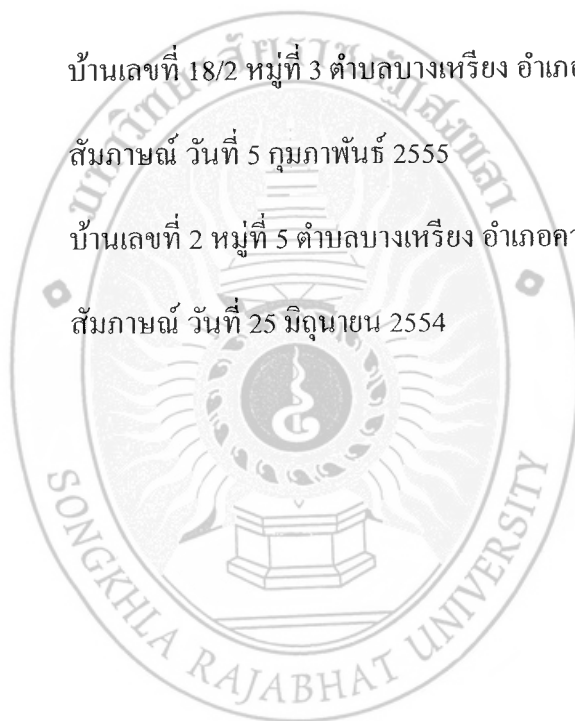
- นิภา พะสระริ บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 19 มิถุนายน 2554
- นิศา นกแก้ว บ้านเลขที่ 172 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 20 มกราคม 2555
- เบญจา พาหุพันโต บ้านเลขที่ 170 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 29 มกราคม 2555
- ประคิน แก้วน้อย บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 30 มกราคม 2555
- ประทีป พวงแก้ว บ้านเลขที่ 118/2 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 2 กรกฎาคม 2554
- เปรมฤดี เหมพันธุ์ บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 18 มิถุนายน 2554
- เปรมฤดี บุญราช บ้านเลขที่ 173 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 29 มกราคม 2555
- พิทักษ์ ตระกูลกำจาย บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 16 กรกฎาคม 2554
- เพ็ญ แก้วเจริญ บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 20 มกราคม 2555
- เพ็ญศรี แก้วรัตน์ บ้านเลขที่ 38/2 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 10 กรกฎาคม 2554

- ไพจิตร ศรีพงศ์ บ้านเลขที่ 20/5 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2555
- รัตนา พะสะริ บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2554
- รุ่งรัตน์ ศรีพงศ์ บ้านเลขที่ 24/1 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 21 มกราคม 2555
- ล้อม เอียดหนู บ้านเลขที่ 21/1 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 20 มิถุนายน 2554
- ละม่อม พรหมเสน บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2554
- ถัน ศรีประสม บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 1 กรกฎาคม 2554
- เลิศ ไชยชนะ บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 20 มิถุนายน 2554
- วงศ์ ศรีเกษตรกุล บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 20 มิถุนายน 2554
- วันเพ็ญ พรหมจรรย์ บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 27 มกราคม 2555
- วิจิตร อินทะโร บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 2 กรกฎาคม 2554

- แหว ไชยณรงค์ บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 18 กรกฎาคม 2554
- สงบ พะสริ บ้านเลขที่ 82 หมู่ที่ 1 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 17 กรกฎาคม 2554
- สมเกียรติ รัตนมูณี บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 17 กรกฎาคม 2554
- สมพงษ์ ลัพกิตโร บ้านเลขที่ 138 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 11 กรกฎาคม 2554
- สาวิตรี แก้วไชย บ้านเลขที่ 30/3 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 15 กรกฎาคม 2554
- สำเนียง พาราณพันธ์ บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2554
- ตำราญ รัตนะ บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 10 กรกฎาคม 2554
- สุจิน แซ่ฮ้อย บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2555
- สุปรียา ชัยภูมิ บ้านเลขที่ 140/3 หมู่ที่ 10 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 23 มกราคม 2555
- สุมาลี ศรีสะกุล บ้านเลขที่ 157 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2555

- เสนอ พะสริ บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 19 มิถุนายน 2554
- เสียน นิลสุวรรณ บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 27 มกราคม 2555
- อนันต์ ไชยชนะ บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 18 มิถุนายน 2554
- อัญชติ โป่ยห้วนเซ่ง บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 23 กรกฎาคม 2554
- อัมพร ช่วยพัฒน บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2554
- อัมพรรัต ศรีพล บ้านเลขที่ 18/2 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 11 กรกฎาคม 2554
- อาภรณ์ มีชูพันธ์ บ้านเลขที่ 158/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 20 มกราคม 2555
- อารีย์ นิลสุวรรณ บ้านเลขที่ 68/1 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 28 มกราคม 2555
- อำพล เส็งวุ่น บ้านเลขที่ 95/2 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2554
- อุดม อินเซ่ง บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 1 กรกฎาคม 2554

- อุบล ศรีเกษตรกุล บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2555
- อุไร อารมฤทธิ์ บ้านเลขที่ 175 หมู่ที่ 13 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 21 มกราคม 2555
- เอิบ รัตตภูมิ บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 30 มกราคม 2555
- เอือบ ศรีพลับ บ้านเลขที่ 18/2 หมู่ที่ 3 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2555
- เอี่ยม พะสรี บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 5 ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2554

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล รองศาสตราจารย์กิตติ ตันไทย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2520 ปริญญาโท อ.ม. (ประวัติศาสตร์) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2512 ปริญญาตรี กศ.บ.วิชาเอกประวัติศาสตร์ วิชาโทภูมิศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา

พิษณุโลก

ผลงานด้านการวิจัย

1. คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367 – 2453) วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
2. วิจัยร่วม การฟื้นฟูบริเวณประวัติศาสตร์เกาะตะรุเตา อุทยานแห่งชาติตะรุเตา, 2535.
3. เศรษฐกิจลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษาเฉพาะกรณีข้าวและยางพารา 2439 – 2539 สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2545.
4. วิจัยร่วม การพัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพงานวิจัย ของ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2550.
5. วิจัยร่วม โครงการศึกษาวิเคราะห์สถานภาพ SMEs ประเทศไทย: บทบาท เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ขอบเขตการศึกษาพื้นที่ภูมิภาคภาคใต้ 2553.
6. วิจัยร่วม โครงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การวิจัยแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2554.
7. หัวหน้าโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2556.